

LOKALIZIRANJE GENDERA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

LOKALNI GENDER AKCIONI PLAN OPĆINE NOVI TRAVNIK

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. METODOLOGIJA	6
3. GENDER SENZITIVNA SITUACIONA ANALIZA	7
3.1. Profil općine.....	7
3.1.1. Geografski i prirodni resursi i upravljanje prostorom	7
3.1.2. Demografske karakteristike i kretanja	9
3.1.3. Obrazovanje, sport i kultura.....	13
3.1.4. Zdravstvo i socijalna zaštita	17
3.1.5. Dostupnost fizičke infrastrukture, urbanizam i zaštita okoliša	21
3.1.6. Stanovanje	21
3.1.7. Sigurnost	22
3.2. Analiza pravnog i regulatornog okvira i razvojnih politika	24
3.2.1. Analiza regulatornog okvira definiranog od strane općine.....	24
3.2.2. Analiza razvojnih politika općine.....	27
3.2.3. Veza sa razvojnim politikama viših razina vlasti i analiza njihovog utjecaja.....	29
3.2.4. Kulturološke vrijednosti, društveni stavovi i percepcije u lokalnoj zajednici.....	30
3.2.5. Kulturološke vrijednosti, društveni stavovi i percepcije koji definiraju poziciju	30
žene i muškarca u sferi ekonomije	30
3.2.6. Kulturološke vrijednosti, društveni stavovi i percepcije koji definiraju poziciju žene i	33
muškarca u sferi politike	33
3.2.7. Ekonomija - Pregled stanja i kretanja u lokalnoj ekonomiji i tržištu rada i dostupnosti i	36
kontrole resursa	36
3.2.8. Politika i civilno društvo	45
3.2.9. Pregled stanja u sferama politike i funkcioniranja civilnog društva	46
3.2.10. Analiza ključnih aktera (zainteresiranih strana) u sferi politike i civilnog	49
društva (stakeholder analiza).....	49
3.2.11. SWOT analiza pozicije žena u sferi politike i civilnog društva	51

3.2.12. Analiza općinskog proračuna	52
3.2.13. Rodno odgovorno budžetiranje.....	54
4. LOKALNI GENDER AKCIONI PLAN.....	60
4.1. Definicija ključnih pitanja	60
Ključna pitanja u području politike.....	62
4.2. Prijedlog projekata i mjera	66
4.3. Obrazloženje odabira projekata, mjera i rezultata i utjecaja projekata.....	70
4.4. Organizacijska struktura za implementaciju Lokalnog gender akcionog plana.....	71
4.5. Vremenski plan implementacije LGAP-a	71
4.6. Finansijski plan Lokalnog gender akcionog plana Općine Novi Travnik za ekonomsko i političko osnaživanje žena	71
4.7. Monitoring i evaluacija.....	72
5. PRILOZI	73
5.1. Tabelarni dio akcionog plana	74
5.2. Zapisnik sa održanih fokus grupa.....	81
5.3. Spisak članica i članova Gender radne grupe općine Novi Travnik.....	87

1. UVOD

U Ustavu Bosne i Hercegovine, kao i entitetskim ustavima, jednakopravnost polova navedena je kao jedna od odrednica ljudskih prava, pa je u skladu s njom usvojen i Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini koji uređuje, promovira i štiti jednakopravnost polova, te jamči jednake mogućnosti svim građanima u svim sferama društva, a naročito u oblastima obrazovanja, rada, pristupa resursima, socijalne i zdravstvene zaštite, sporta, kulture, javnog života i medija.

Također, u osnovni pravnih principa EU, princip ravnopravnosti polova, jednakog tretmana i jednakih mogućnosti za žene i muškarce sadržan je u osnivačkom ugovoru EU - Amsterdamskom ugovoru/sporazumu, kao i u mnogim direktivama, koje su ugrađene u unutarnje zakonodavstvo država članica.

EU Povelja osnovnih prava, iz 2000. godine, potvrđuje zabranu diskriminacije i obavezu osiguranja ravnopravnosti muškaraca i žena u svim oblastima.

Europska unija je 2006. godine donijela Mapu puta za postizanje ravnopravnosti između žena i muškaraca (A Roadmap for Equality Between Women and Men 2006-2010) u kojoj stoji da:

“Zemlje koje ulaze u Europsku uniju moraju u cijelosti prihvatiti temeljne principe ravnopravnosti žena i muškaraca. One su dužne osigurati i dosljedno urediti zakonodavstvo uz odgovarajuće administrativne mjere i pravne sisteme. Nadziranje prijelaza, provedbe i uvođenja zakonodavstva Europske unije vezanog uz rodnu ravnopravnost je prioritet u budućim procesima uključivanja...»

Na temelju svega rečenog jasno je da BIH, kao zemlja europskog kontinenta i zemlja koja teži biti članica EU svoje zakonodavstvo i propise, na svim razinama vlasti, mora prilagoditi standardima EU.

Uvažavajući odredbe Zakona o ravnopravnosti polova BIH, Općina Novi Travnik opredijelila se za izradu gender senzitivne analize.

Gender senzitivna situacijska analiza za općinu Novi Travnik predstavlja sustavno istraživanje i prikupljanje podataka o gender razlikama i društvenim odnosima sa ciljem identificiranja i razumijevanja gender nejednakosti i neravnopravnosti.

Izrada gender senzitivne situacijske analize je sastavni dio projekta koji analizira poziciju žena u sferama politike i ekonomije i do koje razine je osnažena pozicija žene u odnosu na odredbe Zakona o jednakosti spolova Bosne i Hercegovine. Iako je analiza prvenstveno fokusirana na područja politike i ekonomije, nije moguće izostaviti analizu stanja ni u drugim sektorima javnog/društvenog života.

Gender senzitivna situacijska analiza osim što će pokazati trenutno stanje može biti jedan od korisnih indikatora pri izradi Strategije razvoja općine Novi Travnik za naredni period, kao i brojnih drugih razvojnih projekata. U tom cilju, Gender senzitivna situacijska analiza mora biti dostupna organima izvršne i zakonodavne vlasti.

Gender akcioni plan (GAP) općine Novi Travnik je strateško-planski dokument općine koji svojom implementacijom treba da potiče budući rast i razvoj zajednice te unaprijedi ravnopravnost spolova u zajednici. Trogodišnji gender akcioni plan je izrađen kao okvir za poticanja lokalnih snaga, ali i kao

odgovor na izazove budućeg razvoja općine i sveukupnog života u njoj, posmatrano sa gender aspekta.

Kao takav, gender akcioni plan je usaglašen sa odgovarajućim strateškim dokumentima i politikama koje se odnose na tematiku rodne ravnopravnosti i lokalnog razvoja, i to prije svega sa Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine, Gender akcionim planom Bosne i Hercegovine, Strategijom razvoja općine Novi Travnik, kao i sa drugim strategijama na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou.

Gender akcioni plan općine Novi Travnik izrađen je od strane Gender radne grupe, radnog tijela koje je imenovao načelnik općine, a uz punu participaciju predstavnica i predstavnika javnog, privatnog i nevladinog sektora. Strukturalno posmatrajući, akcioni plan inkorporira gender senzitivnu socio-ekonomsku analizu ove lokalne zajednice, kao i set prioriternih mjera i projekata koje je neophodno poduzeti da se otklone ili barem smanje problemi i nejednakosti uočene kroz gender senzitivnu situacionu analizu. Također, ovaj dokument u budućnosti može predstavljati osnovu za izradu drugih planova i programa u pojedinim sektorima, prilagođavanje postojećih planskih dokumenata te kreiranje podloge za praćenje napretka i ohrabivanje saradnje i dogovora u planiranju između različitih nivoa vlasti i društveno-ekonomskih partnera.

Prilikom izrade Gender akcionog plana općine Novi Travnik posebno se vodilo računa o sferama ekonomije i politike, obzirom da se osnaživanjem u ove dvije oblasti mogu postići značajni efekti i u svim drugim oblastima života na lokalnom nivou. Adekvatna pažnja je posvećena i osiguravanju vertikalne usklađenosti Akcionog plana sa strategijama i planovima na drugim nivoima.

Ravnopravnost spolova nije isključivo pitanje socijalne pravde, nego predstavlja jednu od ključnih komponenti za društveni i ekonomski razvoj jedne zemlje, ali i smanjenje siromaštva i poboljšanje kvaliteta života svih građana i građanki jednog društva. Uvođenje principa ravnopravnosti spolova u razvojne politike, strategije, projekte i programe je od krucijalnog značaja, a posebno na lokalnom nivou, jer je lokalni nivo vlasti najneposredniji i najbliži građanima i građankama.

Preduslov kvalitetne i pravovremene implementacije Gender akcionog plana jeste prepoznavanje njegovog značaja od strane sveukupne lokalne zajednice i viših nivoa vlasti, ali i uspostava Akcionim planom predviđenih mehanizama za njegovu implementaciju, izvještavanje, ažuriranje i sveukupnu operacionalizaciju, a što je zadatak koji Općini, ali i svim drugim akterima u lokalnoj zajednici, predstoji u narednom periodu.

Tehnička i stručna pomoć Općinskoj Gender radnoj grupi pružena je u okviru Programa "Lokaliziranje gendera u Federaciji Bosne i Hercegovine", zajedničke inicijative Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine i Holandske organizacije za razvoj (SNV), a koja se provodi uz finansijsku podršku UN WOMEN Fonda za ravnopravnost spolova. Program ima za cilj političko i ekonomsko osnaživanje žena u najmanje pet općina u Federaciji Bosne i Hercegovine.

2. METODOLOGIJA

Općina Novi Travnik se angažirala u procesu izrade Gender akcionog plana, kao jedna od pionirskih općina u Bosni i Hercegovini, vođena uvjerenjem da uvođenje principa ravnopravnosti žena i muškaraca u sve oblasti društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi, predstavlja neophodan preduvjet za ubrzani društveni i ekonomski razvoj lokalne zajednice. Proces izrade Gender akcionog plana je započet potpisivanjem Ugovora o partnerstvu između Općine, Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine i Holandske organizacije za razvoj (SNV) u septembru 2011. godine.

Proces izrade Gender akcionog plana općine Novi Travnik operativno je vođen je od strane općinske Gender radne grupe (GRG), kroz čiji je heterogeni sastav osigurano učešće predstavnika i predstavnica javnog, privatnog i nevladinog sektora.

Gender akcioni plan općine je u potpunosti usklađen sa relevantnim zakonskim okvirom koji uređuje oblast ravnopravnosti spolova, gdje je općinska uprava nosilac procesa izrade i buduće implementacije, a uz maksimalno uključivanje i svih drugih aktera života u lokalnoj zajednici. Nadalje, Gender akcioni plan je u potpunosti usaglašen sa vodećim principima koncepta rodne ravnopravnosti koje promoviraju Evropska unija i druge relevantne međunarodne organizacije i institucije.

Polazna tačka za izradu gender akcionog plana općine je bila analiza postojećih strateških dokumenata i nivoa njihove realizacije te stepen razvijenosti ljudskih resursa neophodnih za njihovu izradu i implementaciju. Nakon toga se pristupilo izradi Gender senzitivne situacione analize, koja je rađena, kroz program Lokaliziranje gendera u Federaciji Bosne i Hercegovine (LGFBIH) a na temelju Vodiča za gender senzitivnu analizu. Vodič je razvijen na osnovu postojećih alata i praksi za analiziranje položaja žena i muškaraca u političkom i ekonomskom životu zajednice, ali i u svim drugim sferama života na lokalnom novou (obrazovanje, zdravstvena zaštita, socijalna zaštita, itd.).

Analiza je urađena na osnovu relevantnih kvantitativnih i kvalitativnih podataka iz primarnih i sekundarnih izvora. Ključni alati koji su korišteni u procesu prikupljanja podataka su ankete, fokus grupe, polustrukturirani intervjui sa ključnim akterima te observacija. Analiza je zasnovana i na podacima koji su dobiveni iz općinskih službi, javnih preduzeća, institucija i ustanova, organizacija iz nevladinog sektora, mjesnih zajednica i ostalih relevantnih aktera, a kako bi se različim pristupima omogućilo sveobuhvatno sagledavanje tematike i dao dodatni kredibilitet procesu.

Akcioni plan je također rađen na osnovu preporuka projekta LGFBIH, a koji sugerira sagledavanje kritičnih problema zajednice u sferi politike i ekonomije, sa aspekta gendera, te dizajniranje adekvatnih programa, projekata i mjera za njihovo otklanjanje ili reduciranje. Akcioni plan se odnosi na trogodišnji period i pokušava biti realno koncipiran, a na osnovu realnih finansijskih mogućnosti za njegovu implementaciju.

U cijelini, dokumenat ima za cilj da na jedan sistematičan način prikaže socio-ekonomsku situaciju u lokalnoj zajednici, da pruži informacije o statusu žena i muškaraca, njihovim potrebama i problemima sa kojima se susreću, a sve sa ciljem formuliranja seta prioriternih programa, projekata i mjera, čijom realizacijom bi se unaprijedila rodna ravnopravnost i ubrzao sveukupni razvoj lokalne zajednice.

3. GENDER SENZITIVNA SITUACIONA ANALIZA

3.1. Profil općine

3.1.1. Geografski i prirodni resursi i upravljanje prostorom

Općina Novi Travnik administrativno pripada Kantonu Središnja Bosna. Zahvata površinu od 242 km², graniči sa općinama Travnik, Vitez, Fojnica, Gornji Vakuf - Uskoplje i Bugojno.

Geografske karakteristike su: 44°11'30" sjeverne geografske širine i 17°40'35" istočne geografske dužine.

Grad Novi Travnik je smješten u dolini rijeke Grlovnice na nadmorskoj visini od 490-510 m. Konfiguracija terena tipična je brdsko-planinska. Prevladavaju strma brda nadmorske visine od 500-1600 m ispresijecana uskim dolinama kroz koje protječu potoci i rječice.

Srednja godišnja temperatura je 8,8°C; srednja godišnja količina padavina iznosi u prosjeku od 800-1000 mm; dominantni vjetrovi su zapadni i istočni (46%), zatim tišine (40%) dok na ostale vjetrove otpada 14%.

Grad je cestovno povezan preko Travnika sa sjeverozapadom, preko Zenice sa sjeveroistokom, preko Bugojna sa jugom i preko Sarajeva sa jugoistokom BIH.

U prostoru cijele općine kao posljedica geološko-petrografske osnove razvili su se određeni tipovi zemljišta.

U hladnim, vjetrovitim planinskim predjelima Vranice nastale su planinske crnice, plitka i humusom bogata tla. U područjima slivova pritoka Lašve razvijena su crna i smeđa karbonatna tla. Na ostaloj teritoriji općine zastupljena su kisela smeđa tla.

Cijeli kraj je prekriven zeljastom i drvenastom vegetacijom. Obradive površine dominantne su na nadmorskoj visini do 500m. Listopadne šume, pretežito šume graba i bukve, prostiru se na visinama od 500 do 1000m. Četinarske šume prevladavaju na visinama većim od 1000m.

Osnovna karakteristika poljoprivrede na području općine Novi Travnik jeste razvijenost proizvodnje za vlastite potrebe koja omogućava dopunsko upošljavanje velikog broja seoskog stanovništva u mješovitim domaćinstvima i to svih članova domaćinstva - radno sposobnih i starijih osoba, te osoba različitog uzrasta i spola.

Najveći obim proizvodnje i radno angažiranje ostvaruje se u proizvodnji mlijeka i jagodičastog voća.

Inače, područje općine Novi Travnik je orijentirano na stočarstvo pri čemu govedarstvo i proizvodnja mlijeka ima primat. Ovo je prije svega i rezultat djelovanja više mljekara na području općine i Kantona što poljoprivrednicima daje sigurnost da će plasirati svoj proizvod i za to biti plaćeni.

S obzirom na usitnjenost posjeda razvoj proizvodnje jagodičastog voća se nameće kao logično rješenje jer je dobit po jedinici površine veća u odnosu na primjer proizvodnju žitarica i sl. a kao radna snaga se iskoriste svi članovi porodice, jednako uključujući i muške i ženske..

Osnova za povećanje poljoprivredne proizvodnje u općini Novi Travnik je promjena načina korištenja zemljišta i odabira uzgoja poljoprivrednih kultura prema kvalitetu zemljišta i klimatskim uvjetima. U cilju prevazilaženja uočenih slabosti u poljoprivrednoj proizvodnji ovog područja, neophodno je povećati oranice, bašte i voćnjake i uvesti intenzivni način privređivanja uz primjenu suvremenih agrotehničkih mjera. Da bi se adekvatno iskoristili raspoloživi poljoprivredni resursi, potrebno je u poljoprivrednoj proizvodnji primjenjivati suvremenu tehnologiju, što podrazumijeva primjenu kvalitetnih reproduktivnih materijala, posebno mineralnih gnojiva, sjemena i sredstava za zaštitu bilja. Također, neophodno je ulagati u obuku i usavršavanje kadra koji rukovodi ali i koji radi na poljoprivrednim gazdinstvima.

Zahvaljujući blagodatima prirodne flore i faune, te prelijepim planinskim masivima općina Novi Travnik ima idealne uvjete za razvoj planinskog, lovnog i ribolovnog turizma. Planine Pavlovica, Vranica i Vilenica su pune endemske flore i faune, te isprepletene čistim vodotocima rijeka i potoka bogatim ribljim fondom, a nepristupačnost nekih dijelova sačuvala je mnogobrojne životinjske vrste i ostvarila dobre uvjete za lovni turizam.

Od divljači obitavaju: zec, lisica, kuna, jazavac, vuk, medvjed, srneća divljač, divlja svinja, tetrijeb, divlji golub grivnjaš i grlica, šumska štuka, lještarka, divlja patka i drugo.

Organizirani lov na području Novog Travnika datira iz vremena Austro - Ugarske Monarhije. I pored izvjesnog utjecaja čovjeka, na novotravničkom lovištima i dalje postoje izvanredni stanišni uvjeti za život rijetkih i prorijeđenih vrsta (divokoza, mrki medvjed, veliki tetrijeb, šumska šljuka, lještarka, orao, sokol, sova i drugo), kao i brojnih drugih (srna, zec, divlja svinja, lisica, kuna, divlja mačka, vuk, jazavac, grlica i golub grivnjaš).

Riblje vrste u našim vodotocima su: potočna, jezerska i kalifornijska pastrmka, mladica, zlatovčica, sapača, lipljan i šaran i rak kamenjaš, a na Prokoškom jezeru vodozemac triton. Bogatstvo riblje vrste i raka govori o čistoći naših voda a to su: rijeka Mutnica od Sebešića do P.Luke sa zlatonosnim i ribničkim potocima, rijeka Trenica s oparskim i dubočkim potocima koja se ulijeva u rijeku Grlonicu, rijeka Jaglenica s kasapovičkim potokom koja se s Grlonicom ulijeva u rijeku Lašvu te prirodno jezero Has nastalo od Haskog potoka i vještačko jezero Radovan nastalo poslije kopa rudnika, oba poribljena.

Područje općine Novi Travnik naseljeno je u kontinuitetu od pretpovijesti do današnjih dana o čemu svjedoče brojne gradine u dolini rijeke Grlonice i na lokalitetu Rostovo – Sebešić kao i brojne nekropole stećaka od kojih je najpoznatija ona na lokalitetu Maculje, u narodu zvana «Kameni svatovi».

Novotravnički krajevi posebno su bili značajni u rimsko doba kada se intenzivno vadila željezna ruda, po čemu su ime i dobila prva naseljena mjesta, Pećine i Ruda.

Dolaskom Austrougarske monarhije područje Sebešića i Rostova dobiva na značaju kada započinje eksploatacija drveta. Intenzivniji razvoj cjelokupnog područja počinje sredinom prošlog stoljeća, kada ovo područje dobiva i administrativno sjedište, tj. status općine kao jedinice lokalne samouprave.

Pored tradicionalnih djelatnosti kao što su poljoprivreda, šumarstvo, rudarstvo i razni obrti, počinje se razvijati jaka industrija (metaloprerađivački kapaciteti) izgradnjom poduzeća «Bratstvo». S razvojem

industrije razvija se i sam grad Novi Travnik koji nastaje kao potpuno novo naseljeno mjesto. Grad je nastao na poljima Kasapovića 14.6.1949. godine.

3.1.2. Demografske karakteristike i kretanja

Od 1953. godine, kada se pojavljuju prvi podaci o stanovništvu po popisu za grad Novi Travnik pa do 1991., stanovništvo je raslo prosječno godišnje po stopi od 4,1%. U tom periodu Grad i Općina su rasli i razvijali se intenzivno, posebno zahvaljujući razvoju industrije.

Stupanj urbanizacije 1991. godine je 37,5%, što znači da je preko jedne trećine stanovništva živjelo u Gradu, odnosno 11.522 stanovnika. Od prvih naseljavanja 1949. g. pa sve do 1991. g. grad je izrastao u najveće naseljeno mjesto na općini s moderno riješenim urbanističkim i životnim sadržajem.

Tabela 1. Promjena broja stanovnika i broja domaćinstava

	broj stanovnika		broj domaćinstava	
	općina	Grad	općina	grad
1948	8.394		1.446	
1953	12.253	2.519	2.868	1.140
1961	18.374	5.824	4.426	2.023
1971	22.847	6.681	5.028	2.123
1981	26.154	8.473	6.157	2.567
1991	30.624	11.522	7.922	3.443

Do velikih demografskih kretanja odnosno odlaska i dolaska stanovništva u grad Novi Travnik došlo je tijekom prve polovine 90-tih prošloga stoljeća, a kao posljedica ratnih dešavanja. Naime, rast broja gradskog stanovništva predložen u prethodnoj tabeli, osim prirodnog priraštaja, odraz je i velikog broja doseljenih osoba iz svih republika bivše SFRJ a koji je pratio trend potražnje radne snage (i muške i ženske) tadašnjeg metaloprerađivačkog giganta „Bratstvo“ Novi Travnik (zapošljavao preko 12.000 radnika u Novom Travniku početkom devedesetih 20. stoljeća). Neposredno pred ratne sukobe i nakon njih došlo je do velike fluktuacije stanovništva koja se na žalost može pratiti samo po nacionalnoj, vjerskoj i dr. karakteristici, a ne po spolu odseljenih/doseljenih osoba.

Stanovništvo i domaćinstva u općini i gradu Novi Travnik po popisima

Po zadnjem popisu iz 1991.g. na općini je bilo 30.624 stanovnika, od toga 12.127 ili 39,60% Hrvata, 11.649 ili 38,04% Muslimana, 4087 ili 13,35% Srba, 2115 ili 6,11% Jugoslavena i 642 ili 2,10% ostalih.

Što se tiče spolne strukture, po popisu iz 1991. godine u općini Novi Travnik živjelo je 15.400 osoba muškog spola i 15.224 ženskog.

Starosna struktura stanovništva 1996. godine ukazuje da općina Novi Travnik ima značajno učešće mladog stanovništva, preko 28%, te malo učešće stanovništva preko 65 godina, 3,5% u ukupnom stanovništvu. Radni kontingent, stanovništvo od 15 do 64 godine učestvuje u ukupnom stanovništvu 68,4%.

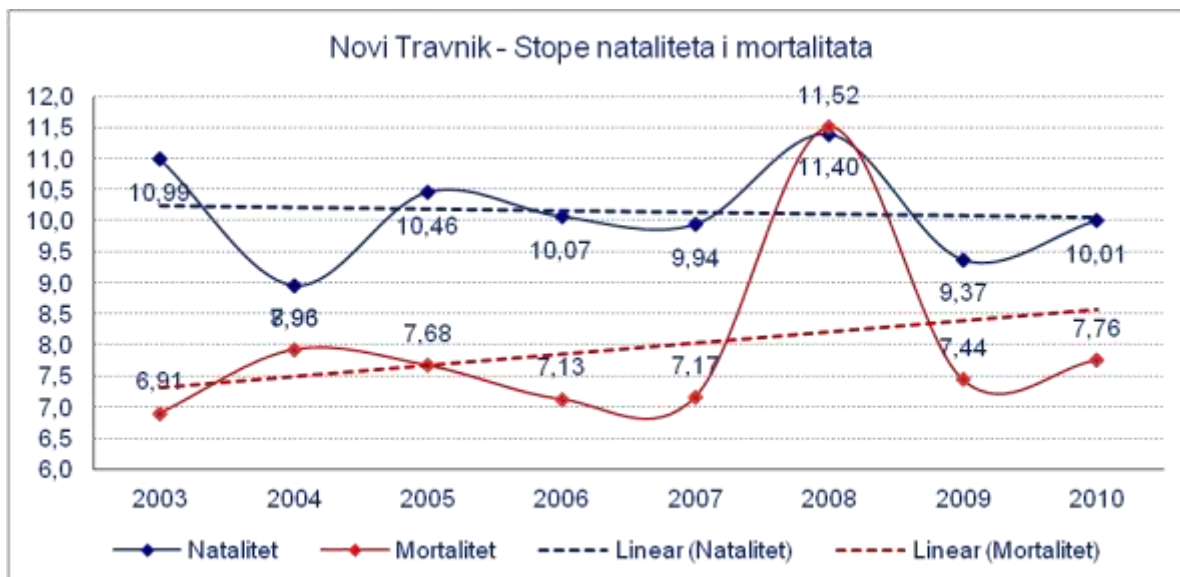
Deset godina poslije, u općini Novi Travnik od ukupnog broja stanovnika 24.770 (12.125 muškaraca i 12.645 žena) djece do 14 godina starosti je 4.954 (2425 dječaka i 2529 djevojčica) dok je stanovništva u dobi od 15 – 64 godine 15.758 (8.202 muških i 8.556 ženskih). U dobi preko 65 godina je ukupno 3.058 osoba ili 1.498 muških i 1.560 ženskih .

U 2010. godini djece u dobi do 14 godina bilo je 4.977 (dječaka 2.437 a djevojčica 2.540). Stanovništva u dobi od 15 – 64 bilo je 16.835 (muških 8.240 a ženskih 8.595). Starijih od 65 godina bilo 3.072 (1.504 muških i 1.568 ženskih).

Tabela 2. Vitalna statistika

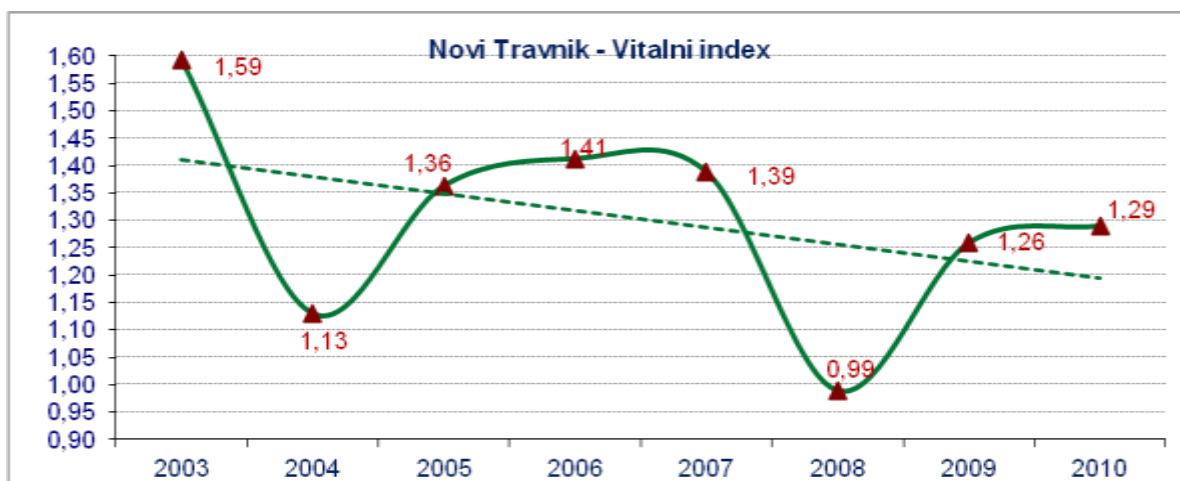
Godina	Rođeni	Umrli	Prirodni prirast	Broj stanovnika	Stopa nataliteta	Stopa mortaliteta	Vitalni index
2003	277	174	103	25.198	10,99	6,91	1,59
2004	226	200	26	25.224	8,96	7,93	1,13
2005	259	190	69	24.753	10,46	7,68	1,36
2006	250	177	73	24.826	10,07	7,13	1,41
2007	247	178	69	24.840	9,94	7,17	1,39
2008	283	286	-3	24.834	11,40	11,52	0,99
2009	233	185	48	24.859	9,37	7,44	1,26
2010	249	193	56	24.884	10,01	7,76	1,29

Na području općine Novi Travnik od 1996. do 2004. broj živorođenih se smanjio sa 502 na 230, što je rezultiralo padajućom stopom od 9,3% prosječno godišnje.

Grafikon 1. Kretanje stopa nataliteta i mortaliteta

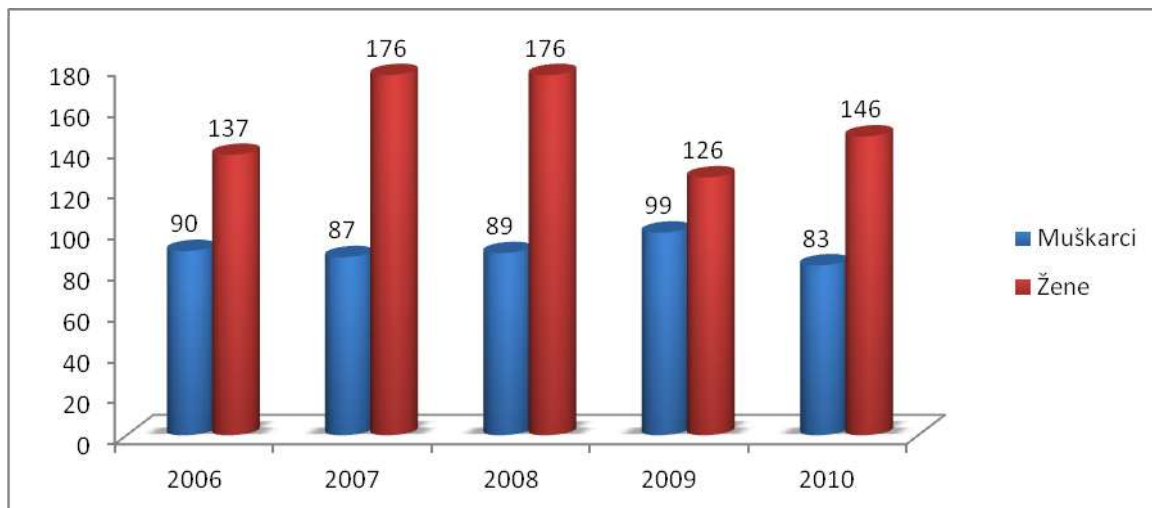
Stopa nataliteta je opala sa 27,9 promila na 9,1. U istom periodu stopa mortaliteta je opala sa 9,1 promila na 7,9. Broj umrlih je rastao prosječno godišnje po stopi od 2,7%.

Grafikon 2. Vitalni indeks

Takva stopa sa prosječnim varijacijama +/- 10-20 djece na godišnjoj razini nastavljena je sve do 2009. godine. Prema najnovijim podacima iz 2010. godine u općini Novi Travnik rođeno je ukupno 195 djece od čega 106 dječaka i 89 djevojčica.

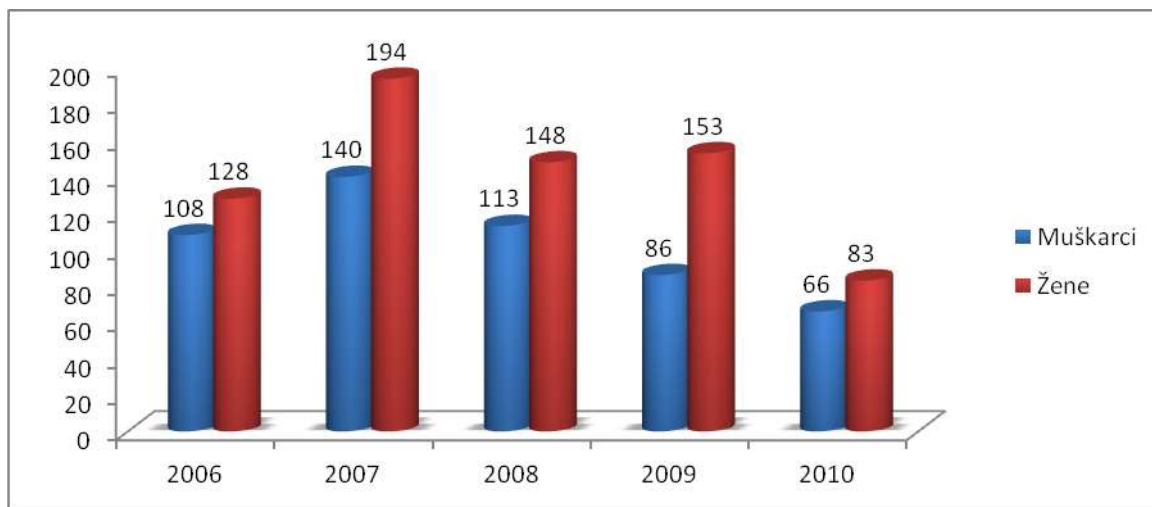
O kretanju stanovništva u 1991. godini nema podataka no budući je to godina u kojoj počinju ratna dešavanja evidentna je velika fluktuacija stanovništva kao uostalom i na cijelom području BiH.

Grafikon 3. Broj žena i muškaraca koji su se odselili sa područja općine Novi Travnik

Prvi podaci koji se mogu uzeti kao relevantni a vode se u MUP- u Kantona Središnja Bosna i PS Novi Travnik sežu u 2006. godinu gdje je registrirano da je općinu napustilo 227 osoba (90 muških i 137 ženskih) a doselilo se 236 osoba (108 muških i 128 ženskih). Porast napuštanja je u porastu u 2008. 2009. godini dok je u 2010. godini na razini 2006. godine.

Što se tiče podataka o doseljavanju stanovništva, taj trend je u povećanju do 2010. godine, kada se osjeća znatan pad. Točnije, u 2010. godini doselilo je ukupno 149 osoba (66 muških i 83 ženskih).

Grafikon 4. Broj žena i muškaraca koji su se doselili na područje općine Novi Travnik

Primjetno je da žene prednjače kada je riječ i o odseljavanju i o doseljavanju. Pretpostaviti je da je ovdje riječ uglavnom o razlozima koji proizlaze iz udaje / ženidbe mladih, odlasku na školovanje kao i pronalazak posla u drugim mjestima u državi i van nje. U Novom Travniku primjetno je da veći broj osoba odlazi na studije i zadržava se u mjestima odnosno zemljama gdje su stekli visoko obrazovanje. Nema točnih podataka o ukupnom broju žena studentica no sudeći po prijavama na natječaje za dodjelu općinskih i kantonalnih stipendija u jednakoj su mjeri zastupljene kao i studenti .

Prema podacima Zavoda za statistiku u 2010. godini u općini Novi Travnik živjelo je ukupno 24.884 stanovnika od čega muških 12.181 a ženskih 12.703.

3.1.3. Obrazovanje, sport i kultura

Na području općine Novi Travnik djeluju šest osnovnih škola, dvije osnovne glazbene/muzičke škole i tri srednje a to su:

- OŠ «Safvet beg Bašagić» Novi Travnik
- OŠ «Edhem Mulabdić» Opara
- OŠ « Mehmedalija Mak Dizdar» Vodovod
- OŠ «Musa Čazim Čatić» Trenica
- OŠ»Novi Travnik» Novi Travnik
- OŠ»Jozo Gadžić Čupo» Stojkovići
- Osnovna muzička škola Novi Travnik
- Osnovna glazbena škola Jakova Gotovca Novi Travnik
- MSŠ «308. sl. br brig.» Novi Travnik
- SŠ «Novi Travnik» Novi Travnik
- SGŠ Jakova Gotovca Novi Travnik

Tabela 3. Statistika osnovnog školstva

Novi Travnik		Osnovno				
Početak školske godine	Stanovnika	Škola	Odjeljenja	Učenika	Nastavnika	Uč.na 1.000 stanovnika
2007/2008	24.840	9	116	2.857	166	115
2008/2009	24.834	8	115	2.808	170	113
2009/2010	24.859	8	110	2.729	168	110

U periodu od 2006. do 2010. godine osnovnu školu, u svih šest škola, je pohađalo ukupno 14.097 učenika (6.696 ženskih i 7.401 muških.)

Najveći broj učenika, i muških i ženskih, bilo je u 2006. godini (1684 muških i 1439 ženskih), a najmanje u 2010. (1303 muških i 1219 ženskih).

U svim osnovnim školama je evidentna dominacija ženskog osoblja (103 ženskih od ukupno 154, kako govore podatci iz 2010. godine). Izuzetak je škola u Opari gdje je uposleno 18 muških i 13 ženskih nastavnika.

Od ukupno 529 učenika, u školskoj 2010/2011 godini, koji do škole putuju preko 4 kilometra, za njih 372 je organiziran prijevoz (tabela ne pokazuje spolnu zastupljenost učenika putnika).

U svim školama je registriran određeni broj djece sa posebnim potrebama. Od ukupno 43 takve djece osnovnu školu u Novom Travniku pohađa 16, što je najviše a 2 u OŠ u Trenici, što je najmanje. Podataka o spolnoj zastupljenosti djece sa posebnim potrebama nema.

Dva učenika (ženska) iz seoske sredine su napustila osnovno školovanje prije njegovog okončanja (1 u 2008., 1 u 2009. godini) dok je jedan učenik (muški) također iz seoske sredine školovanje napustio u 2006. godini.

Što se tiče srednjeg obrazovanja, školovanje je napustilo 153 učenika u periodu od 2006. do 2010. godine. Od ukupno 51 učenika (ženskih) najviše je školovanje napustilo 2006. – 16 učenika a najmanje 2010. – 5. Od muških, ukupno 102, najviše njih 29 školovanje je napustilo 2006. a najmanje 2009. godine –15.

Na području općine Novi Travnik djeluju tri srednje škole od čega je jedna glazbena. U MSŠ „308.sl.br brig.“ Novi Travnik učenici se obrazuju za slijedeća zanimanja: IV stupanj mašinski tehničar – konstruktor na računaru, elektrotehničar računarske tehnike i automatike, tehničar drumskog saobraćaja i automatike, i ekonomski tehničar dok se u III stupnju učenici obrazuju za zanimanja: metalostrugar, metaloglođač, mašinbravar, bravar, zavarivač, vozač motornih vozila i prodavač. U SŠ „Novi Travnik“ osim u općoj gimnaziji učenici se obrazuju za zanimanja IV stupnja: tehničar za elektroniku, tehničar za radiokomunikacije, elektrotehničar, elektromonter, autoelektričar, elektroinstalater, tehničar cestovnog prometa, instalater grijanja i klimatizacije, automehaničar, građevinski tehničar, kozmetički tehničar i frizer.

Tabela 4. Statistike srednjoškolskog obrazovanja

Novi Travnik		Srednje				
Početak školske godine	Stanovnika	Škola	Odjeljenja	Učenika	Nastavnika	Uč.na 1.000 stanovnika
2007/2008	24.840	3	52	1.166	97	47
2008/2009	24.834	3	53	1.126	100	45
2009/2010	24.859	3	53	1.100	87	44

Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta KSB/SBK nadležno je za određivanje vrsta škola i zanimanja koje će obrazovati u njima. Nema točnih podataka koliko djece nakon osnovne škole nastavi srednju školu, ni muške ni ženske, iz razloga što veliki broj novotravnčkih učenika osim u svojoj općini daljnje školovanje nastavlja u susjednim gradovima i općinama gdje je izbor zanimanja širi. Tako recimo svi oni koji žele pohađati „klasičnu gimnaziju“, ekonomsku, zubotehničku,

medicinsku ili neku vjersku školu upisuju se u škole u Vitezu, Novoj Biljoj i Travniku. Primjetno je da na pr. gimnaziju, ekonomsku, medicinsku i kozmetičku školu pohađaju uglavnom učenice ženskog spola a tehničke muškog. No, gotovo da ne postoji zanimanje za koje se ne obrazuju i muškarci i žene ali u različitom procentu.

U promatranom periodu, dakle od 2006. do 2010. godine, nije bilo stipendija za učenike osnovnih i srednjih škola. Korisnici općinskih stipendija su studenti. Od 2006. do 2010. stipendije je koristilo ukupno 161 student od čega 91 ženskih i 70 muških.

U samom gradu Novom Travniku djeluju tri vrtića od čega su dva u vlasništvu vjerskih institucija dok je JU „Dječji vrtić“ Novi Travnik osnovan odlukom Općinskog vijeća i sufinancira se iz Proračuna. Broj djece neprekidno se mijenja i zavisi od ekonomskog stanja obitelji odnosno uposlenosti i osobnim primanjima žena. Naime, mlade obitelji u kojima žena ne radi vrlo rijetko odlučuju djecu uključiti u vrtiće a ukoliko su i uposlene nerijedak je slučaj da djecu koja nisu dospjela za školu čuvaju bake, tetke i drugi članovi uže i šire rodbine iz razloga nemogućnosti plaćanja usluga vrtića, koje u Novom Travniku zadnjih pet godina u prosjeku iznose 120 – 150 KM po djetetu.

Sportski savez općine Novi Travnik je krovna sportska organizacija za našu općinu koja u svom članstvu ima 21 klub kroz koje je zastupljeno 12 sportova. Članice sportskog saveza okupljaju oko 800 osoba od čega oko 100 sportašica. Većina sportašica i sportaša su u pionirskoj, kadetskoj i juniorskoj kategoriji dok je najmanja zastupljenost u seniorskoj kategoriji. Samo su dva kluba isključivo namijenjena za žensku populaciju: Odbojkaški klub „Viktorij“ i Ženski nogometni klub „Mladost“. Karate klub „Orhideja“ i teniski klub „Novi Travnik u svom članstvu imaju sportašice u mlađim kategorijama. Iako je u malom broju sportskih klubova omogućeno bavljenje sportom za ženski populaciju najveće sportske uspjehe su postigle rukometašice, nogometašice i karatašice. Članice sportskog saveza natječu se na svim razinama natjecanja u BiH.

Sportske površine od 5.923 ha u urbanom području grada Novog Travnika omogućavaju 5,38 m² po stanovniku, što je nešto više od zadanih normativa za potrebe aktivne rekreacije po stanovniku.

Sportskim kapacitetima u gradu gospodari ORŠK d.o.o., poduzeće kome je Općina Novi Travnik osnivač, a u kontinuitetu djeluje od 1957. godine.

Korisnici dvorane su članice općinskog Sportskog saveza, učenici gradskih osnovnih i srednjih škola te rekreativci. Primjetno je da se žene u Novom Travniku manje bave sportom, kako aktivno tako i rekreativno tako da je mali broj skupina žene koje uopće uzimaju termine za rekreaciju na svim raspoloživim sportskim terenima.

Grad ima izgrađenu sportsku dvoranu sa oko 3.000 mjesta i uvjetima za sve dvoranske sportove (košarka, rukomet, odbojka, mali nogomet, tenis i sl., a posjeduje i trim kabinet kao i prateće sadržaje kao što su uredi, kafić, svlačionice te pokretnu binu za boks i veliku binu za održavanje scenskih nastupa).

Također, Novi Travnik ima izgrađen nogometni stadion u samom gradu, i jedan u naselju Nević Polje. Oba su u funkciji iako je gradskom stadionu potrebna temeljita rekonstrukcija.

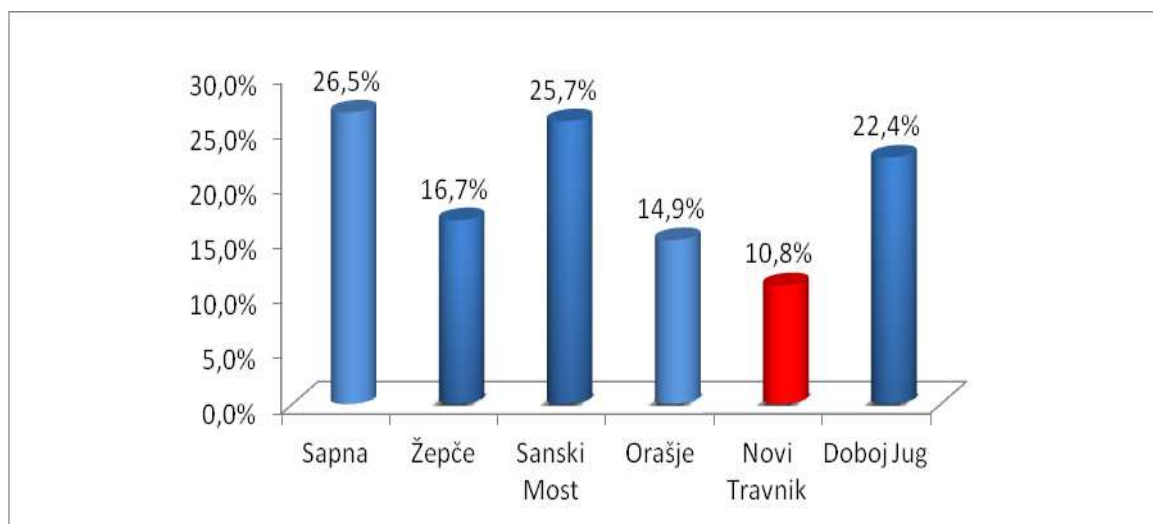
U gradu se nalazi Dom kulture s kino dvoranom koja broji 600 mjesta, a u čijim prostorima djeluje i Gradska knjižnica.

Otvoreni olimpijski bazen (50X23 metra), sagrađen 1958 godine, u punu funkciju ponovno je stavljen 2007. godine.

Novi Travnik raspolaže malim sportskim terenima odnosno objedinjenim prostorom na otvorenom gdje se nalaze teren za košarku, rukomet, tenis na betonu i odbojkaški teren .

Civilno društvo

Više je NVO koje se bave različitim aspektima kulturnog djelovanja i svojim radom obogaćuju društveni/ kulturni život općine. Budući se NVO registriraju na kantonalnoj razini Općina Novi Travnik oformila je registar nevladinih organizacija koje su za različite projekte nekoliko zadnjih godina dobile sredstva iz općinskog proračuna. U registar je upisano ukupno 56 organizacija mada ima saznanja da ih je i više na prostoru općine Novi Travnik. Iako su žene članice NVO , sigurno ih je manje od polovine ukupnog članstva. Također, žene su u neznatnom broju predsjednice tih udruženja. Samo su dva NVO-a registrirana kao udruženja žena mada ih u okviru drugih udruženja ima kao grupa koje se bave određenom vrstom aktivnosti.

Grafikon 5. Postotak žena članica nevladinih udruga / organizacija

Rezultati anketnog istraživanja ukazuju da je samo oko 10% žena učlanjeno u neku od nevladinih udruga / organizacija. U poređenju sa drugim općinama, postotak žena članica nevladinih udruga je ubjedljivo najniži u općini Novi Travnik.

Sredstva iz općinskog proračuna obično se dodjeljuju na temelju dostavljenih projekata ili na temelju zahtjeva NVO-a koji budu argumentirani opravdani javnim interesom lokalne zajednice. Na temelju Strategije partnerstvo s građanima, općina je opredjeljena da se sredstva NVO ubuduće dodjeljuju na temelju javnog poziva.

U proteklom period Komisija za zaštitu kulturno-povijesnog naslijeđa proglasila je džamiju u Šenkovićima i nekropolu stećaka Kameni svatovi na Ratu nacionalnim spomenikom, a u proceduri su ostale nekropole stećaka na putu ka Pavlovici.

Pod zaštitom bivše države nalazio se Stari hrast u Rankovićima koji se srušio 1998. A u istome mjestu djeluju i Zavičajna zbirka „Baština“ koja pored etno eksponata , zaštite kulturne i povijesne baštine radi na širenju botaničke bašte sa brojnim autohtonim vrstama bilja.

3.1.4. Zdravstvo i socijalna zaštita

Za provođenje poslova socijalne zaštite općina Novi Travnik je 1978. godine osnovala **J.U. Centar za socijalni rad** (u daljem tekstu CSR), koja je danas moderno informatički i tehnički opremljena ustanova sa kvalificiranim kadrom.

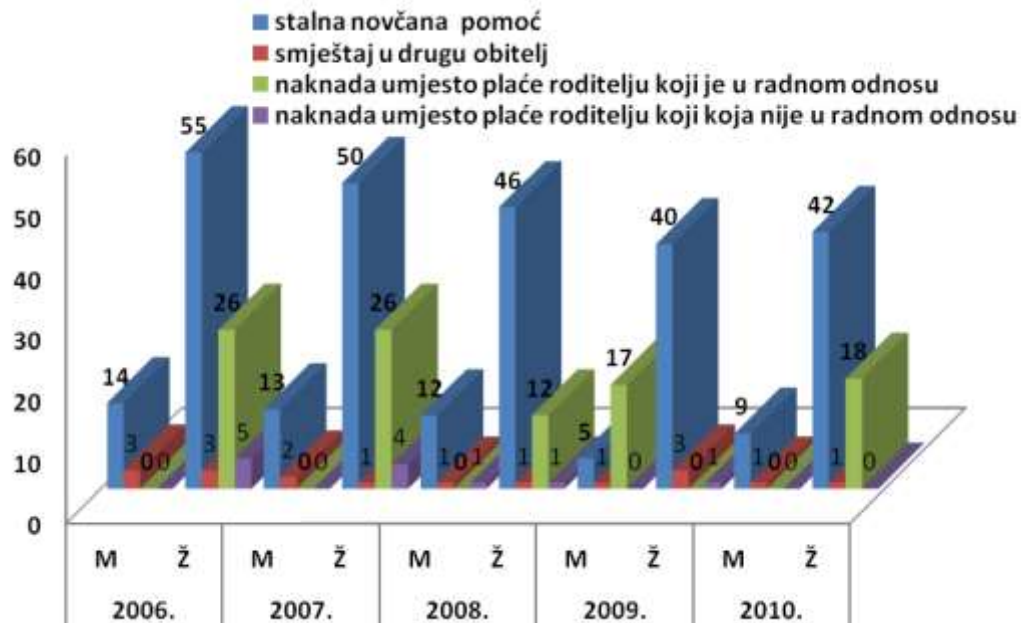
Tabela 5. Uposlenici CSR-a

Redni broj	Zaposleni kadar	Gender		Ukupno	Deficitaran kadar
		m	ž		
1.	Socijalni radnik/ca	2	2	4	
2.	Psiholog				1
3.	Diplomirani/ na pravnik/ca		1	1	
4.	Direktor		1	1	
5.	Administrativno osoblje		3	3	
Ukupno:		2	7	9	1

CSR obavlja poslove predviđene Zakonom o socijalnoj zaštiti SBK/KSB: rješava u prvom stupnju o zahtjevima za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom, otkriva, prati i proučava probleme u oblasti socijalne zaštite i poduzima preventivne mjere, provodi i pruža usluge socijalne zaštite, obavlja poslove iz oblasti obiteljske zaštite, zaštite odgojno zanemarene djece, te provodi odgojne mjere i mjere starateljskog nadzora, organizira savjetovanišni rad za probleme u braku i obitelji, obavlja poslove starateljstva za koje ima ovlaštenja organa starateljstva utvrđene Obiteljskim zakonom, te drugim zakonima i propisima .

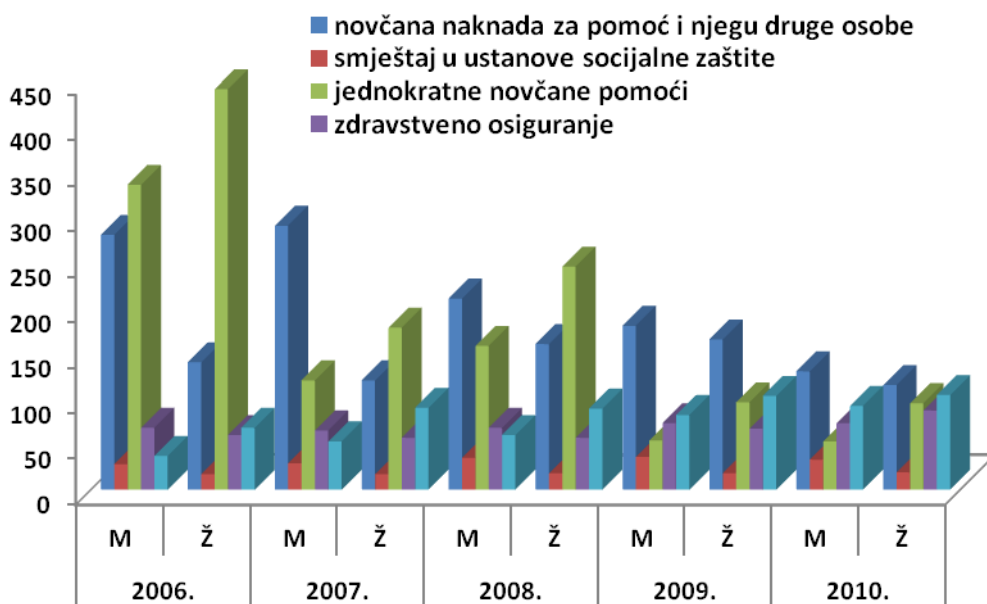
U Centru djeluje Savjetovalište za predbračne, bračne i obiteljske odnose.

Na temelju podataka prikupljenih o vidovima pomoći koji se isplaćuju putem CSR i broja korisnika evidentno je da je višestruko veći broj žena korisnica stalne novčane pomoći u godinama od 2006. do 2010. U 2006. i 2007. godini dvostruko je više muškaraca koji su primali novčanu naknadu za pomoć i njegu druge osobe, dok je u narednim godinama do 2010. ta razlika znatno manja. Smještaj u ustanove socijalne zaštite skoro dvostruko više koriste muškarci što možda može ukazati na ulogu žene u obitelji odnosno ovisnosti muškaraca o pomoći žena u vremenima kada im je pogoršano zdravlje ili kada u starijoj životnoj dobi ostanu sami.

Grafikon 6. Vrsta i broj korisnika socijalne pomoći

Jednokratnu novčanu pomoć u promatranom periodu dakle od 2006. do 2010. godine koristilo je znatno više žena što ukazuje na njihov lošiji ekonomski položaj.

Grafikon 7. Vrsta i broj korisnika socijalne pomoći

Na temelju saznanja prikupljenih kroz rad sa fokus grupom, koju su sačinjavali socijalni radnici, pravnik i direktorica CSR Novi Travnik došli smo do spoznaje da su stanovnici samoga grada u odnosu na ruralnu sredinu u većoj potrebi za uslugama iz oblasti socijalne zaštite, a naročito pomoći i njege starijim osobama kao i materijalnim davanjima. Ovo se može definirati češćim izostajanjem međususjedske i među obiteljske suradnje u gradu u odnosu na selo gdje se još uvijek održala

tradicija da mlađi i radno sposobni članovi pomažu stare, nemoćne i osiromašene članove obitelji. Nasuprot tome, u ruralnim područjima zabilježeno je više slučajeva nasilja nad ženama, a evidentno je da je ta brojka sigurno i veća jer u brojnim situacijama utvrđeno je da žene uslijed neobrazovanosti, financijske ovisnosti i tradicionalnih shvaćanja uopće neprijavljaju slučajeve, oni ostaju sakriveni što ima velike posljedice u daljnjem razvoju i njihove djece.

Besplatna pravna pomoć ne postoji kao organizirana usluga dok se ona pruža u okviru redovitih usluga CSR. Usluge CSR jednako su dostupne kako muškarcima tako i ženama. Samohrani roditelji gotovo isključivo su majke koje su uglavnom oslonjene na pomoć svoje obitelji, pomoć CSR, koja nažalost u materijalnom smislu izostaje poslije navršene godine dana djeteta a zbog zakonske regulative.

U sferi socijalne zaštite djeluju još ustanove Centar za djecu i mladež sa poteškoćama u razvoju „Duga“ i Kuća njege « Starimo zajedno».

Zdravstvena zaštita

U općini Novi Travnik djeluje JU Dom zdravlja sa četiri područne ambulante i osam(8) timova obiteljske medicine.

Dom zdravlja provodi primarnu zdravstvenu zaštitu koja obuhvata: djelatnost obiteljskog doktora medicine, djelatnost opće medicine, školsku medicinu, higijensko-epidemiološku zaštitu, zubno zdravstvenu zaštitu, hitnu medicinsku pomoć, medicinu rada, zdravstvenu zaštitu radnika, zaštiti žena i djece, dijagnostičku, kao i izvan bolničku specijalističko-konzilijarnu djelatnost.

Kako u Novom Travniku nema bolnice koriste se usluge kantonalnih bolničkih centara u susjednom Travniku i Novoj Biloj, udaljenih od 10 do 20 kilometara. Svi porodi također obavljaju se u ove dvije bolnice.

Što se tiče prenatalne zaštite broj djece rođene u periodu 2006. – 2010. iznosi 1312 od čega dječaka 684 i 628 djevojčica. Sva novorođenčad su pod nadzorom patronažne službe, organizirane pri Domu zdravlja. Porodilje i novorođenčad sestre akušerke obilaze po prijavi da je žena rodila, bez obzira na udaljenost, zdravstveno osiguranje, starosnu dob porodilje, nacionalnu i vjersku pripadnost. Patronažne sestre obilaze novorođenu djecu i nadziru njihov napredak, uz savjete majkama o higijeni, načinu ishrane, vode računa o redovitom cijepljenju djece (od prvog cjepiva do cijepljenja za polazak u školu).

Od 264 djece rođene u 2006. godini 210 primilo je obvezne vakcine dok je 54 djece iz različitih razloga (zdravstvenih) izostavljeno iz nekih obveznih vakcinacija. U 2007. god. od 250 djece njih 188 pokriveno je obveznom vakcinacijom, a 2008. godini od 286 djece vakcinirano je 234, dok je u 2009. godini od 256 djece vakcine primilo njih 215. U 2010. godini rođeno je djece kao i prethodne godini ali je primjetan pad vakcinirane djece u odnosu na raniji period te se tako bilježi tek 167 djece koja su primila obvezne vakcine.

U Domu zdravlja je zaposleno 75 medicinskih radnika što je oko 2,2 medicinskog osoblja na 1.000 stanovnika. Primjetan je nedostatak liječnika, osobito specijalista što se rješava na način da se sa susjednim kantonalnim bolnicama u Travniku i Novoj Biloj potpisuju ugovori odnosno ugovori o djelu s specijalistima osobno koji potom po utvrđenom rasporedu ordiniraju u Domu zdravlja Novi Travnik.

Tabela 6. Osoblje u zdravstvenim ustanovama

Rn.br.	Zaposleni kadar	Gender		Ukupno:	
		M	ž		
1.	Doktori opće prakse	1	5	6	
2.	Doktori porodične medicine	3	2	5	
3.	Pedijatar		3	3	
4.	Stomatolog (specijalista dječije stomatologije)	1	2	3	
5.	Psihijatar	1		1	
6.	Neuropsihijatar	1		1	
7.	Psiholog-pedagog	1		1	
8.	Ginekolog	1		1	
9.	Medicinska sestra/tehničar		47	47	
10.	Viša medicinska sestra/tehničar	2	5	7	
Ukupno:		11	64	75	
11.	Administrativno osoblje	-	-	26	
Ukupno:				101	

Dom zdravlja je od 2011. godine uveo praksu da jedanput mjesečno obavi predavanje o preventivnoj zdravstvenoj zaštiti (pr. „Njega porodilje“). Predavači su medicinske sestre s iskustvom koje svoja zapažanja kroz rad i iskustvo prenose na mlađe kolegice i zainteresirane građane.

U Domu zdravlja zaposlen je ginekolog čije statistike govore da na pregled redovitije dolaze žene mlađe životne dobi i trudnice u odnosu na žene koje su završile ciklus rađanja ili se nalaze u postmenstrualnoj dobi.

U samom gradu egzistiraju četiri (4) privatne ljekarne, dok je JU Gradska ljekarna Novi Travnik, odlukom Općinskog vijeća, prestala s radom u proljeće 2011. godine.

3.1.5. Dostupnost fizičke infrastrukture, urbanizam i zaštita okoliša

Dokumenti «Strateški pravci razvoja općine Novi Travnik za period 2008.-2012.» godina, «Prostorni plan općine Novi Travnik 2026. godine», «Urbanistički plan Novi Travnik 2020.g. –Izmjene i dopune « temeljni su dokumenti na kojima se planira daljnji razvoj, širenje i urbanizacija općine Novi Travnik. Također, temelj su za izradu više regulacijskih planova kako u urbanom tako i ruralnom dijelu općine.

Općina Novi Travnik, kao izuzetno mlada općina, čije središte je utemeljeno 1949. godine i započelo gradnju po planskim dokumentima ima visok stupanj urbanističkog planiranja i gradnje po unaprijed definiranim planovima .

Što se tiče ekologije, u poslijeratnim godinama došlo je do znatne devastacije prostora u smislu nelegalne sječe šuma i ugrožavanja vodotoka. U 2009. godini Općina Novi Travnik, uz potporu Općinskog vijeća izradila je i usvojila LEAP (Lokalni ekološki akcijski plan za općinu Novi Travnik) kao polazišnu osnovu za uklanjanje uočenih nedostataka i izgradnju kapaciteta za stvaranje ekološkog okruženja i ugodnijeg življenja njenih građana.

3.1.6. Stanovanje

Općina Novi Travnik sa površinom od 242 km² zauzima 7,6% teritorije Kantona Središnja Bosna koji predstavlja 11,9% teritorije Federacije Bosne i Hercegovine.

Tabela 7. Površina i gustoća naseljenosti

Obuhvat	Površina km ²	Gustoća naseljenosti (stan/km ²)								
		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Kanton Središnja Bosna	3.189,0	68	78	70	72	74	75	75	77	79
Novi Travnik	242,0	74	88	99	101	102	103	104	104	104
F BiH	26.109,7	89	85	86	88	88	86	86	86	86

Ne postoje podaci o tačnom broju stambenih jedinica na teritoriju općine (iako su pretpostavke da se broj kreće iznad 9.700) dok se za područje grada takvi podaci evidentiraju u nadležnim službama.

Prema tim podacima, 1991. godine u užem gradskom području evidentirano 3.051 stanova, od čega su žene vlasnici 862 ili 28%. U 2009. godini broj stambenih jedinica bio je 3.128, od čega su žene vlasnici 960 stanova ili 31%. Od ukupno 3.145 stanova u 2010. godini 967 stanova su vlasnice žene ili 31%.

Iz priloženog se vidi da su žene u odnosu na muškarce u manjem procentu vlasnice stanova a za pretpostaviti je i kada to jesu da se u većini slučajeva radi o udovicama, neudanim ili rastavljenim ženama. Nema točnih podataka, ali postoje spoznaje da je dosta stanova s dvojnim vlasništvom (muž i žena), a nakon što je u BiH provedena zakonom utvrđena privatizacija.

NASELJA OPĆINE NOVI TRAVNIK

Naselja novotravničke općine su: Balići, Bistro, Božići, Bučići, Budušići, Bugojčiči, Bukvići, Čakići, Čehova, Dahovo, Djakovići, Donje Pećine, Duboko, Gornje Pećine, Hadžići, Has, Isakovići, Kasapovići, Kopila, Kovačići, Krnjića Potok, Lisac, Margetići, Monjići, Nević Polje, Opara, Orašac, Pečuj, Petačići, Potočani, Pribilovići, Pričani, Rankovići, Rastovci, Rat, Reput, Ruda, Sebešić, Seona, Sinokos, Stojkovići, Šenkovići, Trenica, Torine, Trnovac, Turalići, Vežzovići, Vodovod, Zenepići, Zubići.

3.1.7. Sigurnost

U sektoru sigurnosti na prostoru općine Novi Travnik u sklopu MUP-a KSB djeluje Policijska stanica Novi Travnik u kojoj je uposlena 61 osoba: 54 policajca, 4 inspektora za kriminalitet, 2 službenika za građanska pitanja i 1 pravnik, tj. 2 zaposlena na 1.000 stanovnika.

Uz ovo osoblje, u Policijskoj stanici djeluje i sedam (7) osoba u administraciji. Pri MUP-u SBK/KSB djeluje Odjeljenje za administraciju – građanska pitanja, u kojem je zaposleno 10 osoba.

U 2008. godini na području općine Novi Travnik počinjeno je ukupno 7 krvnih delikata. U narednim godinama, 2009. i 2010. godini zabilježen je lagani pad pa je 2009. godine zabilježeno 6, a naredne godine 4 krvna delikta. Sve krvne delikte izvele su osobe muškog spola.

Organiziranog i privrednog kriminala u promatranom periodu možda je i bilo, ali kroz zvanične podatke kojima raspolaže MUP KSB odnosno PU Novi Travnik nije zabilježen.

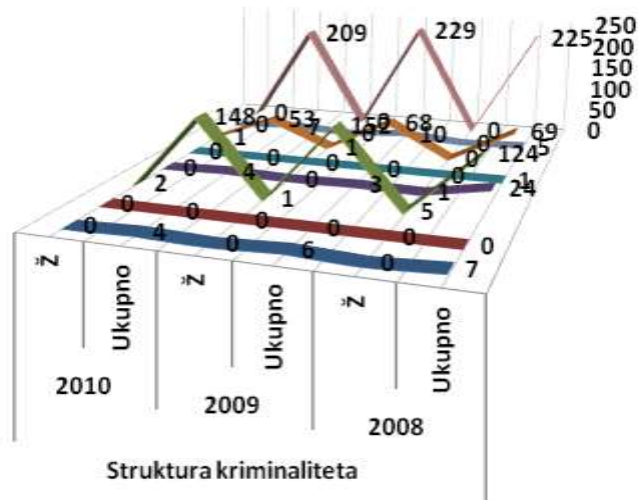
Imovinskih delikata u 2008. godini zabilježeno je ukupno 124, od čega su žene počinile 5 ili 4,03%. U narednoj godini evidentan je porast na 152 počinjena imovinska delikta i istovremeno pad sudjelovanja žena u njima. Naime u 2009. godini samo jedna žena ili 0,65% počinila je navedeni delikt. Lagani pad bilježi se u 2010. godini kada je zabilježeno 148 imovinskih delikata, od čega su 2 počinile žene što čini 1,35%. Učestalije žene u kriminalitetu je neznatno i vezano je isključivo za imovinske delikte.

Pojava narkomanije u 2008. godini je izražena brojkom 24 od čega je svega 1 žena. Osjetan pad zabilježen je u 2009. godini kada su evidentirana 3 nova slučaja od čega su svi muškarci. I u 2010. godini nema registriranih novih slučajeva narkomanije kod žena, dok su evidentirana 4 muškarca kao uživaoci različitih vrsta narkotika.

Trgovina ljudima – prostitucija na sreću nije izražen problem zajednice u Novom Travniku, pa je tako samo u 2008. godini registriran 1 slučaj koji je počinila osoba muškog spola.

Što se tiče ostalih krivičnih djela u 2008. godini MUP KSB odnosno PU Novi Travnik bilježi 69 počinitelja od čega su svi muškarci. U 2009. godini ukupni broj počinitelja je 68, od čega je jedna žena ili 1,47%. Naredne godine, dakle 2010. godine bilježi se pad počinitelja na brojku 53 od čega je jedna žena.

Problemom maloljetničke delikvencije aktivno se bavi Centar za socijalni rad i PU Novi Travnik a u 2008. godini zabilježeno je 5 slučajeva maloljetničke delikvencije koji su počinile osobe muškog spola. U 2009. godini zabilježeno je 10 slučajeva a 2010. sedam slučajeva. I u ove dvije godine svi počinitelji su muškog spola.

- Krvni delikti
- Imovinski delikti
- Trgovina ljudima-prostitucija
- Organizirani i privredni kriminal
- Narkomanija
- Ostala krivična djela

Grafikon 8. Struktura kriminaliteta na području općine

U Novom Travniku lociran je i Kantonalni sud SBK/KSB dok je Općinski sud, nadležan za Novi Travnik, Vitez, Busovaču i Travnik, smješten u općini Travnik.

Kao posljedica ratnih djelovanja početkom 90-tih godina prošlog stoljeća određene površine općine Novi Travnik još se definiraju kao sumnjive površine iz razloga mogućnosti prisustva mina i drugih eksplozivnih naprava. Gledano s aspekta Kantona Središnja Bosna, Novi Travnik ima 2,40% sumnjivih površina što spada u red općina s manjim procentom minama onečišćenim prostorom. Od ukupno 4.065.398 m² sumnjivih površina 338.720m² ili 8,33% spada u I kategoriju zemljišta (naselja, putevi i sl.), 1.379.173 ili 33,92% poljoprivrednog zemljišta i pašnjaka i 2.347.505 m² ili 57,74% prostora šuma.

3.2. Analiza pravnog i regulatornog okvira i razvojnih politika

Općina Novi Travnik je uspostavila sljedeće lokalne strategije:

- **Strateški pravci razvoja općine Novi Travnik za period 2008.-2012. godina;** Ekonomski institut Sarajevo, veljača/februar 2008. god.;

Ovaj dokument ima četiri osnovne svrhe. Prvo, da se njime stvori osnova za građenje strategije održivog razvoja na općini u srednjoročnom razdoblju 2008.-2012. godina. Drugo, da se njime podrže strukturne promjene u privredi općine, koje treba da vode povećanoj produktivnosti, većim investicijama i zaposlenosti (realizacija nekih konkretnih razvojnih sektora i projekata, kao što je revitalizacija industrije, razvoj poduzetničkog sektora i organske poljoprivrede i pokretanje važnih projekata, kao što su Poduzetnička zona Neobarje, Privredna zona BNT ili pripreme aktivnosti razvoju TRSC Sebešić u domenu turizma). Treće, da se na osnovu ovog razvojnog dokumenta grade politika i programi restrukturiranja javnih komunalnih poduzeća na općini i potreban institucionalni kapacitet za upravljanje razvojem, uz suradnju općinske administracije sa nevladinim i biznis sektorom i veću ulogu proračuna u podršci razvoju na općini. Četvrto, da se ovim dokumentom postigne politički konsenzus o pravcima razvoja koji će omogućiti upotrebu ograničenih javnih resursa kojima općina raspolaže za ostvarenje prioritarnih ciljeva razvoja općine.

Dokument je to čiji su predviđeni pravci razvoja djelomično ispunjeni budući su učinjeni početni koraci na izradi planskih dokumenata za otvaranje planiranih kapaciteta, ali su daleko od željenog cilja. Novi strateški dokument koji će biti rađen u tekućoj godini morat će u obzir uzeti i potrebe stanovništva svih uzrasta s posebnim akcentom na gender aspekt.

- **Strategija - Partnerstvo sa građanima;** Novi Travnik, ožujak/mart 2008. god. Strategija je uspostavljena u okviru OSCE projekta „Ugovor“.

Strategija partnerstva je dokument koji omogućava institucionalizaciju partnerstva između lokalne vlasti i građana, interesnih skupina građana, zatim različitih udruženja i Mjesnih zajednica općine Novi Travnik. Strategijom partnerstva lokalna uprava iskazuje predanost podupiranju sudjelovanja građana u odlučivanju od zajedničkog interesa za građane bez obzira u kojoj organizacijskoj formi građani nastupali.

Također, svrha Strategije partnerstva je stvaranje pozitivnog okruženja i davanje smjernica za sudjelovanje građana u upravljanju i rješavanju pitanja koja su u njihovom interesu.

U izradu dokumenta bila je uključena šira društvena zajednica, kroz različite radionice, tribine i javne rasprave. Članovi tima za izradu dokumenta bili su i predstavnici NVO, a voditeljica kordinatorica izrade Strategije žena.

3.2.1. Analiza regulatornog okvira definiranog od strane općine

Osnovni regulatorni okvir koji ima za cilj jednak položaj žena i muškaraca u Bosni i Hercegovini je Zakon o ravnopravnosti spolova koji je na osnovu člana IV.4.a.) Ustava Bosne i Hercegovine, usvojila Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, na sjednici Predstavničkog doma održanoj 22.aprila/travnja 2003. godine i na sjednici Doma naroda 21.maja/svibnja 2003. godine.

Članom 21. ovog Zakona propisano je da će nadležni organi vlasti na svim nivoima poduzeti sve odgovarajuće i potrebne mjere radi provođenja odredbi propisanih ovim zakonom po oblastima, uključujući, ali ne ograničavajući se na:

- donošenje programa mjera radi postizanja jednakosti spolova u svim oblastima i na svim nivoima vlasti;
- donošenje novih ili izmjene postojećih zakona radi usklađivanja sa odredbama ovog zakona;
- osiguranje sudske zaštite, kako građanske, tako i krivične, u svim slučajevima povrede ovog zakona;
- osiguranje vođenja statističkih podataka razvrstanih po spolu u svim privrednim subjektima, privatnim i državnim poduzećima, državnim i javnim organizacijama i institucijama, kao i pristupa ovim informacijama.

U cilju implementacije ovog zakona i podizanja nivoa ravnopravnosti spolova potrebno je uspostaviti institucionalne mehanizme na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini (državnom, entitetskim, kantonalnim i općinskim).

Sa aspekta jedinica lokalne samouprave najbitnija je uspostava institucionalnih mehanizama na nivou općina, odnosno formiranje komisije za gender pitanja na nivou općinskog vijeća- koju formira općinsko vijeće i komisija za gender pitanja u općinama odnosno mjesnim zajednicama koje formira općinski načelnik. Smatramo da Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini predstavlja dobar okvir za podizanje nivoa ravnopravnosti spolova, te da treba uložiti maksimalan napor na njegovoj potpunoj implementaciji.

Na osnovu člana VI.2.Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, i člana 13. Zakona o principima lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine, Općinsko vijeće Novi Travnik usvojilo je Statut općine Novi Travnik koji predstavlja najviši pravni akt jedinica lokalne samouprave. Ovim aktom uređen je samoupravni okvir i djelokrug rada jedinice lokalne samouprave, međusobni odnosi Općinskog vijeća i Načelnika i druga značajna pitanja za rad i funkcioniranje općine Novi Travnik kao jedinice lokalne samouprave. Statutom općine, općina Novi Travnik se obavezuje da će poštovati temeljna prava i slobode svakog građanina i konstitutivnih naroda. Statuom su također, pobrojani i mehanizmi kojima se neposredno ostvaruju potrebe građana, te su između ostalog, apostrofirani poslovi osiguranja i zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, donošenje programa i planova razvoja općine i stvaranje uvjeta za privredni razvoj i zapošljavanje i sl. Upoređujući odredbe Statuta sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova BiH, generalni zaključak je da je Statut, u najboljem slučaju gender neutralan. On dakle ne prepoznaje gender komponentu i nigdje je eksplicitno ne navodi, niti pravno regulira pitanje ravnopravnosti spolova, što predstavlja značajan pokazatelj, veoma koristan kod izrade gender senzitivne socio- ekonomske analize.

Kao veliki nedostatak Statuta uočava se njegova neusklađenost sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova a koja se ogleda u slijedećem:

- odredbe Statuta ne sadrže zabranu diskriminacije po osnovu spola, zabranu nasilja po osnovu spola, zabranu seksualnog uznemiravanja po osnovu spola;

- odredbe Statuta ne osiguravaju statutarna rješenja kojima se reguliše način izbora menadžmenta vijeće, koja će obezbijediti ravnopravnu zastupljenost oba spola;
- Statut nije pisan gender jezikom;
- ne sadrži obavezu općinskih službi i drugih pravnih lica kojima je općina osnivač vođenje statističkih podataka iz oblasti njihovog djelovanja i razvrstavanje tih podataka po spolu;
- ne sadrži rješenja koja pri formiranju organa mjesnih zajednica garantiraju jednaku zastupljenost oba spola.

Jedini segment koji, barem formalno pravno sadrži gender komponentu jeste odredba Poslovnika o radu općinskog vijeća koji je predvidio formiranje komisije za ljudska prava, mlade i ravnopravnost spolova. Ta komisija je formirana i u djelokrugu njenog rada je između ostalog i razmatranje pitanja, koja se odnose na ravnopravnost spolova, posebno u vezi sa unapređenjem statusa žena i razmatranje predloženih odluka i drugih akata sa stanovišta ravnopravnosti spolova i sprečavanje diskriminacije po osnovu spola. Posebno značajan zadatak komisije je razmatranje predloženih odluka i drugih akata sa stanovišta ravnopravnosti spolova i sprečavanje diskriminacije po osnovu spola jer to praktično znači da niti jedna odluka općinskog vijeća ne bi trebala doći pred vijećnike prije nego što komisija navedenu odluku razmotri sa aspekta ravnopravnosti spolova i sprečavanja diskriminacije po osnovu spola. Na žalost, komisija se nikada nije sastala i naravno da ne koristi mehanizme zaštite ravnopravnosti spolova, odnosno ako promatramo sa stanovišta nejednakosti spolova, moglo bi se reći da komisija ne ispunjava obaveze propisane Poslovníkom o radu vijeća.

Nadležnost ove komisije trebalo bi uskladiti sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova te bi u tom smislu općinsko vijeće trebalo usvojiti izmjene i dopune poslovnika o radu vijeća te proširiti nadležnost komisije koja bi shodno odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova trebala imati slijedeće nadležnosti:

- praćenje i izvještavanje općinskog vijeća o položaju žena u općini i o poštovanju/ugrožavanju njihovih zakonom priznatih prava;
- promoviranje jednakih prava i mogućnosti za muškarce i žene;
- razmatranje prijedloga građana, udruga građana, institucija i organizacija za unapređenje ravnopravnosti spolova i podnošenje izvještaja o tome općinskom vijeću, sa prijedlozima mjera i aktivnostima koje treba poduzeti;
- razmatranje nacrti i prijedloga odluka i drugih propisa koje donosi općinsko vijeće i davanje mišljenja vijeću s aspekta ravnopravnosti spolova;
- ostvarivanje suradnje sa drugim radnim tijelima općinskog vijeća;
- predlaganje mjera i aktivnosti na otklanjanju eventualno utvrđenih povreda ravnopravnosti spolova;
- predlaganje mjera i aktivnosti za uključivanje žena u rad mjesnih zajednica ,općinskih struktura vlasti, nevladinih organizacija i sl.
- suradnja sa tijelima za ravnopravnost spolova na drugim nivoima vlasti.

Ovo su dakle zadaci i aktivnosti koji bi mogli odgovoriti na izazov postizanja veće ravnopravnosti žena i muškaraca, ali je upitno postoje li u ovom trenutku kadrovi koji su sposobni da provedu navedene

aktivnosti, te je vrlo značajno i znači adekvatan modalitet koji će motivirati članove komisije da se u potpunosti posvete radu u komisiji i realizaciji postavljenih zadataka.

Nakon što se na ovaj način definiraju zadaci komisije, potrebno je da ista donese svoj godišnji programa rada koji bi se zasnivao na programu rada Općinskog vijeća i općinskog načelnika.

Iz navedene analize regulatornog okvira može se zaključiti da pred općinom Novi Travnik stoji mnogo obaveza i izazova te da je u narednom periodu potrebno uložiti dodatni napor kako bi se pristupilo kvalitetnoj implementaciji Zakona o ravnopravnosti spolova što bi trebalo rezultirati podizanjem nivoa ravnopravnosti spolova i jačanje uloge žene u općini Novi Travnik.

3.2.2. Analiza razvojnih politika općine

Prije nego se osvrnemo na analizu razvojnih politika Općine potrebno je krenuti od strategija i akcionih planova na nivou države i Federacije Bosne i Hercegovine.

Država prepoznaje problem rodno zasnovane nejednakosti u pristupu radu i zapošljavanju problemom neplaćenog rada u kojem prevladavaju žene. Nažalost, aktualne Strategije na državnom i entitetskom nivou nisu se ozbiljnije posvetile donošenju mjera i programa sa ciljem povećanja konkurentnosti žena na tržištu rada i smanjenja rodno zasnovane diskriminacije u zapošljavanju. Najveći broj ovih programskih dokumenata samo se načelno bavi ženama i često ih tretira unutar grupe ranjivih osoba. Tako, državna strategija kao cilj postavlja: „unaprjeđenje zapošljivosti žena i muškaraca, a naročito najugroženijih” a kao mjeru navodi uvođenje programa za „samozapošljavanje ciljane na mlade u nepovoljnom položaju i žene podržane poreskim olakšicama i drugim podsticajnim mjerama kao što su savjetovanje i biznis obuka.“

Država je usvojila neke programe za podršku ženskom poduzetništvu, međutim stepen realizacije ovih sredstava u praksi je izuzetno mali. Tako recimo u 2008. godini žene su koristile samo 3,98% sredstava predviđenih za razvoj, poduzetništvo i obrt u FBiH.

Dostupne analize govore da pored pristupa kreditima i sredstvima njihovog osiguranja, tradicionalna uloga žena i društvene vrijednosti predstavljaju prepreku za žensko poduzetništvo u BiH. Žene poduzetnice imaju manjak vještina čemu uvelike doprinosi nedostatak podrške od strane državnih agencija i poslovne zajednice. Ženama nedostaju znanja i kontakti, a malo njih zna za treninge o poduzetničkim vještinama

Općina Novi Travnik pokrenula je projekt uspostavljanja Poslovnog centra - Industrijsko-servisne zone «Neobarje», s ciljem ubrzanja ekonomskog razvoja općine. Općinsko vijeće u 2005. godini usvojilo je odluku o formiranju industrijsko-servisne zone “Neobarje” na površini od 55,45 hektara. Industrijsko-servisna zona Neobarje klasična je zelena zona obzirom da se radi o lokalitetu koji je poljana širine cca 500 i dužine 1250 metara, između magistralne ceste M-16.4 i rijeke Grlonice. Općinska administracija fazno realizira ovaj razvojni projekt. U 2006. godini usvojen je regulacioni plan poslovnog centra - industrijsko-servisna zona «Neobarje», te je urađena sva planska dokumentacija za uređenje infrastrukture od čega i plan saobraćajnica, regulacioni plan, plan vodosnabdijevanja, kanalizacija i električna energija.

U okviru studije “Industrijske/poslovne zone Regije Centralna BiH”, u okviru kriterija vezanih za zelene industrijske zone, industrijska zona “Neobarje” rangirana je na peto mjesto. U konačnom rang

zelenih industrijskih, u kojem je zbrojena ocjena industrijske zone i općine, ova zona rangirana je na 16. mjesto.

Studija izvodljivosti bi definirala moguće modele organizacije zone, preporučila preferirane industrijsko/poslovne djelatnosti, definirala poslovni plan, strategiju promocije zone, način financiranja izgradnje infrastrukture, njen statut i pravila ponašanja firmi, procjenu koštanja izgradnje potrebne infrastrukture i drugo.

Turizam je potencijal i izazov Novog Travnika. Aktivnostima na izgradnji turističkog, sportsko-rekreacionog centra Sebešić, koji tretira površinu od oko 4.000 hektara, pristupilo se sa dosta pažnje. Urađen je master plan TSRC Sebešić, te studija potencijalne opravdanosti izgradnje TSRC-a, koja pokazuje da ovaj lokalitet ima mogućnost da se razvija u smjeru jedne ovakve ideje.

Potencijal industrijske zone Kombinata «Bratstva» još uvijek je nedovoljno iskorišten. Osim velikog potencijala u građevinskim objektima i opremi vrlo je važan i značajan potencijal infrastrukture koja se može koristiti za organiziranje raznih proizvodnih djelatnosti. Za očekivati je da će u narednom periodu doći do većih aktivnosti u preostalim dijelovima Kombinata «Bratstva», obzirom na veću zainteresiranost potencijalnih investitora.

Ulogu privatnog poduzetništva u općini možemo sagledati iz pregleda registriranih privrednih subjekata kojima su utvrđeni minimalno-tehnički uvjet i početak rada od strane općinskih službi. Trenutno posluje 247 samostalnih radnji sa 306 uposlenih radnika, od čega 188 društava sa 2.210 uposlenih, 6 javnih poduzeća sa oko 57 uposlenih i 49 poljoprivrednika.

Osnovna karakteristika razvijenosti poljoprivrede u općini do 1992. bila je proizvodnja za vlastite potrebe koja je omogućavala dopunsko zapošljavanje većeg broja seoskog stanovništava. Cjelokupna proizvodnja se odvijala individualno za vlastite potrebe i nešto za prodaju na lokalnim tržnicama. Danas se na poljoprivrednu proizvodnju gleda mnogo ozbiljnije, te se mnogi poljoprivrednici okreću intenzifikaciji proizvodnje kao glavnom izvoru prihoda.

Ono što općina planira u narednom periodu je produbljanje svijesti proizvođača na prednosti proizvodnje povrća u zaštićenom prostoru, koja je trenutno slabo zastupljena. U tu svrhu je općina osigurala sredstva za sufinansiranje nabavke plastenika koju će pratiti i obuka poljoprivrednih proizvođača. Nadamo se da ćemo se na ovaj način potaknuti poljoprivrednike da se okrenu ovom načinu proizvodnje, gdje će na malom prostoru imati veće i sigurnije prinose, a samim tim i povećati svoje prihode.

Područje općine Novi Travnik pretežno je brdsko-planinsko te je kao takvo u najvećoj mjeri usmjereno na stočarsku proizvodnju. Ovo se posebno odnosi na govedarstvo i proizvodnju mlijeka, te je zadnjih godina jasno uočljiv trend povećanja broja porodičnih farmi muznih krava koje, zahvaljujući redovnom otkupu, osiguravaju stalan izvor prihoda za ove porodice.

Zadnjih godina sve se više intenzivira proizvodnja jagodičastog voća, gdje poljoprivrednici sve više prihvaćaju nove tehnologije proizvodnje. Rezultat su brojne mini plantaže na kojima su pretežno zastupljene malina i jagoda, čime se na siguran način osiguravaju prihodi ovih domaćinstava. S obzirom da je tržište za ovu proizvodnju veliko proizvođači su uvidjeli da je proizvodnja jagodičastog voća unosan posao u koji se mogu uključiti svi članovi porodice. S obzirom na nezagađenost zemljišta i udaljenost od velikih saobraćajnih prometnica, odnosno svojevrsna izoliranost općine pruža

perspektivu razvoja organske poljoprivrede, naročito u segmentu proizvodnje ljekovitog bilja, povrća i voća.

Povećanje poljoprivredne proizvodnje moguće je postići uz:

- pravilan izbor proizvodnje u odnosu na veličinu gazdinstva, kvaliteta zemlje i klimatske uslove,
- pravovremenu nabavku reproduktivnih materijala,
- neophodnu nabavku i racionalno korištenje mehanizacije,
- primjenu suvremene tehnike i agrotehničkih mjera u poljoprivrednoj proizvodnji,
- osiguranje investicionih i obrtnih sredstava,
- osiguranje plasmana gotovih proizvoda.

Aktivnim odnosom poljoprivrednika prema objektivnim teškoćama u poljoprivrednoj proizvodnji, stvoriti će se realne pretpostavke za smanjenje troškova proizvodnje karakterističnih za male serije. Zbog toga je neophodno usitnjena gazdinstva uvećati udruživanjem zemljoradnika na slijedeće načine:

- okrupnjavanjem, odnosno udruživanjem familijarnih gazdinstava,
- organiziranjem zemljoradničkih zadruga ili drugih oblika udruživanja, za koje zemljoradnici imaju interes,
- primjenu postojećih stajnjaka i uz uvođenje najsuvremenije mehanizacije za obradu zemlje, te kvalitetno navodnjavanje zasijanih površina.

3.2.3. Veza sa razvojnim politikama viših razina vlasti i analiza njihovog utjecaja

Nadležni zakonodavni, izvršni i organi uprave svih razina vlasti u BiH obavezni su osnovati odgovarajuće institucionalne mehanizme za ravnopravnost spolova koji će provoditi Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, koordinirati realizaciju programskih ciljeva iz Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine i osigurati provođenje međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova.

Obveza općina, kao i drugih razina vlasti, je:

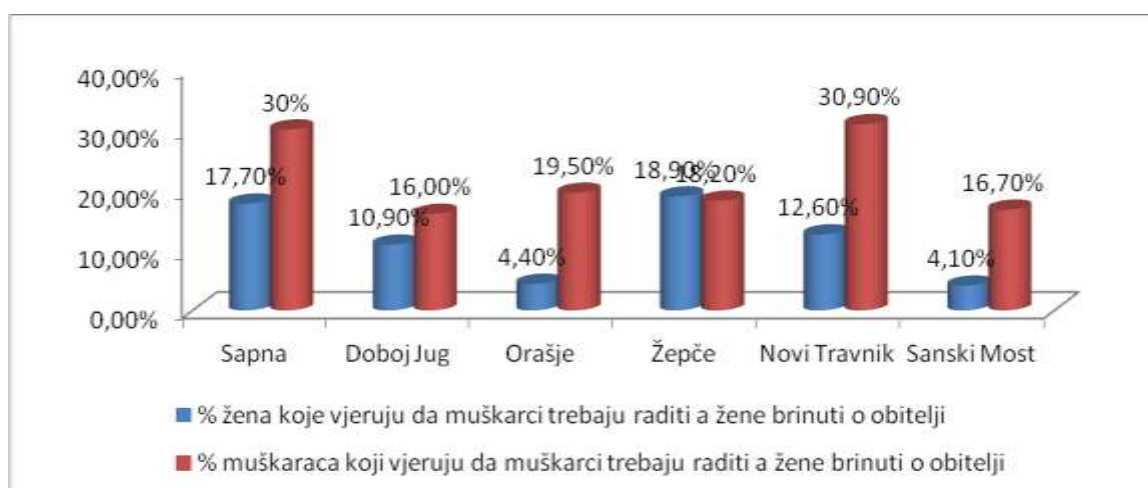
- Implementirati donesene državne politike kroz akcione planove za ravnopravnost spolova;
- Donijeti propise i druga pod zakonska akta radi usklađivanja sa odredbama Zakona i međunarodnim standardima za ravnopravnost spolova;
- Provoditi aktivnosti i mjera Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine kroz redovne programe rada uz osiguranje proračunskih sredstava.

3.2.4. Kulturološke vrijednosti, društveni stavovi i percepcije u lokalnoj zajednici

Duboko ukorijenjeni tradicijski običaji, stavovi i načini ponašanja, baštinjeni od brojnih prethodnih generacija u svim nacionalnim, vjerskim i dr. zajednicama na prostoru BiH, pa tako i općine Novi Travnik, u mnogome formiraju i današnji pogled na sličnosti odnosno razlike između muškaraca i žena i na njihovu (ne)jednaku ulogu u obiteljskoj zajednici, bračnim odnosima i društvu u cjelini. Naslijeđena mišljenja o podijeljenoj ulozi muškarca i žene u svim vidovima obiteljskog i šireg društvenog života u mnogome su oblikovala ponašanje žena koje iako nezadovoljne određenim obrascima ponašanja, sporo ili nikako nisu poduzimale mjere na razbijanju predrasuda koje bi brže dovele do promjena, na zadovoljstvo i muškaraca i žena.

3.2.5. Kulturološke vrijednosti, društveni stavovi i percepcije koji definiraju poziciju žene i muškarca u sferi ekonomije

Često je i mišljenje «da je prirodno da žena ostaje u kući» kako bi se bavila kućanskim poslovima, odgojem djece, pomaganju starim i nemoćnim članovima domaćinstva, obrađivanjem zemlje i uzgojem stoke.

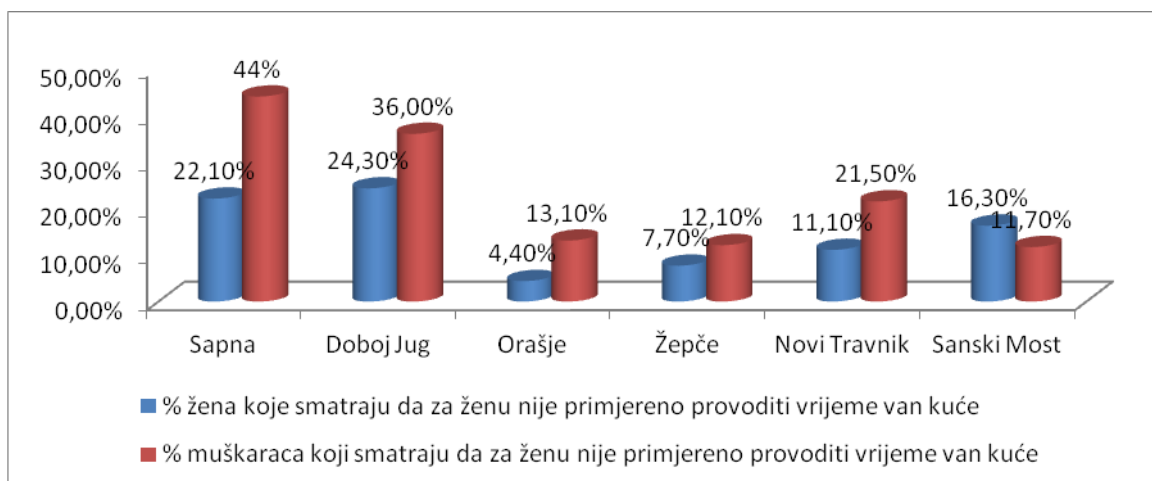

Grafikon 9. Percepcija o ulogama muškaraca i žena

Anketno istraživanje ukazuje na to da 30,9% anketiranih muškaraca sa područja općine Novi Travnik smatra da se žene trebaju prvenstveno brinuti o obitelji, a da su muškarci ti koji trebaju raditi. Istog je mišljenja i 12,6% anketiranih žena. U poređenju sa ostalim općinama koje učestvuju u projektu, postotak muškaraca koji misle da žene trebaju ostati kući i brinuti o obitelji je najveći u općini Novi Travnik.

Takav rad, nadasve je koristan za sve članove obitelji no nije novčano vrednovan te time i nedovoljno cijenjen.

Pored toga 21,5% anketiranih muškaraca sa područja općine Novi Travnik smatra da za ženu nije primjereno da svoje slobodno vrijeme provodi van kuće. Istog je mišljenja i 11,1% anketiranih žena sa područja općine Novi Tranvik.

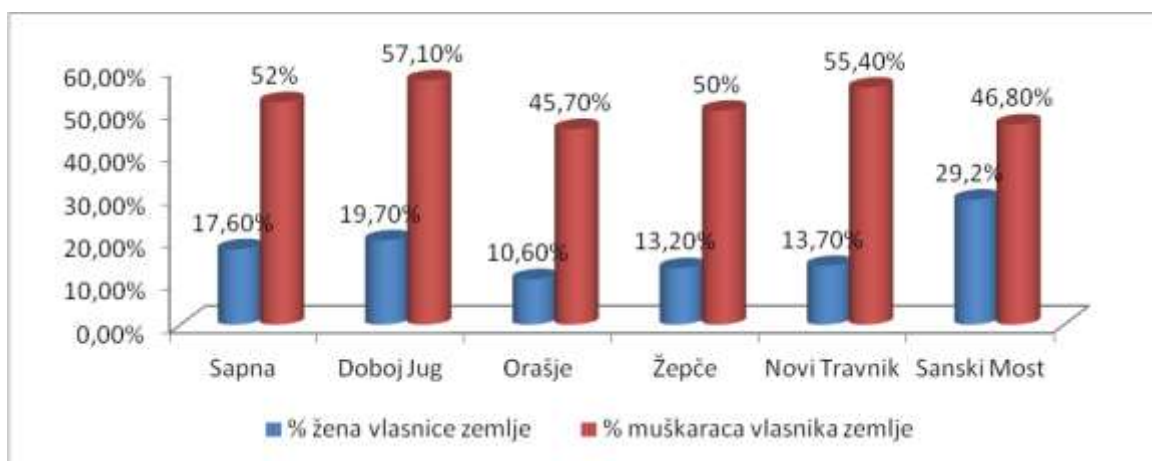

Grafikon 10. Korištenje slobodnog vremena žena

U poređenju sa drugim općinama, Novi Travnik je treća općina po veličini postotka muškaraca koji misle da za ženu nije primjereno provoditi slobodno vrijeme van kuće.

Naslijeđena je praksa da žene u BiH uglavnom nisu vlasnici nekretnina kao što su kuće, zemljišta, poljoprivredna imanja i sl. Naravno, takva praksa se mijenja sa povećanjem stupnja obrazovanja žene i njenom materijalnom neovisnošću (uslijed ostvarivanja finansijskih prihoda od vlastitog rada), ali i mijenjanjem običaja da zemlju i sl. nasljeđuju isključivo sinovi. Podataka o zemljištu koje je u posjedu žena katastar zemljišta općine Novi Travnik nije u mogućnosti dati u relevantnom obliku jer postojeći operat katastra nema mogućnost razdvojiti «žene od muškaraca» koji su upisani kao posjednici zemljišta. U Katastru općine Novi Travnik ukupno ima 25 614 otvorenih katastarskih brojeva (posjednika) i 11 863 Posjedovnih listova u 16 katastarskih općina.

Međutim rezultati anketnog istraživanja nam daju indicije o distribuciji vlasništva nad resursima između muškaraca i žena.

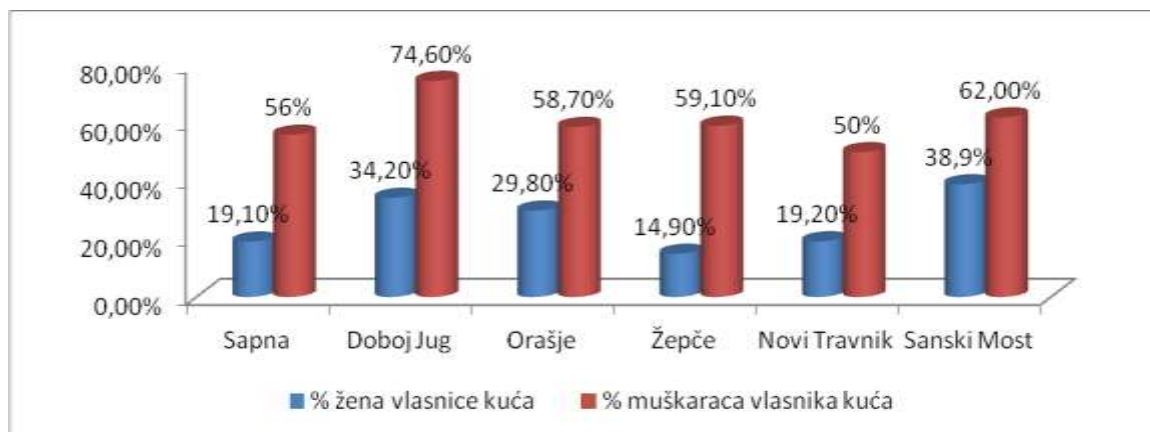

Grafikon 11. Vlasništvo nad zemljom

Iz gornjeg prikaza vidimo da je na području općine Novi Travnik samo 13,7% žena koje su formalno vlasnice zemljišta. U isto vrijeme 55,4% muškaraca su formalni vlasnici zemlje. U poređenju sa drugim općinama procentualna razlika muškaraca i žena vlasnika zemljišta je najveća u općini Novi Travnik.

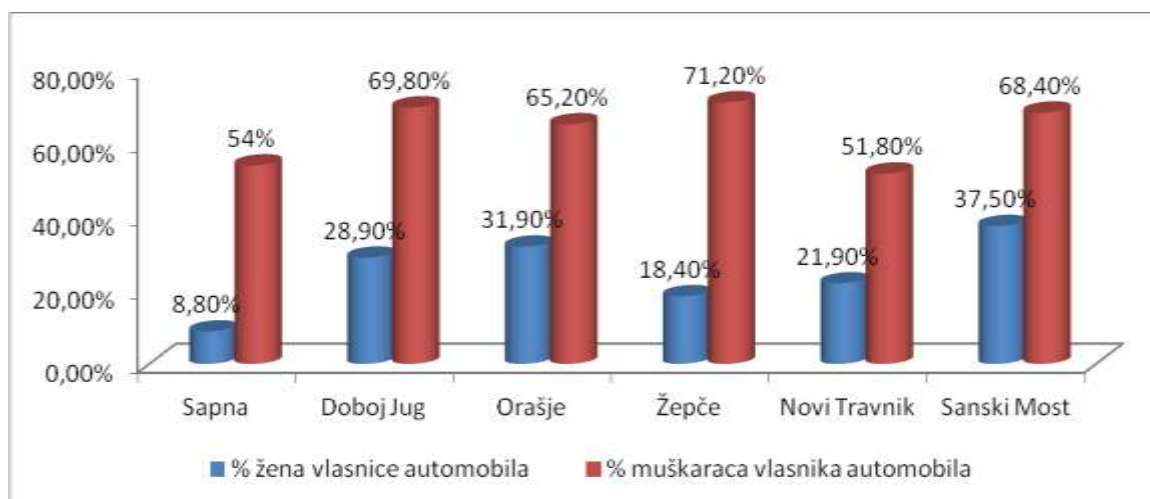
Od 508 poljoprivrednika koji su upisani u registar poljoprivrednih gazdinstava, koji se vodi kod nadležne općinske službe, u 87 slučajeva (17%) nositelji gazdinstava su žene. U najvećem broju slučajeva žene nisu vlasnici zemljišta već su muževi dali suglasnost da one budu nositelji gazdinstva, najčešće zbog ostvarivanja prava na različite poljoprivredne poticaje .

U gradskom području vidljivo je da su žene bile vlasnici stanova od 1990. do 2010. godine, s malim varijacijama , u procentu nešto većem od 30%.

Grafikon 12. Vlasništvo kuća

Kada je u pitanju vlasništvo nad kućama rezultati anketnog istraživanja ukazuju da je samo 19,2% žena vlasnica kuća. Istovremeno 50% muškaraca je u posjedu kuće. Postotak žena vlasnika kuća u Novom Travniku je među najnižima u poređenju sa drugim općinama.

Grafikon 13. Vlasništvo automobila

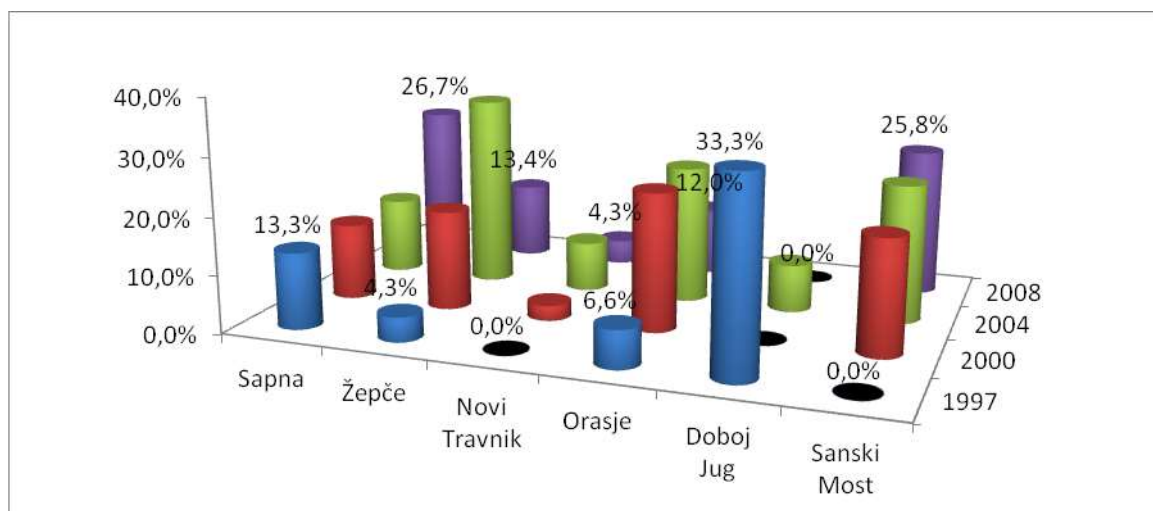
Rezultati anketnog istraživanja koji se odnose na vlasništvo automobila samo potvrđuju pravilo o velikom disparitetu u vlasništvu nad resurima između muškaraca i žena. Dok je na području općine Novi Travnik 51,8% muškaraca vlasnika automobila, samo 21,9% žena su vlasnice automobila.

Vlasništvo nad resursima ukazuje na prevladavajuće norme i standarde u lokalnoj zajednici, ali isto tako ukazuju na ograničenja sa kojim se susreću žene u ekonomskoj sferi. Posjedovanje resura je osnova za pokretanje ekonomske aktivnosti. Ograničenje u posjedavanju resursa vas automatski ograničava i u postupku stjecanja novih resursa. Ako nemate zemljište, kuću ili neki drugi oblik nekretnine koji možete založiti kao kolateral nećete biti u prilici dobiti kredit za pokretanje poslovne aktivnosti. Zbog toga nije čudno da je samo 10% žena vlasnica poduzeća i obrta.

3.2.6. Kulturološke vrijednosti, društveni stavovi i percepcije koji definiraju poziciju žene i muškarca u sferi politike

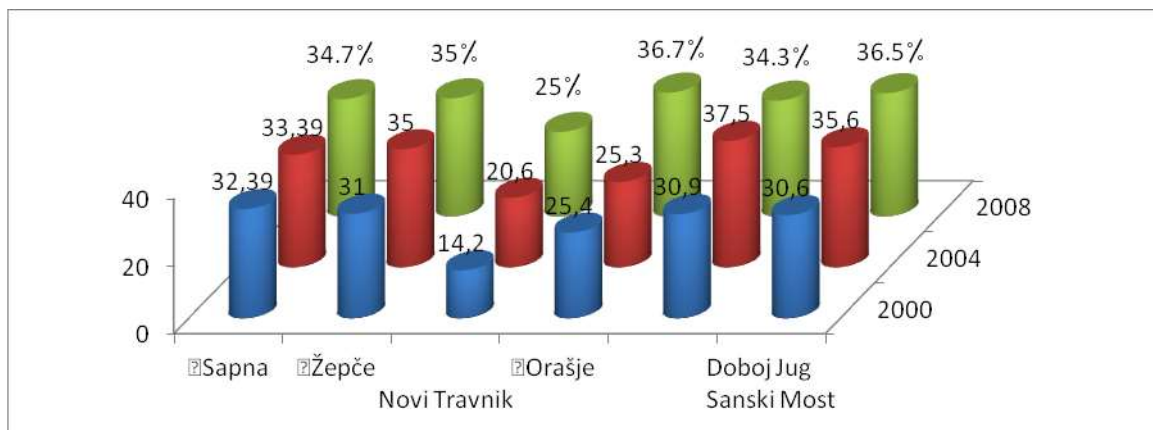
U političkom životu općine Novi Travnik primjetan je mali broj žena koje se aktivno bave politikom, iako ih kao članica različitih političkih opcija ima evidentirano na stranačkim listama. Naime, Izborni zakon BiH koji je definirao da se na izbornim listama i na lokalnim i na općim izborima **mora naći minimalno 40% žena** sigurno je obvezao političke stranke na angažman žena. No, to nikako ne znači da su žene time postale politički angažiranije, više uključene u procese političkog odlučivanja ili da se njihova moć odlučivanja povećala. Primjetno je da muškarci uglavnom glasuju za muškarce dok žene, iz vlastitih (i kolektivnih) preduvjerena «da ženi nije mjesto u politici» kao i pod mogućim utjecajem svojih muževa, također glasuju za muškarce.

O tome govori i podatak da je na temelju rezultata lokalnih izbora 2000. godine svega 2,6% žena činilo Općinsko vijeće Novi Travnik. U 2004. godini taj procent je iznosio 8%, a u 2008. godini je pao na 4,3% ili samo jedna žena od ukupno 23 vijećnika.

Grafikon 14. Postotak žena vijećnica

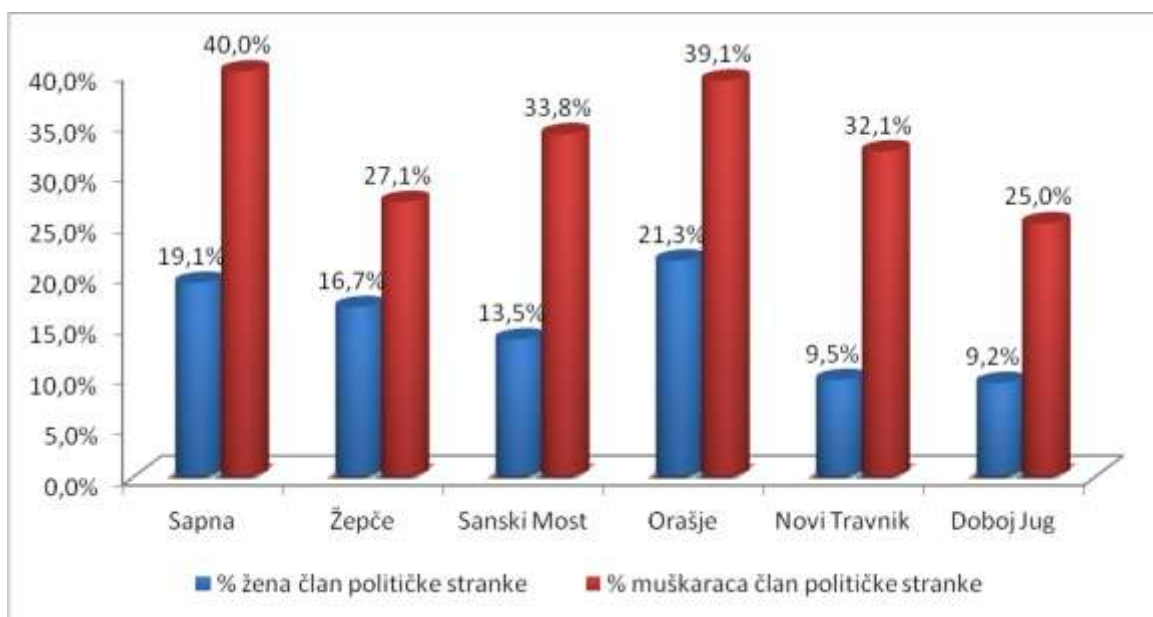
Pored općine Doboj Jug gdje uopće nema žena vijećnica, Novi Travnik sa samo jednom vijećnicom ima najlošiju situaciju u smislu političke pozicije žena.

Grafikon 15. Postotak žena na izbornim listama političkih stranaka

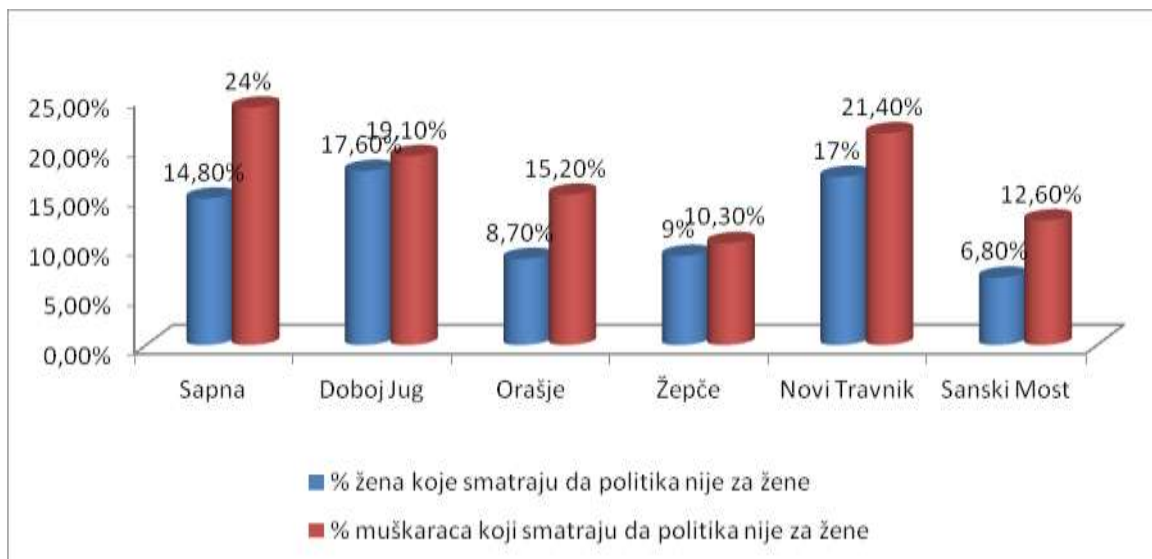
O lošoj poziciji žena u politici na području općine Novi Travnik govori i postotak žena na izbornim listama političkih stranaka. Taj postotak je najniži u poređenju sa ostalim općinama koje učestvuju u projektu.

Razloge ovakvoj situaciji možemo tražiti u nezainteresiranosti žena za bavljenje politikom, a i u samim političkim strankama koje su napravile malo toga za uključivanje žena u politiku.

Grafikon 16. Postotak žena i muškaraca članova političkih stranaka

Tako iz grafikona 16. vidimo da je samo 9,5% od ukupnog broja anketiranih žena članica političkih stranaka. Uz općinu Doboj Jug to je najniži postotak članstva žena u političkim strankama kada poredimo stanje u općinama koje učestvuju u projektu.

Grafikon 17. Politička aktivnost žena

Rezultati anketnog istraživanja su konzistentni i pokazuju da je u Novom Travniku, pored općine Sapna, najveći postotak muškaraca koji su mišljenja da politika nije za žene (21,4%). Istovremeno, u Novom Travniku, skupa sa općinom Doboj Jug, je i najveći postotak žena koje smatraju da politika nije za žene (17%).

Odgovore na trenutno stanje i poziciju žena u politici smo tražili i kroz fokus grupe sa politički aktivnim ženama. Neki od nalaza su prezentirani u nastavku dokumenta

Sve učesnice su članice političkih partija, dvije su studentice, sedam sa završenim fakultetom, jedna sa magisterijem. Većina je uposlena u školi, i samo jedna, sa srednjom stručnom spremom je nezaposlena. Učesnice koje su duže u stranci zauzimaju važne funkcije u stranci, a općina ima ženu predsjedavajuću Općinskog vijeća. Motivi za aktivno bavljenje politikom su različiti- od „ispunjavanja broja-kvota“ do promjene položaja žena i muškaraca koje su naglasile dvije učesnice, preko ispunjavanja slobodnog vremena.

Stavovi

Sve učesnice, sem jedne aktivistkinje mladeži stranke i jedne koje je i ušla u politiku da promjeni mišljenje i žena i muškaraca, smatraju da su žene i muškarci ravnopravni. S tim u vezi, najaktivnije žene u političkom životu općine objašnjavaju da ne doživljavaju položaj žena kao neravno pravan i da je neravno pravnost više izražena u ruralnim područjima, zato žene više zavise od muževa i u finansijskom pogledu i manje su obrazovane.

Neravno pravnost objašnjavaju razlikama u „jačini spola“, „hormonalnim sistemom žene“ i pitanjem samopouzdanja. Komentarišući rezultate ankete, u kojoj većina žena misli da su neravno pravne u odnosu na muškarce, one komentarišu da, usprkos tome ne glasaju za žene, već za muškarce.

Upitane za mišljenje o utjecaju žena u ekonomiji, komentarišu da sam nejednak kvantitativni odnos pokazuje neravno pravnost. Najaktivnije i najutjecajnije među njima, komentarišu da je to zato što se muškarci više eksponiraju i promovišu. Zatim, da su žene krive jer radije zaokružuju muškarce, a prema ženama u politici i one imaju predrasude. Također, nastavljaju, većina žena radije ostaje kod

kuće, a prema ženama koje su aktivne u politici, sredina je puna predrasuda, čak im je teško i da sačuvaju brak.

Kod podjele poslova kod kuće, počinju objašnjenjem da bi žena trebalo da utiče na supruga, da se sama izборi. Međutim, ipak se pet učesnica složilo da je rijetka podjela kućnih poslova. Na kraju, zaključuju da se njihove osobna iskustva ne poklapaju sa generalnom slikom.

Činjenicu malog broja žena u Općinskom vijeću, pravdaju da je možda bolje da je manji broj žena na višim pozicijama, nego veći broj na manje značajnim. Pored toga, pripadnice različitih političkih partija, imaju različita iskustva, pa kada žene djeluju organizivano uspjevaju da proguraju žene na listu. Kao pozitivno, navode postojanje aktiva žena pri političkoj partiji, a kao negativno to što stranačke kolege ponekad predlažu mlade ženske osobe na liste, jer su one manje nezavisne.

Jedna ispitanica, koja radi u školi je izrekla da je sa djevojčicama teže da riješi problem, i da to pokazuje koliko je sa ženama teže.

Žene i kada su vlasnice privatnog biznisa, to su samo formalno. Dodaju da ženama na značajnom položaju u stranci nije lako i da trpe pritisak od strane muškaraca.

Komentarišu pozitivne pomake o učešću žena u politici, pa npr. u ogranak stranke SDA Novi Travnik je prvi u Kantonu u kome se formirala asocijacija žena.

Muškarci imaju veću socijalnu mrežu, više se druže, to bi trebalo da rade žene, da se više druže sa ženama, pa bi lakše i glasale za žene. Sredina svakako ne podržava sastajanje žena u kafani, posle tribine, kao što to čine muškarci, a javne tribine su takođe vid druženja. Asocijacija žena je značajna, i preko nje se predlažu žene.

Mogućnosti osnaživanja žena u politici

Za osnaživanje žena u politici, također je potrebno obrazovanje kao što su seminari iz komunikacije, upravljanja, i javnog nastupa ženama koje su već u politici.

3.2.7. Ekonomija - Pregled stanja i kretanja u lokalnoj ekonomiji i tržištu rada i dostupnosti i kontrole resursa

Novi Travnik, kao i BiH ima visoku stopu nezaposlenosti. Prema Anketi o radnoj snazi iz 2009. u BiH (ARS), radnu snagu (ekonomski aktivno stanovništvo) čini 1.157.940 osoba od čega je 24,1% nezaposlenih osoba (23,1% za muškarce i 25,6% za žene) i ova stopa je u stalnom porastu. Istovremeno stopa registrirane nezaposlenosti u 2009. godini je 41,8%. Država u Strategiji zapošljavanja iz aprila 2010. godine priznaje da je „nedostatak mogućnosti za dostojanstveno i produktivno zaposlenje ima za posljedicu veliku neformalnu ekonomiju, što se ogleda u razlici od 21 % između registrirane i stvarne nezaposlenosti.“

Spol/rod i dalje predstavlja jedan od važnih faktora (ne)zaposlenosti. Pokazatelji govore da i pored zakonske obaveze na uspostavljanje rodne ravnopravnosti u pristupu tržištu rada te i pored činjenice da žene čine 51,7% od ukupno procijenjenog broja radno sposobnog stanovništva, samo 37,1 % zaposlenih su žene. Procent zaposlenih žena nastavlja da pada u 2010. godini na 36,9%. Nadalje, zabrinjava da žene u najvećem procentu od čak 70,9% preovladavaju u grupi neplaćenih pomažućih članova porodice, a ovaj procent konstantno raste u posljednje četiri godine. Stopa nezaposlenosti mladih žena starosti između 15 i 24 godine iznosi visokih 52,5% u 2009. godine i u

porastu je.

Kada govorimo o nezaposlenosti žena treba pogledati i pokazatelje o obrazovnoj strukturi (ne)zaposlenih žena. Najveći broj nezaposlenih žena su (ne)kvalificirane i žene sa srednjom stručnom spremom. Također, zabrinjava i nastavak trenda nezaposlenosti žena koje imaju visoko obrazovanje tako da od ukupnog broja nezaposlenih 10,4% su žene sa višim/visokim/postdiplomskim obrazovanjem u odnosu na 5,6% muškaraca u istoj grupi.

Mlade žene i dalje biraju obrazovanje prema sve prisutnom stereotipu. Najveći broj žena se obrazuje i zapošljava u sektoru usluga. Zabrinjavajuće je stajalište države koja u svom programskom dokumentu, Strategiji za zapošljavanje 2010-2014, ističe: „Nisko učešće žena u radnoj snazi je djelomično posljedica niskog nivoa obrazovanja: izgleda da im nedostaje niz vještina i kvalifikacija potrebnih da odgovore zahtjevima tržišta rada; stoga većina žena sa najnižim nivoom obrazovanja čak i ne pokušava da nađe zaposlenje.

Značajna razlika postoji u sektorskoj strukturi zaposlenosti. Industrijski sektor zapošljava samo 16% žena. Od ukupnog broja zaposlenih žena u formalnom sektoru 71% radi u trgovini, obrazovanju, zdravstvu, socijalnoj zaštiti. Kada se promatra struktura zaposlenosti po sektorima ekonomije niti u jednoj od ovih sektora žene nemaju većeg udjela u zaposlenosti u odnosu na muškarce.

Država nije predvidjela mjere pozitivne akcije (pozitivne diskriminacije) kojima bi se odgovorilo na problem rodne neravnopravnosti prilikom zapošljavanja. Iako država ističe najrazličitije programe za stimuliranje zapošljavanja, ovi programi nisu prilagođeni specifično ženama nego su generalni i podaci pokazuju da nemaju snažnijeg utjecaja na povećanje broja zaposlenih žena.

Nema posebnih programa koji bi olakšali odabir obrazovanja i zanimanja ženama koji bi odgovorili na uočenu rodnu stereotipizaciju u izboru zanimanja i rada te kasnijeg napredovanja za žene.

Država prepoznaje problem rodno zasnovane nejednakosti u pristupu radu i zapošljavanju, strukturalne stereotipizacije, ili problemom neplaćenog rada u kojem prevladavaju žene. Nažalost, aktualne Strategije na državnom i entitetskom nivou nisu se ozbiljnije posvetile donošenju mjera i programa sa ciljem povećanja konkurentnosti žena na tržištu rada i smanjenja rodno zasnovane diskriminacije u zapošljavanju. Najveći broj ovih programskih dokumenata samo se načelno bavi ženama i često ih tretira unutar grupe ranjivih osoba. Tako, državna strategija kao cilj postavlja: „unaprjeđenje zapošljivosti žena i muškaraca, a naročito najugroženijih” a kao mjeru navodi uvođenje programa za „samozapošljavanje ciljane na mlade u nepovoljnom položaju i žene podržane poreskim olakšicama i drugim podsticajnim mjerama kao što su savjetovanje i biznis obuka.

Država je usvojila neke programe za podršku ženskom poduzetništvu međutim stepen realizacije ovih sredstava u praksi je izuzetno mali. Tako recimo u 2008. godini žene su koristile samo 3,98% sredstava predviđenih za razvoj, poduzetništvo i obrt u FBiH.

Dostupne analize govore da pored pristupa kreditima i sredstvima njihovog osiguranja, tradicionalna uloga žena i društvene vrijednosti predstavljaju prepreku za žensko poduzetništvo u BiH. Žene poduzetnice imaju manjak vještina čemu uvelike doprinosi nedostatak podrške od strane državnih agencija i poslovne zajednice. Ženama nedostaju znanja i kontakti, a malo njih zna

za treninge o poduzetničkim vještinama, ima informacije o kreditima, ili *know-how* o marketingu, i sl.

Općina Novi Travnik je u prijeratnom periodu imala nadprosječne pokazatelje privrednog razvoja u odnosu na druge općine Bosne i Hercegovine. Tehnološki napredak i izgradnja komunalne infrastrukture doprinijeli su tome da se Novi Travnik razvio u moderan grad.

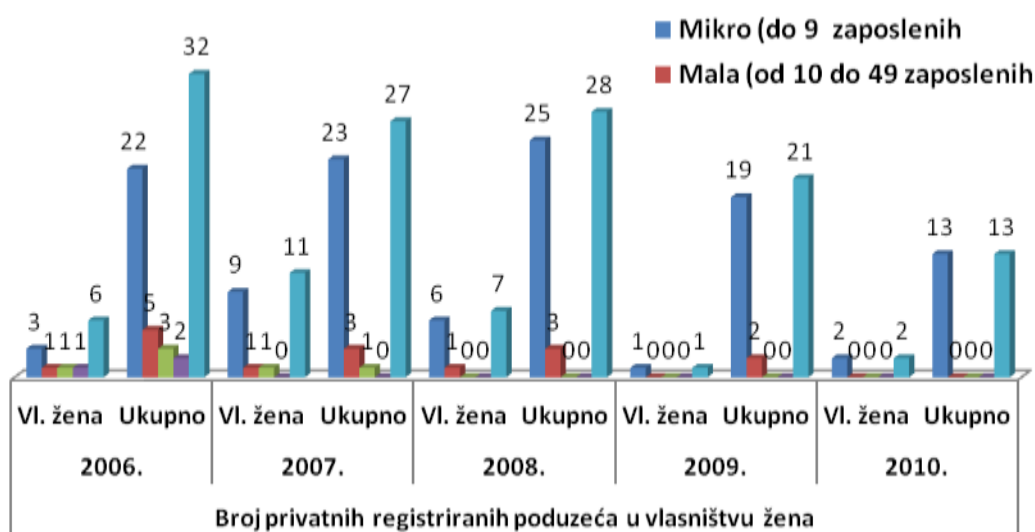
Ta slika u poslijeratnom periodu u mnogome se promijenila. Većina poduzeća iz oblasti metaloprerađivačke industrije koja danas egzistiraju na području općine nastala su iz BNT „Bratstvo”, privrednog subjekta pod čijim okriljem je 1991. godine poslovalo 21 poduzeće u kojima je bilo zaposleno 10.500 radnika u Novom Travniku, Travniku, Kreševu, Donjem Vakufu, Skender Vakufu, Orašju, Derventi, Dubici i Banja Luci.

Akteri trenutnog ukupnog privrednog razvoja na općini su privredna društva, mikro biznisi i poduzetnici.

Najpovoljniju situaciju u pogledu mogućnosti rasta bilježi restrukturirana metalna industrija sa dvije kompanije sa stranim kapitalom i to CIMOS NT FORGING, sa proizvodnjom komponenti za auto industriju i ADK, sa proizvodnjom šasija za auto dizalice. One su izvezno orijentirane i nemaju ograničenja lokalnog tržišta. Te tvornice imaju planove proširenja i novog upošljavanja sa investicijama od oko 20 mil. KM u narednom srednjoročnom periodu i zapošljavanjem od oko 400 novih radnika metalske struke.

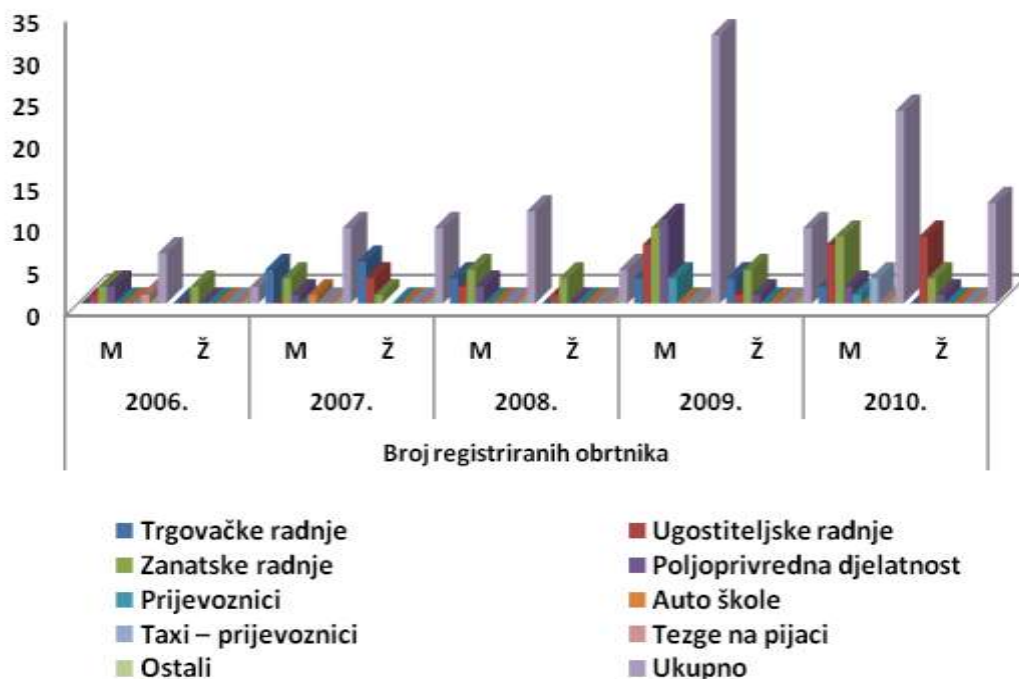
Poljoprivreda bilježi razvoj u proizvodnji organske hrane i tradicionalnih poljoprivrednih proizvoda. Ona je uvjet za održiv ruralni razvoj i održiv povratak na selu. Samo tržišni poticaji ne mogu pokrenuti poljoprivrednu proizvodnju, pa je potrebno razviti sustav ekonomske i institucionalne podrška na nivou općine.

Sektor kože, tekstila i obuće je prisutan, ali nedovoljno, iako je to veliki potencijal zapošljavanja nekvalificirane radne snage. Trebalo bi promovirati mogućnosti za ovu proizvodnju, koje treba da osiguraju troškovno efikasnost, dok se svi drugi faktori proizvodnje osiguravaju u partnerstvu stranih i lokalnih poduzetnika.

Grafikon 18. Broj privatnih poduzeća u vlasništvu žena

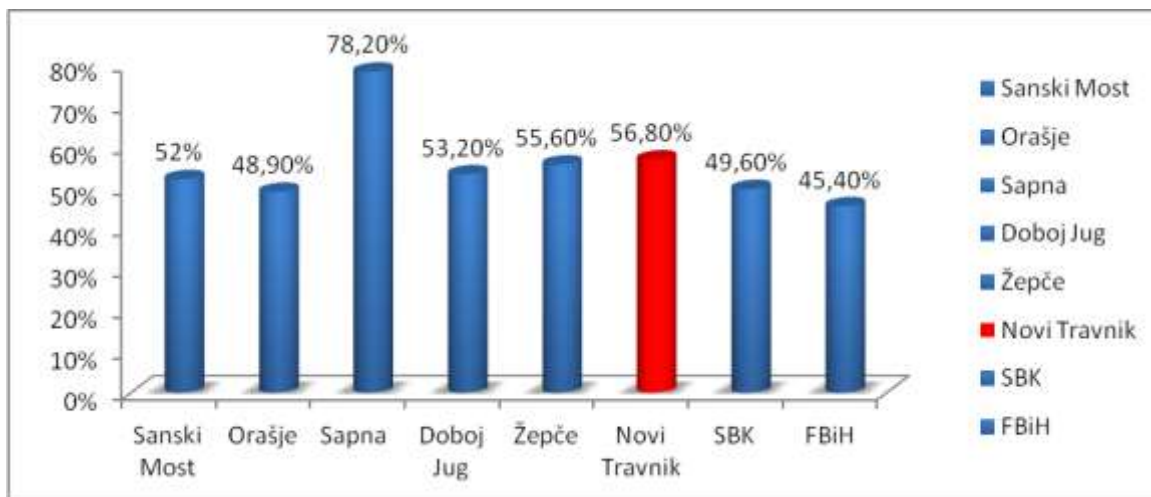
U biznisu općine Novi Travnik žene najviše udjela imaju u mikro poduzećima.

Grafikon 19. Struktura registriranih obrta po vrsti i vlasništvu

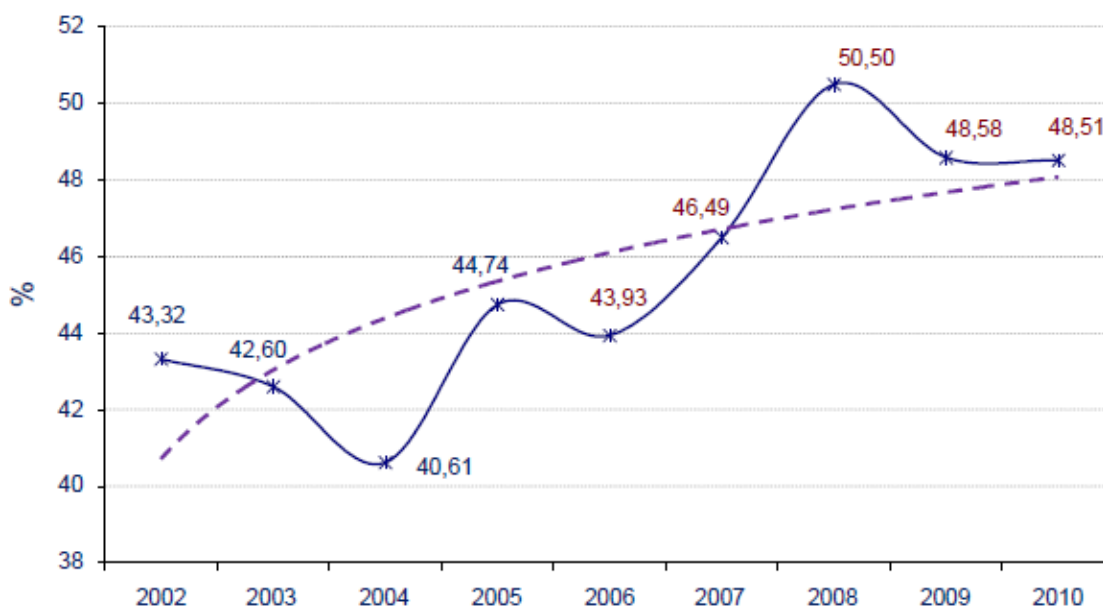
Od ukupno 117 registriranih obrta u periodu od 2006. do 2010. godine njih 36 ili 30,76% je u vlasništvu žena.

Nezaposlenost je najveći ekonomski i socijalni problem na općini. Struktura zaposlenih pokazuje da je kapacitet privrede za osiguranje zaposlenosti izuzetno nizak. Privredna društva osiguravaju 51% radnih mjesta, s tim da su radna mjesta velikog broja uposlenih nesigurna. Javne ustanove osiguravaju 19,5% radnih mjesta, a van općine je 19% uposlenih. Ostatak od 12,5% radnih mjesta osigurava mala privreda, što je porazan rezultat i dokaz nerazvijenosti sektora poduzetništva, jer u zemljama EU taj sektor osigurava od 50 do 70% radnih mjesta.

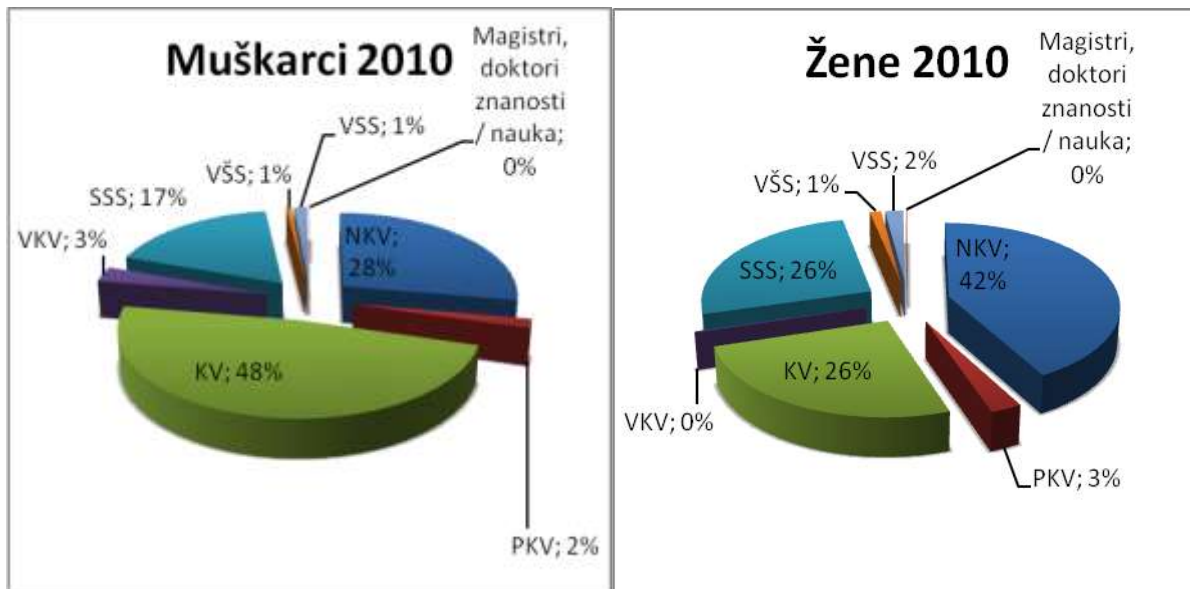
Slika 20. Ukupna stopa registrirane nezaposlenosti u 2010. godini

Novi Travnik sa stopom registrirane nezaposlenosti od 56.8% ima među najvećim stopama nezaposlenosti. Jedino općina Sapna ima veću stopu nezaposlenosti. U poređenju sa prosječnom stopom registrirane nezaposlenosti na području Srednjobosanske županije / kantona i FBiH, vidimo da je stopa nezaposlenosti u Novom Travniku znatno veća.

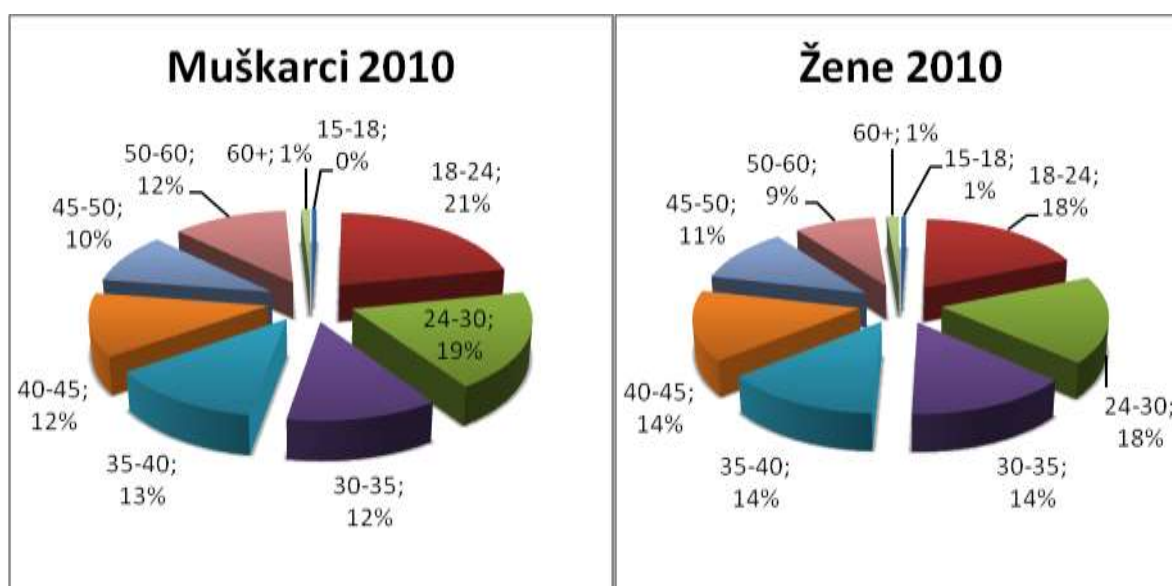
Grafikon 21. Procentualno učešće žena u ukupnoj nezaposlenosti (s logaritamskom linijom trenda)

Udjel žena u ukupnoj nezaposlenosti pokazuje (uz određene oscilacije) kontinuiran rast i u 2010. godini iznosio je 48,51%.

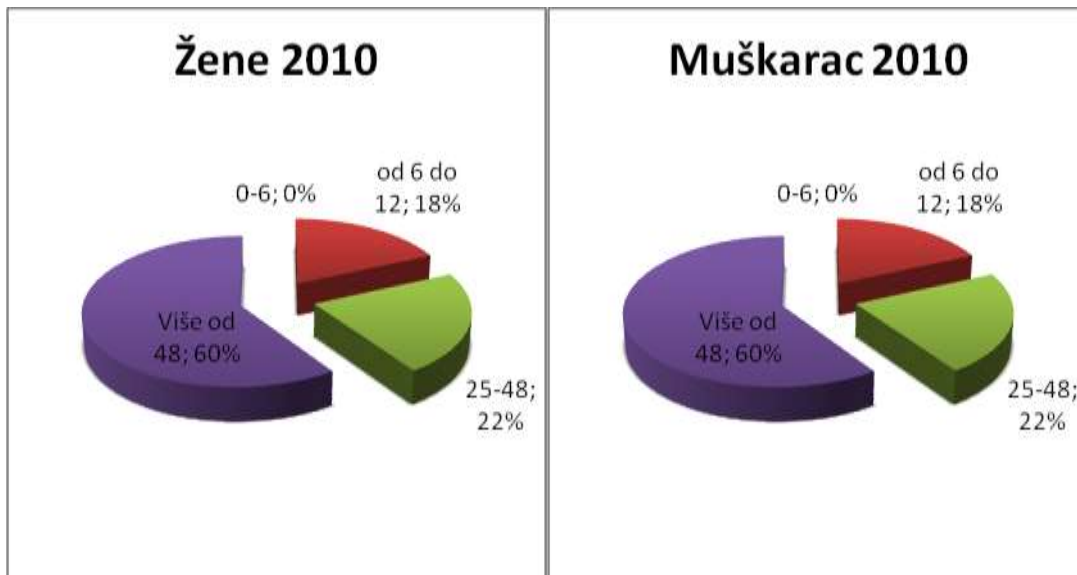
Grafikon 22. Kvalifikacijska struktura nezaposlenih muškaraca i žena u 2010.

Kada je u pitanju kvalifikacijska struktura registriranih nezaposlenih vidimo da je kvalifikacijska struktura registriranih nezaposlenih žena nešto nepovoljnija. Od ukupnog broja registriranih nezaposlenih žena njih 45% su nekvalificirane ili polukvalificirane sa razinom obrazovanja osnovne škole ili manje od osnovne škole. Kod registriranih nezaposlenih muškaraca postotak nekvalificirane radne snage je znatno manji i iznosi 30% od ukupnog broja registriranih nezaposlenih muškaraca.

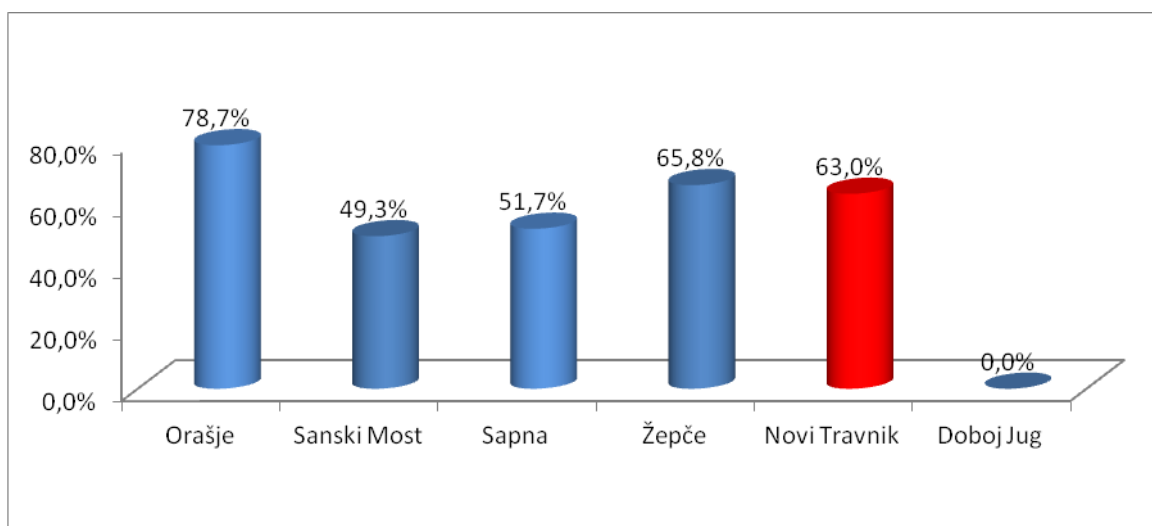
Grafikon 23. Starosna struktura registriranih nezaposlenih u 2010.

Kada je u pitanju starosna struktura registriranih nezaposlenih žena vidimo da je njih 37% u starosnoj skupini mlađih od 30 godina. Od ukupnog broja registriranih nezaposlenih žena njih 20% je starije od 45 godina.

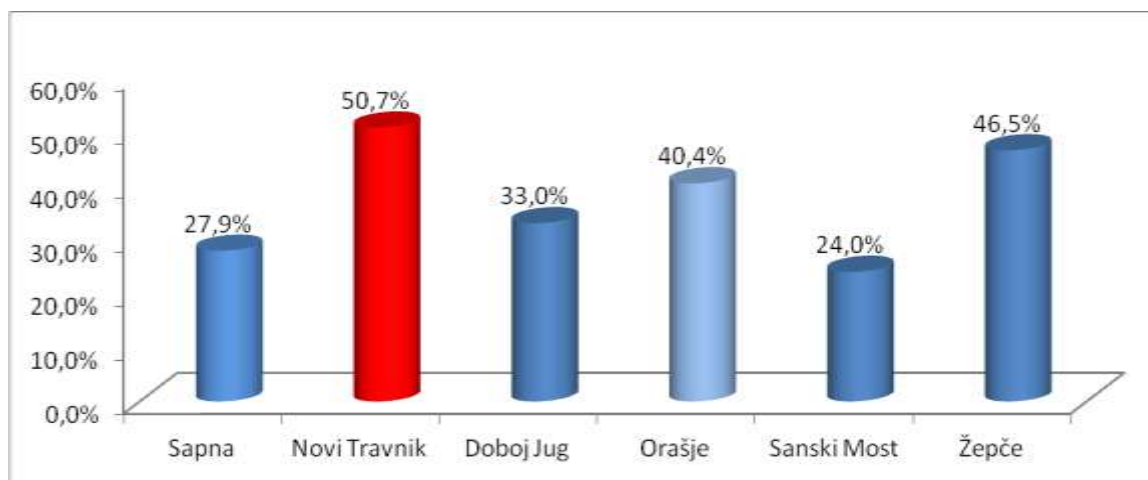
Grafikon 24. Dužina nezaposlenosti u 2010.

Kada je u pitanju dužina nezaposlenosti nema razlike kod muškaraca i žena. U obje kategorije populacije nezaposlenih njih 82% su dugoročno nezaposleni odnosno nezaposleni duže od dvije godine.

Grafikon 25. Postotak žena koje smatraju da su muškarci u boljem položaju pri zapošljavanju

Rezultati anketnog istraživanja ukazuju da od ukupnog broja intervjuiranih žena 63% misli da su muškarci u boljoj poziciji kada je u pitanju zapošljavanje.

Grafikon 26. Postotak žena koje smatraju da poslodavci diskriminiraju žene pri zapošljavanju

Također prema rezultatima ankete 50,7% žena smatra da poslodavci diskriminiraju žene pri zapošljavanju.

Neke od razloga ovako loše situacije na tržištu rada i loše pozicije žena u zapošljavanju smo identificirali kroz fokus grupe sa nezaposlenim ženama.

Sve učesnice, osim jedne koja trenutno radi na određeno vrijeme, su registrirane pri birou za zapošljavanje. Registrirana je i ispitanica koja radi u javnoj instituciji, po ugovoru o djelu i nema plaćene doprinose niti staž. Uopćeno, među učesnicama je velika razlika u vremenu koje su provele kao registrirane pri birou za zapošljavanje i stupnja njihovog aktivnog traženja posla. Naime, četiri ispitanice, od kojih su dvije sa sela, udate, bave se poljoprivredom su se izjasnile da nikada nisu bile uposlene i nisu tražile posao, treća koja je neudata i radila 10 godina i tri godine registrirana na Birou i četvrta koja je nkv, radila prije rata, registrirana na Birou poslednjih pet mjeseci. Četiri učesnice, srednjoškolskog obrazovanja, dvije udate i dvije same majke, su kratko na birou i nisu konkurisale za posao u posljednjih mjesec dana jer još uvijek sređuju dokumentaciju i/ili nije bilo odgovarajućeg konkursa. Prema odgovorima, sa povećanjem stupnja obrazovanja, raste i aktivnost za traženje posla, tako da su dvije ispitanice se aktivno informišu i konkurišu na sva radna mjesta koja odgovaraju njihovom obrazovanju i iskustvu.

Učesnice su se složile da su najveće prepreke za dobijanje posla mito i korupcija, i navodile slučajeve oglašavanja, u kojima je, prema njihovim riječima, bilo unaprijed popunjeno radno mjesto ili očigledno da su uslovi određeni da favorizuju određene kandidate. Prema trdnji nekih ispitanica, dešava se da kada pozovu telefonom radi informaciju o konkursu u javnim institucijama, dobijaju odgovor da ne konkurišu jer je konkurs objavljen samo da bi se ispoštovala procedura, i da je radno mjesto već popunjeno.

Zapošljavanje-informacija, potpora i prepreke

Većina ispitanica se slaže da rad biroa za zapošljavanje netransparentan i da ne pružaju blagovremene informacije o poslovima. Samo su dvije učesnice kontaktirane radi poslova od strane biroa. Sve ispitanice koje aktivno traže posao traže ga preko socijalnih mreža, dok upotreba interneta u traženju posla raste sa stupnjem obrazovanja kao i samoinicijativa u traženju posla, koja je u

direktnoj vezi takođe sa finansijskom situacijom u domaćinstvu i potrebama koje su zadovoljavanje osnovnih potreba i obrazovanje djece.

Sve učesnici su mišljenja da je izuzetno teško naći zaposlenje, posebno adekvatno koje se odlikuje dostojanstvenim, neponižavajućim radom, zbog korupcije, male ponude poslova, a velike ponude radne snage, gdje privatni poduzetnici mogu da postavljaju ponižavajuće uslove i niske plaće i, zbog loše ekonomske situacije, uvijem mogu da nađu radnu snagu.

Ispitanice su takođe navele sumnje u nepravednost i neregularnost prilikom dodjele kredita za poljoprivredne djelatnosti i netransparantan i otežan pristup podsticajima od strane Biroa za pokretanje sopstvenog biznisa.

Ravnopravnost i jednake mogućnosti

Pored korupcije, netransparenosti i neadekvatnog rada institucija, učesnice su navele određene faktore koje oslikavaju neravnopravnost žena i muškaraca prilikom traženja zaposlenja. Najčešće su ograničenja u godinama prilikom objavljivanja konkursa, posebno za radna mjesta u trgovačkoj struci, kojom se češće bave osobe ženskog spola, zatim zahtjevi vezani za izgled kao i pitanja, ponekad i tokom inicijalnih razgovora za posao vezanih za bračni status, djecu i planiranje porodice.

Neadekvatni uslovi rada, i nepoštovanje osnovnih prava radnika, od strane privatnika, takođe u sektoru proizvodnje u kojoj uglavnom rade žene, kao što je nepostojanje slobodnih radnih dana, svakodnevni prekovremeni rad bez naknade, zatim nemogućnost uzimanja slobodnih dana radi brige o porodici i djeci, je razlog što su mnoge ispitanice, među njima i one kojima je posao neophodan, bile prinuđene da daju otkaz. Ispitanice su se složile da je ovakav diskriminirajući tretman ostavio trajne posljedice za zdravlje.

Zbog niskih plaća i nemogućnosti da postignu minimum balansa između privatnog i profesionalnog života, ispitanice prave prekid kada su im djeca mala, jer ne mogu da priušte plaćanje jaslica/čuvanja djece i tek kada ona porastu počnu aktivno da traže posao.

Kulturološki stavovi porodice i zajednice

Većina ispitanica je registrirana pri Birou i aktivno traži posao, što pokazuje da ih porodica i okruženje ne sprečava u traženju posla. Međutim, činjenica da su one te koje prekidaju karijeru da bi vodile računa o djeci i informacija da su na teritoriji općine mogućnosti za žene uglavnom svedene na trgovački sektor i na rad u proizvodnji kod privatnika gdje su jako loši uslovi rada, pokazuje utjecaj preovladavajućih kulturoloških stavova na njihov ekonomski položaj.

Pristup i kontrola resursima

Većina ispitanica se izjanisalo da se obim i vrsta kućnih poslova nije smanjio kada su bile zaposlene. Na komentare da bi žena trebalo da organizira vrijeme i da tako stigne sve, učesnice, uglavnom ranije radno aktivne koje su se čak okušale u pokretanju sopstvenog biznisa su se izjasnile da bi trebalo mijenjati stavove mlađih generacija da se uče o podjeli obaveza i odgovornosti.

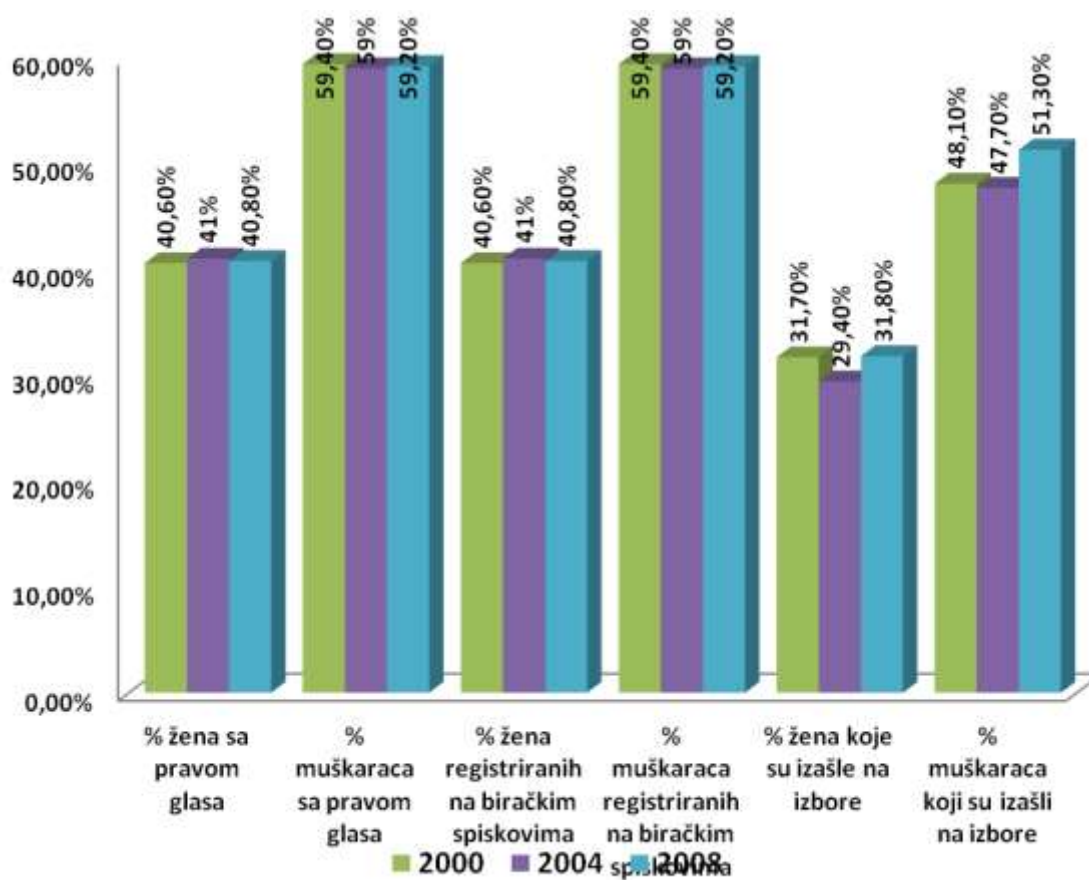
Očekivanja i aspiracije

Upitane koji je to minimalni iznos za koji bi radile, ispitanice su određivale svoju minimalnu plaću na osnovu ekonomske situacije u kojoj se nalaze, i primjetno je da su same majke spremne da rade za minimalni mjesečni iznos, ispitanice koje još nemaju porodicu su se izjašnjavale za platu oko 500 KM, a one koje su se izjasnile da bi plaću upotrebile za školovanje djece bi radile za mjesečni iznos od 500 do 700 KM, odnosno koliko im je potrebno za troškove školovanja.

Učesnice su iskazale veliku zainteresiranost za pokretanje privatnog biznisa, odnosno samozapošljavanje i udruživanje žena radi. Kao potrebe za ekonomsko osnaživanje su navele zaštitu radnika/ca, eudkaciju, bolju informisanost, povećanje mogućnosti dobijanja sertifikata, kao i obezbjeđivanje plasmana.

3.2.8. Politika i civilno društvo

Točnih podataka iz 1990. godine o ženama sa pravom glasa i izlasku na izbore nema tako da one neće ni biti sastavni dio ove analize. Najpotpuniji podaci su oni koji datiraju iz 2000. godine na temelju kojih je jasno da je muškaraca s pravom glasa bilo više nego žena u ukupnom omjeru 59,4% naspram 40,6%. Isti omjer je evidentiran i na biračkim spiskovima. Što se tiče procenta izlaska na izbore, muškarci su to pravo iskoristili u većoj mjeri ili 48,1% a žene tek 31,7%. Slična situacija nastavila se i tijekom 2004. kao i 2008. godine gdje su podaci varirali u malim brojkama.

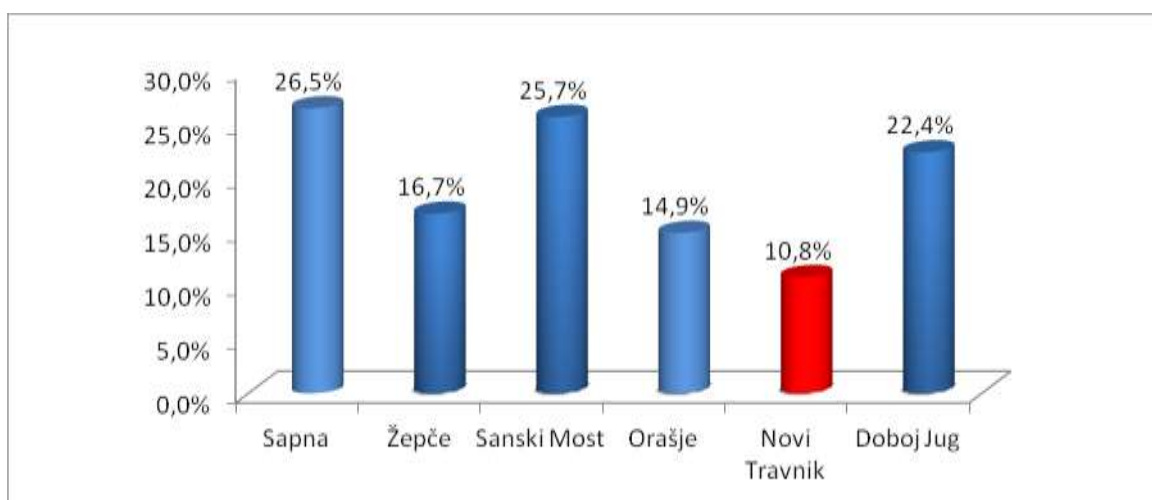
Grafikon 27. Izborna statistika

3.2.9. Pregled stanja u sferama politike i funkcioniranja civilnog društva

Općinsko vijeće Novi Travnik broji ukupno 23 vijećnika/vijećnica od čega je samo jedna žena. Slična situacija je i kad govorimo o ženama na upravljačkoj poziciji u Općinskom vijeću. Tijekom mandata 2004.-2008. godina određeni period (zamjena predsjedatelja Vijeća u odsutnosti) žena je bila na mjestu predsjedatelja. U mandatu 2008.-2012. žena je predsjedateljica Općinskog vijeća.

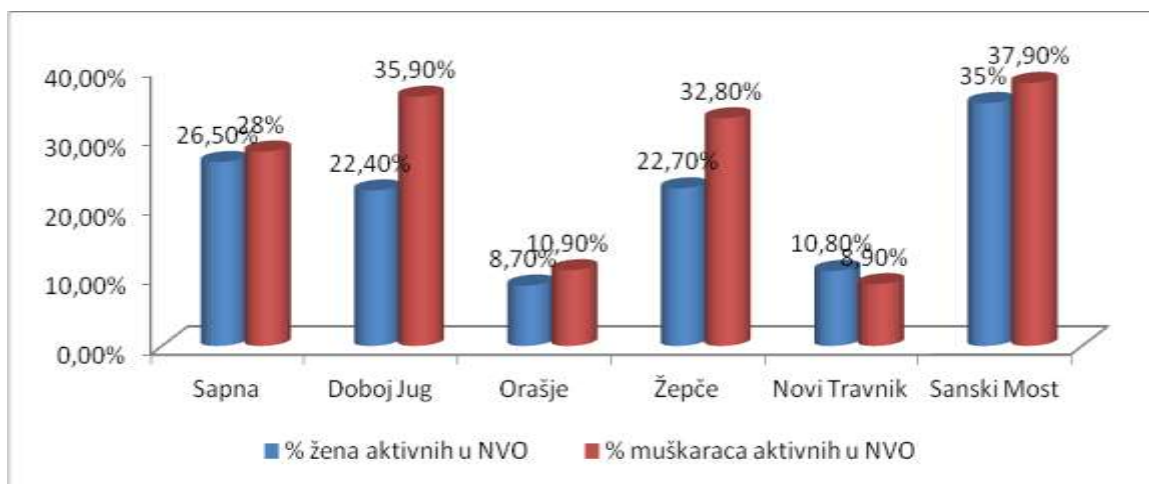
U općini Novi Travnik primjetno je da na rukovodećim mjestima javnih ustanova i javnih poduzeća kojima je Općina osnivač, prednjače žene. Naime, od ukupno trinaest JU i JP, na mjestu ravnatelja/direktora je 7 žena, što je više od 50%.

Od gotovo 80 nevladinih udruga koje su registrirane i djeluju na području općine Novi Travnik predsjednici udruga su uglavnom muškarci, ali je primjetno i aktivno sudjelovanje i veliki utjecaj žena. Nisu rađena istraživanja na ovu temu ali sudeći po aktivnostima Općine u koja su kao partneri bili uključeni NVO odgovorne osobe ali i nositelji izrade i realizacije projekta uglavnom su bile žene.

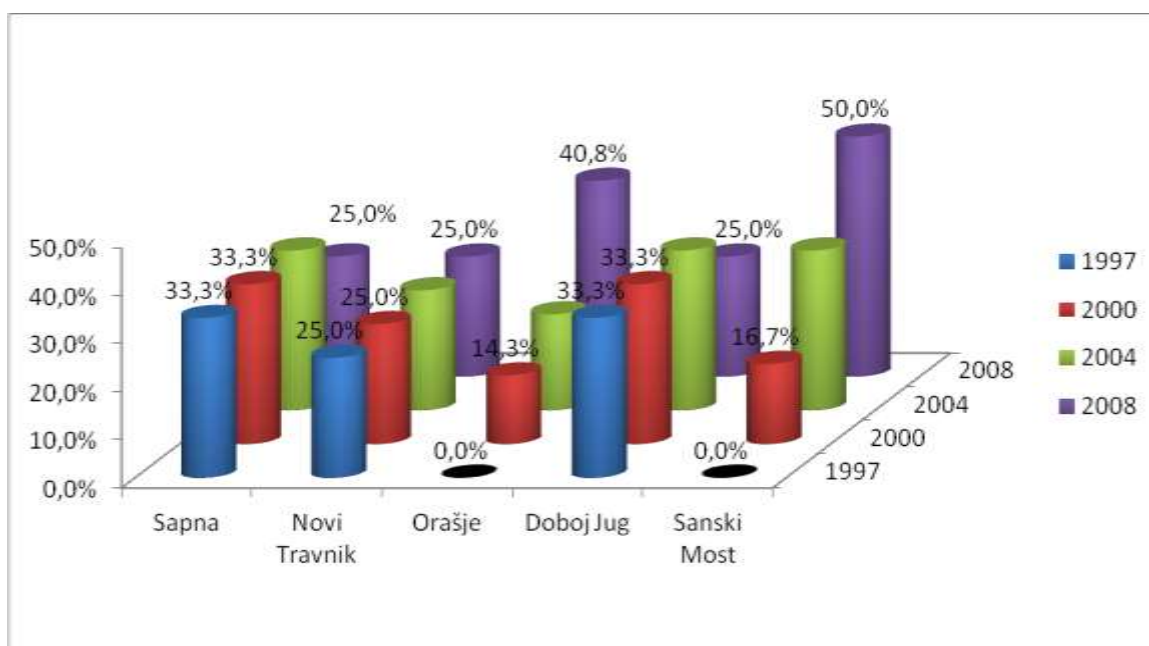
Slika 28. Članstvo u nevladinim udrugama / organizacijama

Kao što je već spomenuto prema rezultatima anketnog istraživanja samo 10,8% žena su članice neke od nevladinih udruga / organizacija.

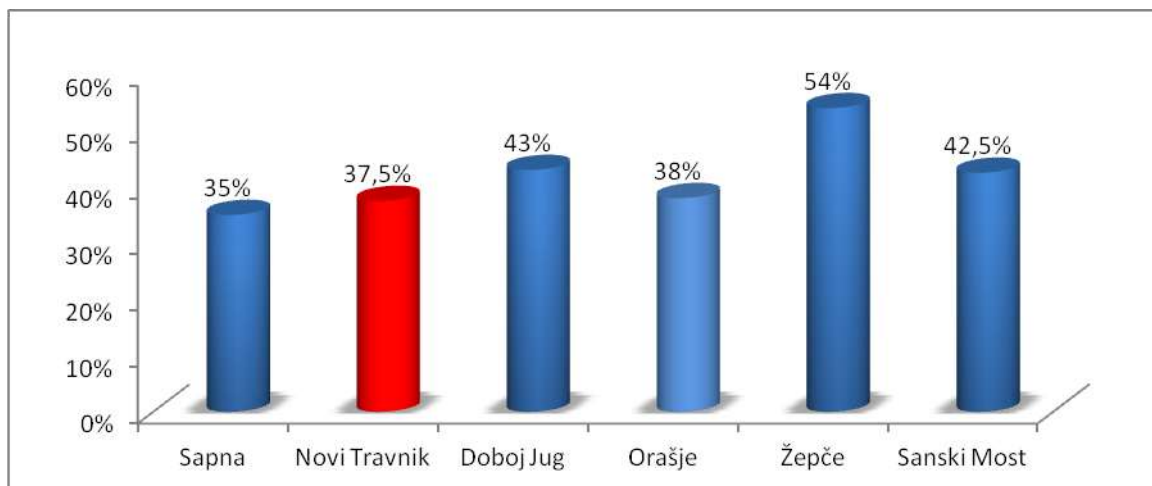
Grafikon 29. Postotak žena i muškaraca aktivnih u nevladinim organizacijama

Postotak aktivnosti žena i muškaraca u nevladinim udrugama na području općine Novi Travnik je iznimno nizak. U poređenju sa ostalim općinama, pored općine Orašje, općina Novi Travnik ima najnižu stopu aktivnosti žena i muškaraca u nevladinim udrugama.

Grafikon 30. Postotak žena u menadžmentu općinske administracije

Prema podacima iz 1990. godine na prve tri razine pozicija u općinskom menadžmentu nije bilo žena. Ta slika se do 2007. godine mijenja kada je od ukupnog broja uposlenih 25% žena. Taj procent zadržao se do 2011. godine iako je broj uposlenih varirao (od 49 u 2008. godini do 72 u 2011. godini).

Grafikon 31. Postotak žena zaposlenih u općinskoj administraciji

U poređenju sa drugim općinama, općina Novi Travnik, pored općine Sapna ima najniži postotak žena zaposlenih u općinskoj administraciji.

Mogući problem učešća žena u administraciji općenito pa tako i na rukovodećim mjestima može predstavljati činjenica što Zakonom o državnoj službi nije ustanovio obvezu da se pri zapošljavanju vodi računa o jednakoj zastupljenosti spolova.

Trenutno, u Općini Novi Travnik zaposleno je 27 žena. Od pet pomoćnika načelnika samo je jedna žena, dvije žene su šefice Odsjeka od ukupno 6 takvih mjesta. Dakle, tri žene su rukovodeći državni službenici što znači da od ukupno 12 rukovodećih mjesta državnih službenika 25% mjesta zauzimaju žene.

Struktura zaposlenih u Općini Novi Travnik prema stupnju stručne spreme je sljedeća:

r/br	Stručna sprema	Ukupan broj			Ukupno u procentima		
		Zbir	M	Ž	Ukupno	M	Ž
1.	Visoka stručna sprema VII stupanj	29	16	14	40,28	22,22	19,44
2.	Viša stručna sprema VI stupanj	5	4	1	6,94	5,56	1,39
3.	V stupanj stručne spreme VKV radnik	1	1	0	1,39	1,39	0,00
4.	Srednja stručnu sprema ili IV stupanj	32	22	10	44,44	30,56	13,89
5.	Srednju stručnu sprema III stupanj KV radnik	1	1	0	1,39	1,39	0,00
6.	Osmogodišnja škola	3	1	2	4,17	1,39	2,78
7.	UKUPNO :	72	45	27	100	62,50	37,50

3.2.10. Analiza ključnih aktera (zainteresiranih strana) u sferi politike i civilnog društva (stakeholder analiza)

Analizirajući poziciju žena u politici i civilnom društvu uočavamo nejednaku raspodjelu društvene moći između muškaraca i žena. Ovo se može tumačiti u kontekstu društva u kojem dominiraju patrijarhalno i tradicionalno nasljeđe, poslijeratni procesi i izostanak ekonomskog rasta. Naročito ugrožena grupa su žene u ruralnim područjima općine.

Ključni akteri u sferi politike i civilnog društva su:

Lokalna samouprava / izvršna vlast

Lokalna samouprava ima odgovornost za osnaživanje položaja žena, treba da teži podizanju nivoa svijesti (kroz komunikaciju, škole...) o važnosti ravnopravnosti žena i muškaraca.

Načelnik i Općinsko vijeće treba da proglase snažno političko i javno opredjeljenje za rodnu ravnopravnost.

Interes lokalne samouprave, kao zainteresirane strane, je suradnja i partnerstvo sa ostalim akterima u cilju zadovoljavanja međusobnih potreba.

Sa tom svrhom treba poticati nevladine organizacije, te privatni sektor i druge strane da mobiliziraju svoje resurse i angažman.

Lokalna samouprava treba potencirati edukaciju o civilnom društvu i ljudskim pravima žena, te u procedure pripremanja, predlaganja i usvajanja budžeta uključiti analiziranje sa gender aspekta.

Političke stranke

Na prvi pogled, većina političkih stranaka prihvata ravnopravnost žena - njihovo članstvo i angažiranje. Međutim, u suštini, političke stranke su vjerna kopija tradicionalnog društva i odnosa prema učestvovanju žena u sferi politike.

Stranačkim rukovodstvima također dominiraju muškarci. Politiku stranke općenito kreiraju muškarci što, u krajnjem, utječe i na strukturu izbornih lista.

Političke stranke su ključni faktor raspodjele mjesta u izvršnoj vlasti, a raspolažu i sredstvima koje mogu upotrijebiti. S druge strane, zainteresirane su za ispunjavanje pravila o spolnoj strukturi izbornih lista koje nameće izborni zakon BiH.

Ovdje treba navesti i potrebu edukacije žena političarki. Interes političkih stranaka mogao bi biti i da podrže nevladine organizacije i njihove akcije.

Nevladine organizacije

Postojanje brojnih nevladinih organizacija i udruga ukazuje više na kvantitativan, a manje na kvalitativan aspekt civilnog društva.

Općenito je angažman žena u civilnim inicijativama veći od angažmana istih u političkom životu.

Organizacije civilnog društva generalno imaju slab utjecaj na stvaranje javne politike, a samo civilno društvo treba partnerstvo sa lokalnom zajednicom i lokalnom privredom. Slab ekonomski rast i nasljeđe rata kočnica su razvoju civilnog društva.

Politički aktivne žene

I kod politički aktivnih žena postoji prostor za povećanje senzibiliteta prema pitanju ravnopravnosti spolova i ženskih ljudskih prava. Generalno posmatrano položaj politički aktivnih žena bolji je od položaja prosječne žene, ali se često aktivnosti istih svode na ograničene i na neki način „dozvoljene“ teme, te nemaju dovoljno moći i samostalnosti u radu.

Interes ove zainteresirane strane je puna afirmacija političkog prava žena, dakle, ne samo učestvovanje, nego i politički utjecaj i, konačno, mogućnost da žena ima političku karijeru kao realnu opciju.

Ovaj akter može doprinijeti prepoznavanju vlastite snage žena i na transparentan način raditi na stvaranju kritične mase za promjene neravnopravnog položaja žena.

Javnost/Mediji

Interesi žena nisu dovoljno zastupljeni u javnosti. Trebalo bi težiti javnom zagovaranju prava žena kroz prisustvo u javnosti, putem medija, te u direktnim kontaktima sa građanstvom, putem edukacija na radionicama, predavanjima i sl.

Potrebno je promijeniti percepciju o ženama koja egzistira u javnosti. Svakako bi dobro došla i veća medijska vidljivost organizacija civilnog društva.

Poslovni sektor

Uloga poslovnog sektora kao zainteresirane strane posmatra se u kontekstu osiguranja boljih ekonomskih uvjeta koji su osnova za unapređenje civilnog društva i političkog života. Činjenica je da u gospodarstvu nisu iskorišteni potencijali žena, a opće poznata je činjenica da muškarci i žene nisu plaćeni isto za posao iste vrijednosti. Također je poznato da su uspješnije one sredine u kojima je postignuta veća ravnopravnost muškaraca i žena u poduzetništvu i na tržištu rada.

Interes poduzetnika je postići ekonomski rast i razvoj, a to se može postići i boljom iskorištenošću potencijala žena.

Poduzetnici raspolažu materijalnim i finansijskim resursima kojima mogu doprinijeti poboljšanju položaja žena.

Poduzetnici treba da pokažu da priznaju pravo rodne ravnopravnosti u svim aspektima zapošljavanja, uključujući organizaciju i uvjete rada. Tu je također važno pravo na dostojanstvo i sigurnost na radnom mjestu, te pravo na usklađivanje profesionalnog, društvenog i privatnog života.

3.2.11. SWOT analiza pozicije žena u sferi politike i civilnog društva

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> • Tolerancija i povjerenje • Poznanstva i veze • Mlade i školovane žene koje treba poticati da sudjeluju u politici • Solidarnost, brižnost, emotivnost • Različita područja znanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljno inicijative za rodnu ravnopravnost u političkom životu • Svijest o društvenom položaju žene pod snažnim utjecajem tradicionalnog i patrijarhalnog • Nedostatak vremena zbog drugih obaveza • Nedovoljno znanje o civilnom društvu • Nepostojanje potrebnog nivoa svijesti o aspektima rodne ravnopravnosti • Nepostojanje svijesti o mogućim promjenama vlastitim snagama • Manji pristup sredstvima, uslugama, informacijama i povoljnim prilikama • Neadekvatan pravni i poreski tretman organizacija civilnog društva
Prilike	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> • Put ka EU-integracijama, te povoljan odnos politike prema rodnoj ravnopravnosti • Proklamiranje otvorenosti političkih stranaka prema civilnom društvu • Poticanje političkih stranaka da prikažu ženu pozitivno i bez stereotipa, tako da žene imaju uzor koji će slijediti • Uključivanje medija u borbu protiv rodni stereotipa • Put ka EU-integracijama, te povoljan odnos državnog aparata prema civilnom društvu • Želja građana za promjenom odnosa u društvu / zajednici • Gender senzibiliziranje medija • Trend cjeloživotnog obrazovanja • Partnerstvo sa organizacijama izvan lokalne zajednice 	<ul style="list-style-type: none"> • Neprovođenje proklamirane rodne ravnopravnosti i načela zakonitosti • Netransparentnost informacija • Nepostojanje javnih politika • Nepovoljna privredna situacija u lokalnoj zajednici i šire, te nedostatak materijalnih resursa za promjene • Snažan patrijarhalni sistem • Nizak stupanj tolerancije

3.2.12. Analiza općinskog proračuna

Općina Novi Travnik, kao jedinica lokalne samouprave ostvaruje i raspolaže proračunom u iznosu od 5,2 miliona KM. Kako je prošle godine u cijelosti pokriven proračunski deficit, ukupan iznos proračuna u 2011.godini usmjerava se za financiranje potreba zajednice. Ove potrebe iskazane su u dijelu proračuna kroz utvrđene iznose rashoda.

Proces donošenja proračuna odvija se u više faza: izrada nacrt, javna rasprava i prikupljanje amandmana i usvajanje.

Izradu nacrt obavlja stručna služba i općinski načelnik. Na javnu raspravu upućuje ga Općinsko vijeće. Javna rasprava odvija se u mjesnim zajednicama, udrugama, nevladinim organizacijama i javnim skupom građana u sali vijeća. To znači da su u proces javne rasprave koja omogućava izražavanje svih primjedbi i sugestija i pisano davanje prijedloga, uključeni svi građani. Usvajanje proračuna, što podrazumijeva izjašnjavanje o prijedlozima i amandmanima na nacrt, i sam čin glasanja, zakonski je isključivo u nadležnosti vijeća.

Proračunom, kao aktom ekonomske politike i političke volje mjerodavnih tijela za donošenje proračuna, nastoje se zadovoljiti različite potrebe zajednice. U samom aktu proračuna moraju biti utvrđeni iznosi i okviri za pojedine strukture proračunskih korisnika.

U općini Novi Travnik uglavnom su utvrđeni okviri i struktura sredstava koja se usmjerava za pojedine korisnike. Ovi okviri nisu fiksni, i variraju na godišnjim razinama ovisno od stupnja ostvarenja planiranih prihoda.

Iz ukupnih prihoda prioritetno se izdvajaju sredstva za podmirenje troškova rada jedinice lokalne uprave (plaće i naknade, materijalni troškovi i razne usluge), i ovi izdatci čine 49,55% ukupnih rashoda.

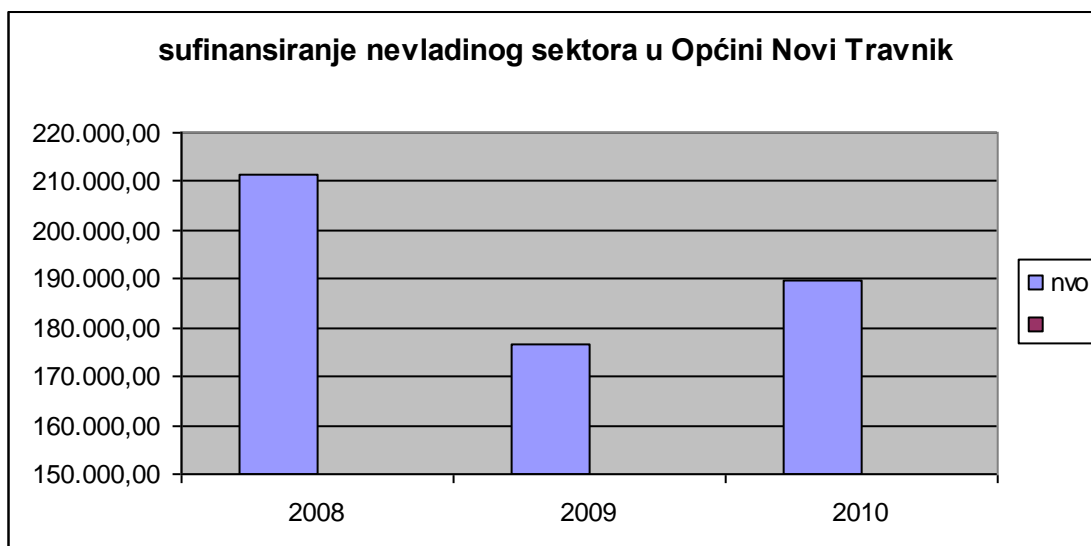
Za tekuće transfere izdvojeno je 24% proračunskih sredstava. Od toga je izdvojeno pojedincima 8%, neprofitnim organizacijama 34%, za održavanje javnih i zelenih površina i lokalnih putova 34% i prijevoza učenika 16%, dok je 8% usmjereno za ostale transfere. Izdvajanja za pojedince uglavnom se odnose na isplate stipendija i ostale isplate za socijalno ugrožene kategorije stanovništva. Stipendije su dodijeljene javnim natječajem, a davanja socijalno ugroženim kategorijama na temelju vlastitih zahtjeva i preporuka Centra za socijalni rad. Neke neprofitne organizacije mogu odlukom vijeća biti prepoznate kao proračunski korisnik, a većina sredstava je dodjeljivana temeljem kandidiranih zahtjeva i projekata. Potpore su davane isključivo registriranim organizacijama. Izdatci za održavanje javnih površina usmjerena su općinskom komunalnom poduzeću koje je registrirano za obavljanje ove djelatnosti. Troškovi prijevoza učenika osnovnih škola usmjeravaju se prijevoznicima odabranima na javnom natječaju.

Za kapitalne transfere izdvojeno je 10% sredstava. Ova izdvajanja odnose se uglavnom na potpore mjesnim zajednicama za njihove kapitalne projekte.

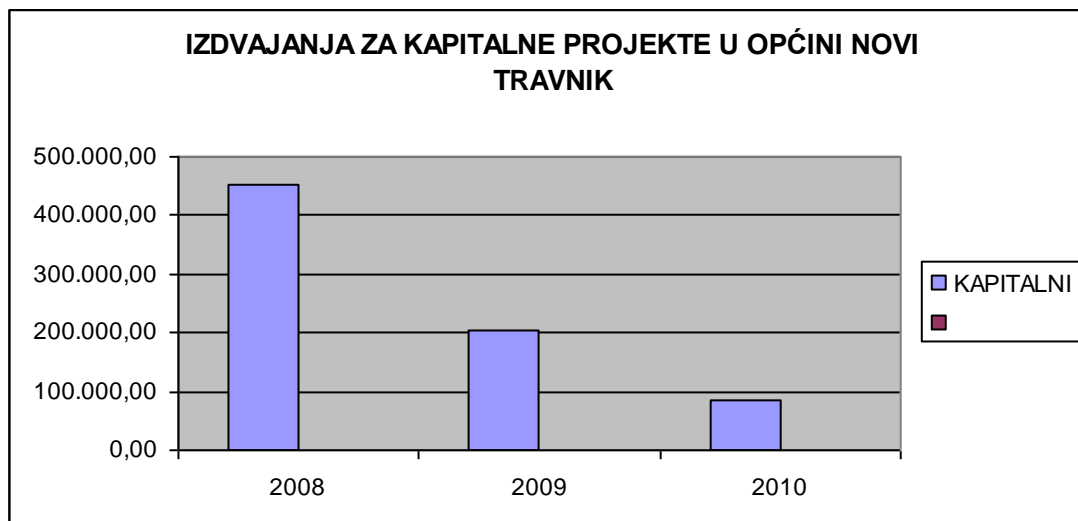
Djelatnost socijalne zaštite, koju za općinu obavlja općinski Centar za socijalni rad, financirana je izdvajanjem 5,30% proračunskih sredstava. Ovo financiranje odnosi se uglavnom na potpuno financiranje plaća, naknada i materijalnih troškova zaposlenika centra. Za općinske kapitalne projekte izdvaja se 10% proračunskih sredstava.

Iz ovako koncipiranog proračuna mogu se izvesti slijedeći zaključci:

- sredstvima proračuna nastoji se u određenim razmjerima zadovoljiti zajedničke potrebe svih građana;
- u proces donošenja na određeni način uključeni su svi građani, odnosno, stvoreni su uvjeti za uključivanje i izjašnjavanje šireg kruga građana;
- samo usvajanje proračuna, što podrazumijeva i utvrđivanje iznosa i proporcija raspodjele u isključivoj je volji (i nadležnosti) vijećnika;
- proračun je rezultat procijenjenih prihoda i određenih odnosa u raspodjeli prihoda po raznim korisnicima;
- iako je javna rasprava otvorena za sve građane, nije se prethodno realno sagledavala potreba pojedinih grupacija po različitim stupnjevima osjetljivosti;
- također, u fazi donošenja samog akta, nisu sve kategorije jednako zastupljene, samom činjenicom da u strukturi vijeća nisu ravnopravna spolna zastupljenost.

Grafikon 31. Sufinanciranje nevladinog sektora iz proračuna općine

Slika 32. Izdvajanja za kapitalna ulaganja iz općinskog proračuna

3.2.13. Rodno odgovorno budžetiranje

Primjena rodne ravnopravnosti zahtijeva adekvatna budžetska izdvajanja, te se principi rodno odgovornog budžetiranja (ROB) uvode kao važna komponenta uvođenja rodne ravnopravnosti u širi kontekst rada lokalne samouprave. Imajući u vidu da budžet odražava vrijednosti, odnosno moći i političke, ekonomske i socijalne prioritete u zajednici, zastupanje rodne ravnopravnosti kroz budžet je istinski način za sprovođenje politika u praksu. Rodno 'slijepo' budžetiranje projicira nejednakosti u položaju muškaraca i žena (dječaka i djevojčica) i nejednaku raspodjelu moći između njih. ROB uključuje integrisanje rodno aspekta u sve faze budžetskog procesa, te samim tim zahtijeva strateški pristup. Inicijative ROB-a se intenzivnije razvijaju u posljednjih 10 godina, te često prate uvođenje programskog budžetiranja, odnosno budžetiranja zasnovanog na rezultatima prvenstveno jer ROB podrazumijeva izradu budžeta imajući u vidu kako budžetske politike, programi i raspodjela sredstava utiču na žene i muškarce, te kroz programsko budžetiranje prati raspodjelu prihoda kroz krajnje rezultate i učinke programskih aktivnosti.

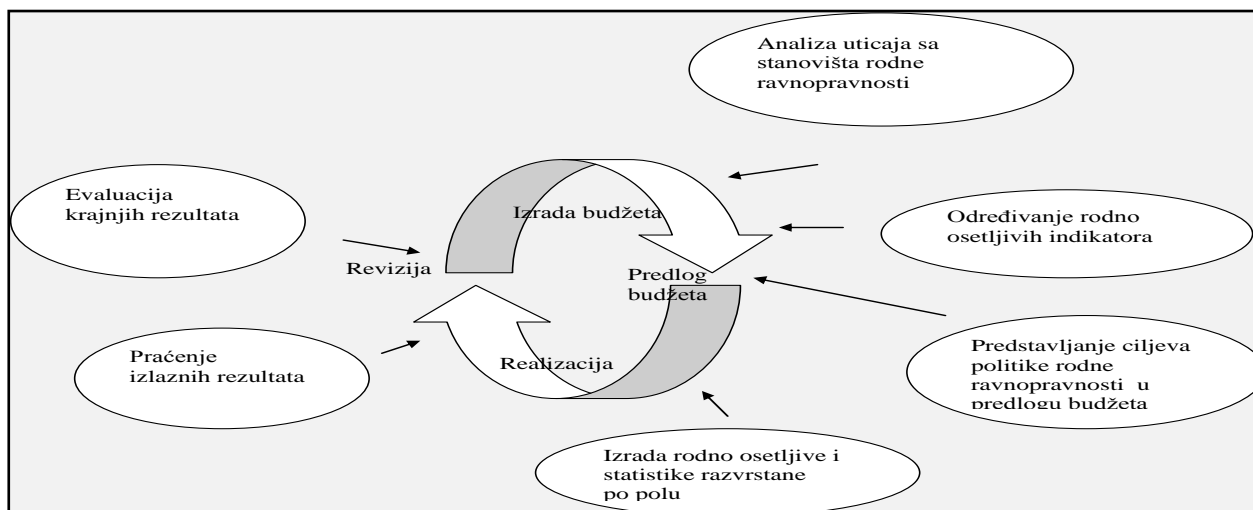
Rodno odgovorno budžetiranje - principi

Vrlo često budžet se smatra 'rodno neutralnim', to jest da nema posebne efekte po spolnoj strukturi. Međutim, to u skoro svim slučajevima sagledavanja i analize budžeta nije realnost. Rodna analiza budžeta vrlo često pokazuje finansijsku vezu između ekonomskog razvoja (ekonomskog rasta, smanjivanja siromaštva, investiranja i štednje) i rodne jednakosti ('ženskog' siromaštva i pristupa resursima). Naime, usljed bioloških razlika, nejednakih društvenih pozicija i stereotipnih društvenih uloga, potrebe individua unutar društvene zajednice su različite, te isti imaju različitu korist od javnih resursa, uključujući i budžet.

Stoga, rodno odgovorno budžetiranje ne posmatra budžet kao rodno neutralan, već nalaže uključivanje rodne perspektive na svim nivoima procesa budžetiranja i restrukturiranje prihoda i rashoda na način koji doprinosi rodnoj ravnopravnosti. Rodno budžetiranje obuhvata rodnu analizu budžeta, te služi kao osnovni korak za praćenje uticaja budžetskih sredstava na živote muškaraca i žena, djevojčica i dječaka unutar općine. Rodno budžetiranje ne podrazumijeva pripremu odvojenih

budžeta za muškarce i žene, već razmatra na koji način budžet, kao alat za realizaciju strategija i zakonskih okvira unutar općine, može doprinijeti smanjenju rodne neravnopravnosti. Imajući u vidu već izrađenu Gender senzitivnu situacionu analizu (GSSA) koja služi kao osnova za identificiranje problematičnih područja koja odražavaju rodnu neravnopravnost unutar djelovanja općine, ROB može imati bitnu ulogu kao korektivni mehanizam kojim se smanjuje analizirani rodni jaz. Kao takav, ROB obuhvata sve faze budžetskog procesa i povlači sa sobom analizu i restrukturiranje budžeta prema potrebama žena/djevojčica i muškaraca/dječaka, te doprinosi promovisanju ravnopravnih politika, te njihovu realizaciju u praksi kroz budžetske alokacije.

Uvođenje principa rodne ravnopravnosti u procese budžetiranja mogu se predstaviti sljedećim grafičkim prikazom:

Kao rodno neutralan politički instrument, budžetski rashodi i prikupljanje prihoda imaju različit uticaj na muškarce i na žene.

Kao osnova ROB-a, potrebno je imati podatke koji su razdijeljeni po spolu, kako bi se demistificirala često isticana neutralnost budžeta. Rodnom analizom budžeta može se jasno vidjeti kako javna sredstva, kroz programe utiču na položaj žena i muškaraca u društvu – to jest, ko su krajnji korisnici javnih prihoda. Poslije svih analiza i procesa koji se moraju završiti prije usvajanja budžeta konačni proizvodi budžeta su usluge, transferi i naknade koje su usmjerene na ljude a oni često nisu rodno neutralni. Prvi nivo analize treba da proizvede izvještaj o krajnjim korisnicima ili primaocima sredstava iz budžetskih programa, s rodno razvrstanim podacima. Ispitujući dublje, rodna analiza budžeta može da demonstrira stepen u kojem je budžet zadovoljio potrebe korisnika, izazove i barijere s kojim se suočavaju svi oni iz ciljne grupe koji nisu imali pristup uslugama, stepen u kojem je budžet smanjio ili pogoršao rodni jaz, te odnos između strategija, politika i finansijskih alokacija iz budžeta.

Iako gotovo svako pitanje u nadležnosti lokalnog nivoa vlasti može da se posmatra i iz ugla rodne ravnopravnosti, nisu sva pitanja jednako važna, tj. jednako prioritetna za žene i za muškarce u općini, niti će njihovo rješavanje imati jednak uticaj na kvalitet svakodnevnog života žena i muškaraca. Važno je da izaberemo oblast koja je u nadležnosti općine a koja je od značaja za građanstvo i kvalitet života. Stoga, u praksi, prilikom uvođenja ROB-a u općinama predlaže se postepeni pristup:

- Krenuti sa rodnom analizom budžeta (prvi korak ROB-a) sa jednom ili dvije stavke budžeta / sektora gdje je relevantnost po pitanju ravnopravnosti spolova očigledna (što se vidi iz GSSA-a)
 - Ulazni elementi
 - Koliko novaca se dodjeljuje za ovu oblast?
 - Ko je ciljna grupa i koji je sektorski cilju, cilj programa itd.?
 - Koje su planirane aktivnosti te njihov rodni uticaj?
 - Izlazni elementi
 - Koje su stvarne posljedice-rezultati aktivnosti?
 - Da li su rezultati isti kao očekivani?
 - Koji je odnos raspodjele na žene i muškarce – ko je potrošač javnih resursa (potrebno je uraditi rodnu analizu budžetske potrošnje u datoj oblasti bez obzira da li se radi o linijskom ili programskom budžetu)?
 - Ko donosi odluku o raspodjeli resursa?
 - Da li ova oblast i način raspodjele sredstava može imati različite implikacije za muškarce/žene i na koji način?
- Definirati ciljeve u oblasti ravnopravnosti spolova u ovoj stavci budžeta
 - Da li su obezbijeđena adekvatna sredstva za sprovođenje definisanih ciljeva kroz budžet?
 - Da li je jasan efekat alokacije sredstava na žene i muškarce?
 - Da li je raspodjela sredstava ostvarila očekivani uticaj u cilju postizanja rodne jednakosti (gender mainstreaming u skladu sa politikama, strategijama itd.)?

Nakon analize budžeta, vrši se restrukturiranje budžeta na način koji uzima u obzir principe rodne ravnopravnosti. Tačnije, u slučajevima u kojim analiza otkrije da budžetski resursi nisu distribuirani na rodno ravnopravan način potrebno je restrukturiranje budžeta. Kao osnova za rodno odgovorno restrukturiranje budžeta, koriste se usvojene politike rodne ravnopravnosti, GSSA, te rodna analiza budžeta koja ukazuje na problem.

Budžet općine Novi Travnik – ROB situaciona analiza

U skladu sa strateškim dokumentima, budžetska politika općine Novi Travnik koncipirana je u cilju unapređenja socio-ekonomskog razvoja sa fokusom na sektore infrastrukture, zdravstva, poljoprivrede, turizma, kulture, sporta, obrazovanja, te socijalne zaštite. Budžet Općine Novi Travnik za 2011. godinu iznosio je 4.817.564,00 KM, od čega porezni prihodi čine 3.234.474,00 KM (u 67,12% od ukupnih prihoda), neporezni prihodi čine 1.229.073,00 KM (25,51% od ukupnih prihoda), te ostale prihodovne stavke uglavnom čine primici i tekuće potpore.

Što se tiče rashodovne strane budžeta, ukupni rashodi za 2011. godinu iznose 4.385.915,00 KM, za koji nije rađena rodna analiza budžetskih stavki. Specifično, ne postoji rodna statistika rashoda (npr. ko je korisnik javnih rashoda i u kojoj mjeri), mada općina Novi Travnik, kao lokalna samouprava odlučna je u svom stavu da jača ulogu žena u procedurama pripreme, predlaganja i usvajanja budžeta uključiti i analizu budžeta sa rodnog aspekta (smjernice unutar GSS analize).

Obzirom da se trenutno ne radi rodna analiza budžeta kao prvi korak, ne može se konstatovati u kojoj mjeri javna budžetska sredstva (kroz programe i projekte) zadovoljavaju potrebe i žena i muškaraca (djevojčica i dječaka). Međutim, iako se nije radila sistematska rodna analiza budžeta, općina Novi Travnik je prikupila bazne rodno razvrstane pokazatelje za oblast sufinansiranja nabavke plastenika u sektoru poljoprivrede.

Općina Novi Travnik ima tradiciju poljoprivredne proizvodnje – inicijalno kao proizvodnja za vlastite potrebe koja je omogućavala dopunsko zapošljavanje većeg broja seoskog stanovništava, a kroz zadnju deceniju poljoprivredna proizvodnja se unaprijedila te postaje jedan od glavnih prihoda ruralnog stanovništva. U cilju daljnjeg razvijanja, općina se posvetila podsticajima za proizvodnju u zaštićenom prostoru, te su u tu svrhu osigurana sredstva za sufinansiranje nabavke plastenika koju će pratiti i obuka poljoprivrednih proizvođača. Finansijska podrška (sufinansiranje) za nabavku plastenika dodjeljuje se individualnim poljoprivrednim proizvođačima. Tako je u 2011. godini iz budžeta izdvojeno 26.250,00 KM za 21 poljoprivrednika (budžetski kod 614239, ostali transferi pojedincima, poljoprivreda).

Nakon što je konstatovano da su nakon javnog poziva pristigla 33 zahtjeva, tri prijave su odbačene kao nevažeće, dok se nakon izvršenog bodovanja a vodeći se kriterijima propisanim Javnim pozivom, komisija opredijelila za 21 poljoprivrednika od 30 validnih dobivenih zahtjeva. Od 21 poljoprivrednika, 19 su muškarci (90%), dok su 2 žene (10%). Ako uzmemo datu rodnu statistiku u odnosu na dodijeljeni iznos, ženama poljoprivrednicama je dodijeljeno svega 2.625,00 KM kao podsticaj za plastenike, dok je muškarcima poljoprivrednicama dodijeljeno 23.625,00 KM, što svakako ukazuje na alarmantnu prisutnost rodno jaza u ovoj specifičnoj oblasti.

Preporuke za unapređenje ROB-a

Odgovor na pitanje kako ćemo koristiti rezultate analize jednako je značajan kao i odgovor na pitanje šta ćemo analizirati i zašto. Po pravilu, u proces ROB-a je prvenstveno od značaja u cilju sagledavanja efekata budžetskih izdataka na muškarce i žene kao individue unutar lokalne zajednice i da se na osnovu zaključaka preporuča konkretne mjere za unapređenje ravnopravnosti. U nastavku je niz preporuka za unapređenje procesa ROB-a u općini:

- Rodna analiza budžeta

Obzirom da općina Novi Travnik ne radi adekvatnu rodnu analizu budžeta kao početni korak ROB-a, to je svakako neophodna aktivnost. Primjer inicijalne analize poticaja iz sektora poljoprivrede, specifično subvencije za izgradnju plastenika je svakako pozitivan primjer inicijalne analize. Međutim, kako bi se dalje analizirala rodna ravnopravnost i povezanost iste sa budžetskim alokacijama, potrebno je uraditi dublju analizu koja daje uvid u niz rodno razvrstanih podataka o korisnicima resursa.

Rodnu analizu budžeta mogu raditi sektorski predstavnici u saradnji sa gender grupom unutar općine. Za ovu aktivnost, neophodno je propisati potrebnu rodnu statistiku, koja se prikuplja od strane budžetskih korisnika (kroz realizirane projekte i programe).

Svakako je pohvalno da se za dodjeljivanje granta za udruženja i građanske inicijative raspisuje se javni poziv, te se sredstva raspoređuju na osnovu kvalitete ponuđenih projekata. U ovom kontekstu, mogla bi se ubaciti i rodna analiza izlaznih rezultata kao dio projektnog prijedloga, te kao jedan od

uslova koji se moraju ispoštovati pri odabiru korisnika granta (na primjer, od 30 validnih aplikacija, izabrana su 21 poljoprivrednika od čega su 19 muškaraca i 2 žene; međutim, ukoliko se odredi segment rodne ravnopravnosti i/ili osnaživanja žena kao jedan od kriterija za dodjeljivanje subvencija, rodni jaz se može smanjiti).

- Definisanje ciljeva iz oblasti rodne ravnopravnosti te očekivanih rezultata

U ovoj aktivnosti učestvuju Općinsko vijeće, načelnik općine, te gender grupa unutar općine. Definisanje ciljeva i očekivanih rezultata iz oblasti rodne ravnopravnosti uključuje formulisanje jasnih ciljnih vijednosti, na osnovu čega se konstatuje u kojoj je mjeri prisutna neravnopravnost, te na osnovu čega se prati učinak. Nakon što se definišu ciljne vrijednosti, potrebno je odrediti indikatore na osnovu kojih se prate ciljne vrijednosti, te naglasiti iz kojih izvora će se pratiti dati indikatore (odakle će se crpiti referentne vrijednosti). Rodni indikatori služe kako bi se uvidjelo da li utrošena sredstva adekvatno odražavaju dobivenu vrijednost. Rodni indikatori se mogu postaviti kroz prioritete budžetskih korisnika, te ciljna rodna mjere može biti jedan od kriterija za dodjelu budžetskih sredstava.

- Restrukturiranje budžeta na osnovu rodne analize

U cilju unapređenja ravnopravnosti te smanjivanja rodnog jaza, potrebno je izvršiti restruktuiranje budžetskih sredstava kako bi se postigli definisani ciljevi. Stoga, u slučajevima u kojim analiza otkrije da budžetski resursi nisu distribuirani na ravnopravan način, na osnovu čega su definisani ciljevi, u budžetu je potrebna korekcija kojom će se ta neravnopravnost ispraviti. Kada govorimo o uvođenju rodno budžetiranja na lokalnom nivou treba poći od važećih dokumenata na tom nivou, te će GAP svake općine koji definiše mjere za svaku bitno oblast uveliko olakšati ovaj posao. Samo restruktuiranje budžeta će raditi sektor za finansije, ali na osnovu ciljeva definisanih unutar svakog sektora.

Sistemska ugrađivanja rodne ravnopravnosti u cjelokupan budžetski proces zahtjeva vrijeme i učešće svih aktera koji učestvuju u proces planiranja budžeta, te procesu određivanja rodni prioriteta, ciljnih vrijednosti i popratnih indikatora. Uvođenje programskog, rodno odgovornog budžeta bi svakako bio vrlo značajan korak. Naime, BiH je ostvarila značajan napredak u pogledu implementacije programskog budžeta na svim nivoima vlasti izuzev na općinskom nivou gdje je taj proces u začetku. Za implementaciju programskog budžetiranja obično treba nekoliko godina kako bi se ostvarile sve prednosti programskog budžeta. Prvi korak je pripremljena općinska strategija razvoja ili strateški dokumenti, od kojih GSSA i budući GAP svakako imaju značajnu ulogu. Na osnovu razvojnih prioriteta i mjera, Sektor za finansije na općinskom nivou izrađuje srednjoročni (trogodišnji) Dokument Okvirnog Budžeta (DOB-a), koji osim razvojnih prioriteta prikazuje i makroekonomska predviđanja te njihov uticaj na prihodovnu i rashodovnu stranu budžeta, kao i budžetske granice za svakog budžetskog korisnika. Na osnovu DOB-a, svaki korisnik zahtjeva budžetska sredstva u skladu sa predloženim programima, koji se razlikuje od tradicionalnog linijskog budžeta u pristupu, pripremi i prezentaciji. Umjesto fokusiranja na ono što kupuje zajednica (osoblje, roba i sl.), programski budžet je usmjeren na očekivane rezultate usluga i učinke koji se postižu sa tim rezultatima, te samim tim budžet se može usmjeriti na rješavanje konkretnih problema u zajednici sa jasnim izlaznim rezultatima i gender indikatorima kao jedne od mjera rezultata i efekata programa. Ovakav pristup budžetiranju pomaže lokalnoj samoupravi da vrši efektivniju i pravedniju raspodjelu sredstava, te

lakše prati izlazne rezultate i ocjenjuje dobivenu vrijednost za uloženi novac (pored ostalog i kroz definisane gender indikatore).

Za ovaj pristup, služba za finansije mora preuzeti veliku odgovornosti i izgraditi kapacitete za implementaciju ROB-a. Trenutno, tih kapaciteta u općini nema, te se predlaže da općinska služba koja vodi ROB proces radi sa Komisijom za ravnopravnost spolova i cilju što adekvatnije institucionalizacije.

Bitno je napomenuti i stalne mjere koje svakako trebaju biti dio GAP-a općine, a koje će se bazirati na osnovu GSSA-a, te se pratiti kroz ROB. Mjere će se realizovati kroz projekte i projektne aktivnosti, a pratit će se putem definisanih gender indikatora. Svakako je bitno potencirati mjere koje utiču na povećanje mogućnosti u zapošljavanju, poboljšanje uslova za unapređenje zdravlja i socijalne dobrobiti žena i muškaraca, te povećano učešće žena u javnom životu općine Novi Travnik.

4. LOKALNI GENDER AKCIONI PLAN

4.1. Definicija ključnih pitanja

Na osnovu nalaza gender senzitivne analize izvršena je identifikacija liste ključnih pitanja, kako slijedi:

Ključna pitanja u području ekonomije

- **Odliv kadrova sa područja općine Novi Travnik, više nezaposlenih žena sa VSS u odnosu na muškarce sa istim stepenom stručne spreme**

Prijeratni privredni život općine Novi Travnik bazirao se na namjenskoj industriji, odnosno na poslovanju Kombinata Bratstvo koji je upošljavao gotovo svo radno sposobno stanovništvo općine. Ratna dešavanja u Bosni i Hercegovini doveli su do propasti ovog privrednog društva što je prouzročilo veliku nezaposlenost i bezperspektivnost za građane Novog Travnika. To je u najvećoj mjeri uticalo na pojavu odliva kadrova sa ovog prostora, što u budućnosti može imati negativne posljedice za kvalitet života stanovništva naše lokalne zajednice.

Primjetno je da žene prednjače kada je riječ i o odseljavanju i o doseljavanju. Pretpostaviti je da je ovdje riječ uglavnom o razlozima koji proizlaze iz udaje / ženidbe mladih, odlasku na školovanje kao i pronalazak posla u drugim mjestima u državi i van nje. U Novom Travniku primjetno je da veći broj osoba odlazi na studije i zadržava se u mjestima odnosno zemljama gdje su stekli visoko obrazovanje. Nema točnih podataka o ukupnom broju žena studentica, no sudeći po prijavama na natječaje za dodjelu općinskih i kantonalnih stipendija u jednakoj su mjeri zastupljene kao i studenti.

Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta KSB/SBK nadležno je za određivanje vrsta škola i zanimanja koje će obrazovati u njima. Nema točnih podataka koliko djece nakon osnovne škole nastavi srednju školu, ni muške ni ženske, iz razloga što veliki broj novotravničkih učenika, osim u svojoj općini, daljnje školovanje nastavlja u susjednim gradovima i općinama gdje je izbor zanimanja širi. Tako recimo svi oni koji žele pohađati „klasičnu gimnaziju“, ekonomsku, zubotehničku, medicinsku ili neku vjersku školu upisuju se u škole u Vitezu, Novoj Biljoj, Travniku, Zenici i Sarajevu. Primjetno je da npr. gimnaziju, ekonomsku, medicinsku i kozmetičku školu pohađaju uglavnom učenice ženskog spola, a tehničke muškog. No, gotovo da ne postoji zanimanje za koje se ne obrazuju i muškarci i žene, ali u različitom procentu.

Lokalna zajednica može djelimično utjecati na ovaj problem na način da stvori uslove za pokretanje malog biznisa, koji će se realizirati otvaranjem malih obrtničkih radnji u kojima će mladi i obrazovani kadrovi moći iskazati svoje znanje i kreativnost, te obezbijediti za sebe i svoju porodicu siguran izvor prihoda na području svoje lokalne zajednice.

Problemom odliva kadrova može biti pogođena cijela zajednica jer će ovaj problem, ukoliko mu se ne posveti dužna pažnja, proizvesti niz negativnih posljedica (smanjenje stope nataliteta, nedostatak stručnog kadra, pojavu raznih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja, povećanje stope kriminaliteta, stalno siromašenje stanovništva i sl.). U slučaju da se ovom problemu posveti potrebna pažnja i pristupi njegovom rješavanju, lokalna zajednica imat će neposrednu korist, jer su za razvoj i napredak određenog društva najbitniji ljudski potencijali koji će svojim radom i znanjem zasigurno obezbijediti prosperitet, a što će onda utjecati i na bolji položaj žena u društvu.

- **Mali broj zanimanja prihvatljivih za žene**

Na području općine Novi Travnik djeluju tri srednje škole od čega je jedna glazbena. U MSŠ „308.sl.br.brig.“ Novi Travnik učenici se obrazuju za slijedeća zanimanja: IV stupanj mašinski tehničar – konstruktor na računaru, elektrotehničar računarske tehnike i automatike, tehničar drumskog saobraćaja i automatike, i ekonomski tehničar dok se u III stupnju učenici obrazuju za zanimanja: metalostrugar, metaloglodač, mašinbravar, bravar, zavarivač, vozač motornih vozila i prodavač. U SŠ „Novi Travnik“ osim u općoj gimnaziji učenici se obrazuju za zanimanja IV stupnja: tehničar za elektroniku, tehničar za radiokomunikacije, elektrotehničar, elektromonter, autoelektričar, elektroinstalater, tehničar cestovnog prometa, instalater grijanja i klimatizacije, automehaničar, građevinski tehničar, kozmetički tehničar i frizer.

Kada se izvrši analiza zanimanja za koje se mogu obrazovati mladi na području općine Novi Travnik, uočljivo je da je najveći broj zanimanja iz metalske struke, što je, s obzirom na prijeratnu tradiciju sasvim razumljivo i očekivano. Kako je Bosna i Hercegovina, na žalost, još uvijek tehnički i tehnološki poprilično nerazvijena, ovakva zanimanja zahtjevaju najveći dio manuelnog, odnosno fizičkog rada, koji u većini slučajeva žene zbog svojih prirodnih predispozicija nisu u mogućnosti obavljati na jednak način kao muškarci. Pored ove činjenice, treba uzeti i obzir činjenicu da je riječ o tradicionalnoj sredini koja ima određene predrasude kada je u pitanju izbor zanimanja, tako da i roditelji utječu na svoju žensku djecu, odnosno vrlo često ne dozvoljavaju da njihove kćerke izaberu jedno od ovih zanimanja.

Kao posljedica ovog stanja jeste pojava u kojoj djevojčice i djevojke imaju teži pristup ovom resursu, odnosno da bi stekle isti stepen obrazovanja moraju uložiti znatno više truda i sredstava u ostvarenju svog cilja.

Posljedice ovakvog stanja su ekonomska ovisnost žena kao i niži stepen obrazovanja žena, odnosno manji broj žena koje završavaju srednje škole i fakultete. Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta KSB/SBK nadležno je za određivanje vrsta škola i zanimanja koje će obrazovati u njima. Općina Novi Travnik je pokrenula inicijativu kojom je od nadležnih institucija tražila korekciju obrazovne politike u smislu da se uvrste i druga zanimanja prilagođena potrebama poslodavaca i lokalnog stanovništva, imajući u vidu prirodne resurse kojima ovo područje raspolaže.

- **Neriješeno pitanje predškolskog odgoja i obrazovanja**

U samom gradu Novom Travniku djeluju tri vrtića od čega su dva u vlasništvu vjerskih institucija, dok je JU „Dječji vrtić“ Novi Travnik osnovan odlukom Općinskog vijeća i sufinansira se iz Proračuna. Broj djece neprekidno se mijenja i zavisi od ekonomskog stanja obitelji, odnosno uposlenosti i osobnim primanjima žena. Naime, mlade obitelji u kojima žena ne radi vrlo rijetko odlučuju djecu uključiti u vrtiće, a ukoliko su i uposlene nerijedak je slučaj da djecu koja nisu dospjela za školu čuvaju bake, tetke i drugi članovi uže i šire rodbine iz razloga nemogućnosti plaćanja usluga vrtića, koje u Novom Travniku zadnjih pet godina u prosjeku iznose 120 – 150 KM po djetetu mjesečno.

Također, problem predstavlja i to da na nivou Srednjobosanskog kantona nije uvedeno obavezno predškolsko obrazovanje, što znači da ni pitanje finansiranja ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja nije sistemski riješeno.

Ovim problemom najviše su pogođene žene i djeca, jer žena u situaciji kada nema kome povjeriti dijete na čuvanje vrlo teško se odlučuje i na pronalaženje posla, kao i na uključivanje u društveno

politički život i angažovanje na zadovoljavanju svojih društvenih potreba, što u konačnici dovodi do njenog potčinjenog položaja u porodici i društvu jer je uskraćena za vlastite prihode. Što se tiče djece, ona ostaju isključena iz procesa predškolskog odgoja i obrazovanja i uskraćena za socijalizaciju u ovom periodu svog života. Obzirom da su zahvaljujući ovom problemu smanjeni prihodi domaćinstva, jer majka nije u mogućnosti da radi i zarađuje, djeca vrlo često ostaju uskraćena i za druge mogućnosti uključivanja u razne sportske, kulturne i druge sadržaje.

Lokalna zajednica bi trebala svojim većim ulaganjem u ovaj segment raditi na rješavanju ovog problema, dok bi kantonalni nivo trebao poraditi na pravnoj regulativi kojom će se ova oblast urediti na kvalitetniji način.

Ključna pitanja u području politike

- **Manji broj žena članica sportskih klubova i korisnica sportskih terena u odnosu na muškarce**

Primjetno je da se žene u Novom Travniku manje bave sportom, kako aktivno tako i rekreativno tako da je mali broj skupina žene koje uopće uzimaju termine za rekreaciju na svim raspoloživim sportskim terenima.

Sportski savez općine Novi Travnik je krovna sportska organizacija za našu općinu koja u svom članstvu ima 21 klub, kroz koje je zastupljeno 12 sportova. Članice sportskog saveza okupljaju oko 800 osoba od čega oko 100 sportašica. Većina sportašica i sportaša su u pionirskoj, kadetskoj i juniorskoj kategoriji dok je najmanja zastupljenost u seniorskoj kategoriji. Samo su dva kluba isključivo namijenjena za žensku populaciju: Odbojkaški klub „Viktory“ i Ženski nogometni klub „Mladost“. Karate klub „Orhideja“ i teniski klub „Novi Travnik“ u svom članstvu imaju sportašice u mlađim kategorijama. Iako je u malom broju sportskih klubova omogućeno bavljenje sportom za ženski populaciju, najveće sportske uspjehe su postigle rukometašice, nogometašice i karatašice.

Iz gore navedenih podataka vidljivo je da je 1/8 osoba koja se aktivno bavi sportom ženskog spola. Takođe je vidljivo da samo dva kluba nose prefiks ženski, što vjerovatno utiče na uključenost žena u bavljenje sportom. Isto tako, može se zaključiti da se žene u mlađoj dobi, odnosno u djetinjstvu i u adolescentnom periodu više bave sportom, dok među seniorima ima vrlo malo žena. Razlog ovome jeste činjenica da je „uloga žene da brine o djeci i starijim“, odnosno da žena nije u poziciji da sama odlučuje o svojim aktivnostima.

U rješavanju ovog problema presudnu ulogu ima lokalna zajednica koja treba da se angažira na rješavanju pitanja predškolskog odgoja i obrazovanja djece, odnosno da omogući ženama da se oslobode uloge koja im tradicionalno pripada te na taj način dobije više vremena za sport i rekreaciju. Takođe, lokalna zajednica treba da sportske kapacitete projektuje i gradi na način koji će ženama osigurati jednak pristup tim kapacitetima, te da radi na promovisanju ženskog sporta, odnosno razbijanju predrasuda u društvu da je sport i rekreacija namjenjana samo muškom dijelu stanovništva. Da bi se popravilo stanje u ovom segmentu potrebno je da lokalna zajednica kontinuirano radi na podizanju javne svijesti o potrebi bavljenja žena sportom radi očuvanja njihovog psihofizičkog zdravlja, što u konačnici utiče i na kvalitet života porodice.

- **Nedovoljna angažiranost žena u društveno političkom životu zajednice**

Više je NVO koje se bave različitim aspektima kulturnog djelovanja i svojim radom obogaćuju društveni/ kulturni život općine. Budući se NVO registrišu na kantonalnoj razini, Općina Novi Travnik oformila je registar nevladinih organizacija koje su za različite projekte nekoliko zadnjih godina dobile sredstva iz općinskog proračuna. U registar je upisano ukupno 56 organizacija, mada ima saznanja da ih je i više na prostoru općine Novi Travnik. Iako su žene članice NVO, sigurno ih je manje od polovine ukupnog članstva. Također, žene su u neznatnom broju predsjednice tih udruženja. Samo su dva NVO-a registrirana kao udruženja žena mada ih u okviru drugih udruženja ima kao grupa koje se bave određenom vrstom aktivnosti.

Rezultati anketnog istraživanja ukazuju da je samo oko 10% žena učlanjeno u neku od nevladinih udruga/organizacija. U poređenju sa drugim općinama, postotak žena članica nevladinih udruga je ubjedljivo najniži u općini Novi Travnik.

U političkom životu općine Novi Travnik primjetan je mali broj žena koje se aktivno bave politikom, iako ih kao članica različitih političkih opcija ima evidentirano na stranačkim listama. Naime, Izborni zakon BiH koji je definirao da se na izbornim listama i na lokalnim i na općim izborima mora naći minimalno 40% žena sigurno je obvezao političke stranke na angažman žena. No, to nikako ne znači da su žene time postale politički angažiranije, više uključene u procese političkog odlučivanja ili da se njihova moć odlučivanja povećala. Primjetno je da muškarci uglavnom glasuju za muškarce dok žene, iz vlastitih(i kolektivnih) preduvjerena « da ženi nije mjesto u politici» kao i pod mogućim utjecajem svojih muževa, također glasaju za muškarce.

O tome govori i podatak da je na temelju rezultata lokalnih izbora 2000. godine svega 2,6% žena činilo Općinsko vijeće Novi Travnik. U 2004. godini taj procent je iznosio 8% a u 2008. godini je pao na 4,3% ili samo jedna žena od ukupno 23 vijećnika.

O lošoj poziciji žena u politici na području općine Novi Travnik govori i postotak žena na izbornim listama političkih stranaka. Razloge ovakvoj situaciji možemo tražiti u nezainteresiranosti žena za bavljenje politikom. A i u samim političkim strankama koje su napravile malo toga za uključivanje žena u politiku.

Rezultati anketnog istraživanja su konzistentni i pokazuju da je u Novom Travniku, velik postotak muškaraca koji su mišljenja da politika nije za žene (21,4% od anketiranog broja). Istovremeno, u Novom Travniku, je značajan postotak žena koje smatraju da politika nije za žene (17%).

Na poboljšanje ovog vrlo lošeg stanja u pogledu uključenosti žena u društveno politički život zajednice mogu uticati lokalna zajednica, NVO i političke stranke. Lokalna zajednica treba da nađe načina da potakne žene da se aktivnije uključe u društveno politički život zajednice. Na taj način bio ostvaren napredak i u drugim segmentima, jer bi žene imale lakši pristup svim resursima. Političke stranke treba da shvate da zakonska norma nije napisana reda radi, odnosno treba da uđu u srž ovog problema i omoguće ženama da istinski kreiraju politiku i učestvuju u njenom provođenju, odnosno da se aktivno uključe u proces političkog odlučivanja kako unutar stranke tako i u organima zakonodavne i izvršne vlasti.

Ovim problemom direktno su pogođene žene jer im je uskraćen pristup resursima, odnosno ne učestvuju u donošenju odluka (npr. kreiranje i trošenje budžeta na svim nivoima vlasti).

Analizirajući poziciju žena u politici i civilnom društvu uočavamo nejednaku raspodjelu društvene moći između muškaraca i žena. Ovo se može tumačiti u kontekstu društva u kojem dominiraju patrijarhalno i tradicionalno nasljeđe, poslijeratni procesi i izostanak ekonomskog rasta. Naročito ugrožena grupa su žene u ruralnim područjima općine.

Na prvi pogled, većina političkih stranaka prihvata ravnopravnost žena - njihovo članstvo i angažiranje. Međutim, u suštini, političke stranke su vjerna kopija tradicionalnog društva i odnosa prema učestvovanju žena u sferi politike.

Stranačkim rukovodstvima također dominiraju muškarci. Politiku stranke općenito kreiraju muškarci što, u krajnjem, utječe i na strukturu izbornih lista.

Političke stranke su ključni faktor raspodjele mjesta u izvršnoj vlasti, a raspolažu i sredstvima koje mogu upotrijebiti. S druge strane, zainteresirane su za ispunjavanje pravila o spolnoj strukturi izbornih lista koje nameće izborni zakon BiH.

- **Neusklađenost općinskih akata sa Zakonom o ravnopravnosti spolova**

Sa aspekta jedinica lokalne samouprave najbitnija je uspostava institucionalnih mehanizama na nivou općina, odnosno formiranje komisije za gender pitanja na nivou općinskog vijeća-koju formira općinsko vijeće i komisija za gender pitanja u općinama odnosno mjesnim zajednicama koje formira općinski načelnik.

Na osnovu člana VI.2.Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, i člana 13. Zakona o principima lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine, Općinsko vijeće Novi Travnik usvojilo je Statut općine Novi Travnik koji predstavlja najviši pravni akt jedinice lokalne samouprave. Ovim aktom uređen je samoupravni okvir i djelokrug rada jedinice lokalne samouprave, međusobni odnosi Općinskog vijeća i Načelnika i druga značajna pitanja za rad i funkcioniranje općine Novi Travnik kao jedinice lokalne samouprave. Statutom općine, općina Novi Travnik se obavezuje da će poštovati temeljna prava i slobode svakog građanina i konstitutivnih naroda. Statutom su, također, pobrojani i mehanizmi kojima se neposredno ostvaruju potrebe građana, te su između ostalog, apostrofirani poslovi osiguranja i zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, donošenje programa i planova razvoja općine i stvaranje uvjeta za privredni razvoj i zapošljavanje i sl. Upoređujući odredbe Statuta sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova BiH, generalni zaključak je da Statut nije u potpunosti usaglašen sa ovim Zakonom. On, dakle, ne prepoznaje gender komponentu i nigdje je eksplicitno ne navodi, niti pravno regulira pitanje ravnopravnosti spolova.

Kao veliki nedostatak Statuta uočava se njegova neusklađenost sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova a koja se ogleda u slijedećem:

- odredbe Statuta ne sadrže zabranu diskriminacije po osnovu spola, zabranu nasilja po osnovu spola, zabranu seksualnog uznemiravanja po osnovu spola;
- odredbe Statuta ne osiguravaju statutarna rješenja kojima se reguliše način izbora menadžmenta vijeće, koja će obezbijediti ravnopravnu zastupljenost oba spola;
- Statut nije pisan gender jezikom;
- ne sadrži obavezu općinskih službi i drugih pravnih lica kojima je općina osnivač vođenje statističkih podataka iz oblasti njihovog djelovanja i razvrstavanje tih podataka po spolu;

- ne sadrži rješenja koja pri formiranju organa mjesnih zajednica garantiraju jednaku zastupljenost oba spola.

Jedini segment koji, barem formalno pravno sadrži gender komponentu jeste odredba Poslovnika o radu općinskog vijeća koji je predvidio formiranje komisije za ljudska prava, mlade i ravnopravnost spolova. Ta komisija je formirana i u djelokrugu njenog rada je između ostalog i razmatranje pitanja, koja se odnose na ravnopravnost spolova, posebno u vezi sa unapređenjem statusa žena i razmatranje predloženih odluka i drugih akata sa stanovišta ravnopravnosti spolova i sprečavanje diskriminacije po osnovu spola. Posebno značajan zadatak komisije je razmatranje predloženih odluka i drugih akata sa stanovišta ravnopravnosti spolova i sprečavanje diskriminacije po osnovu spola, jer to praktično znači da niti jedna odluka općinskog vijeća ne bi trebala doći pred vijećnike prije nego što komisija navedenu odluku razmotri sa aspekta ravnopravnosti spolova i sprečavanja diskriminacije po osnovu spola.

Nadležnost ove komisije trebalo bi uskladiti sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova, te bi u tom smislu općinsko vijeće trebalo usvojiti izmjene i dopune poslovnika o radu vijeća te proširiti nadležnost komisije koja bi shodno odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova trebala imati slijedeće nadležnosti:

- praćenje i izvještavanje općinskog vijeća o položaju žena u općini i o poštovanju/ugrožavanju njihovih zakonom priznatih prava;
- promoviranje jednakih prava i mogućnosti za muškarce i žene;
- razmatranje prijedloga građana, udruga građana, institucija i organizacija za unapređenje ravnopravnosti spolova i podnošenje izvještaja o tome općinskom vijeću, sa prijedlozima mjera i aktivnostima koje treba poduzeti;
- razmatranje nacrti i prijedloga odluka i drugih propisa koje donosi općinsko vijeće i davanje mišljenja vijeću s aspekta ravnopravnosti spolova;
- ostvarivanje suradnje sa drugim radnim tijelima općinskog vijeća;
- predlaganje mjera i aktivnosti na otklanjanju eventualno utvrđenih povreda ravnopravnosti spolova;
- predlaganje mjera i aktivnosti za uključivanje žena u rad mjesnih zajednica ,općinskih struktura vlasti, nevladinih organizacija i sl.
- suradnja sa tijelima za ravnopravnost spolova na drugim nivoima vlasti.

Ovo su, dakle, zadaci i aktivnosti koji bi mogli odgovoriti na izazov postizanja veće ravnopravnosti žena i muškaraca, te je vrlo značajno pronaći adekvatan modalitet koji će motivirati članove komisije da se u potpunosti posvete radu u komisiji i realizaciji postavljenih zadataka.

Nakon što se na ovaj način definiraju zadaci komisije, potrebno je da ista donese svoj godišnji programa rada koji bi se zasnivao na programu rada Općinskog vijeća i općinskog načelnika.

Ova oblast je u isključivoj nadležnosti općine koja mora u potpunosti pristupiti usaglašavanju svih svojih akata sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, što je uslov svih uslova da se ženama pruže jednake mogućnosti kao i pripadnicima muškog spola.

4.2. Prijedlog projekata i mjera

Iz urađene Socio ekonomske gender analize i identificiranih ključnih pitanja zaključuje se da je položaj žena u sferi ekonomije na području općine Novi Travnik poprilično loš, odnosno postoji izražena neravnopravnost između muškaraca i žena. Gender radna grupa Općine Novi Travnik smatra da bi se popravljavanje ekonomskog položaja žena u društvu moglo ostvariti kroz slijedeće projekte:

❖ Ekološki centar Čakići

Iskustva u dosadašnjem radu ukazuju na opravdanost u provođenju daljih aktivnosti na širenju i razvoju organske proizvodnje. Ovaj projekat predviđa izgradnju i formiranje centra kojeg bi vodile isključivo žene, a čija bi glavna aktivnost bila proizvodnja organskih sirovina, prerada i plasman. U prvoj fazi uradio bi se projekat ekološkog centra, izabrali bi se implementatori projekta, a nakon toga uslijedila bi izgradnja proizvodnog pogona.

Projekat izgradnje i formiranja Ekološkog centra Čakići treba da poluči slijedeće rezultate:

-otvaranja radnih mjesta;

-upošljavanje žena;

-stvaranje prepoznatljivog proizvoda;

-zajednički nastup na tržištu.

Iz očekivanih rezultata vidljiv je i utjecaj projekta koji prevashodno treba da poboljša položaj žena u ekonomskom smislu kroz otvaranje novih radnih mjesta na kojima će se uposliti žene, jer je utvrđeno da se poljoprivrednom proizvodnjom uglavnom bave žene koje do sada za taj svoj rad nisu ostvarivale dohodak. Formiranjem ovog centra stvorit će se prepoznatljiv proizvod, a kroz centar će se stvoriti uslovi za zajednički nastup na tržištu svih proizvođača.

❖ Prerada jagodičastog voća

Tokom izrade socio ekonomske analize ustanovljeno je da gotovo niti jedan proizvođač ne vrši preradu jagodičastog voća. Razlog je dvojak, nedostatak finansijskih sredstava za kupovinu opreme ali i dobri prihodi koji se mogu postići prodajom svježeg roda jagodičastog voća. Efekti koji bi se postigli preradom jagodičastog voća bi pogodovali omasovljavanju i proširenju ove proizvodnje na području općine, kao i većem stepenu (samo)zapošljavanja stanovnika koji su locirani u seoskim sredinama. Prva aktivnost na provođenju ovog projekta je edukacija proizvođača o svim relevantnim procesima prerade, tehnologije, čuvanju i pakovanju te iznalaženju sredstava za nabavku opreme i podizanje neophodne infrastrukture.

❖ Formiranje zadruge za otkup poljoprivrednih proizvoda

Činjenica je da na području općine Novi Travnik postoji popriličan broj poljoprivrednih proizvođača koji proizvode značajne količine proizvoda. Riječ je o vrlo kvalitetnim proizvodima, među kojim su zastupljeni i organski proizvodi, a najveći broj poljoprivrednih proizvođača su žene. Iako su u stanju proizvesti kvalitetne proizvode, veliki problem predstavlja usitnjenost zbog čega značajne količine ne budu plasirane na tržište, odnosno ne uspiju se prodati. Ovim projektom bi se formirala jedna zadruga koja bi se bavila otkupom poljoprivrednih proizvoda i njihovim plasmanom. Na taj način bi se

obezbijedila određena sigurnost za proizvođače, jer bi njihovi proizvodi bili prodati te bi i žene koje se bave ovom proizvodnjom ostvarivale sigurne prihode. Takođe, formiranje ove zadruge bio bi na neki način stimulans i za druge žene i muškarce da se počnu baviti ovom vrstom proizvodnje, što bi rezultiralo otvaranjem novih radnih mjesta.

❖ **Proizvodnja i prodaja prirodnih sapuna i kozmetičkih sredstava**

Na području općine Novi Travnik proizvodi se organsko bilje pogodno za izradu sapuna i kozmetičkih sredstava na bazi ovih prirodnih sastojaka. Kako postojeći proizvođači organskog bilja planiraju proširenje proizvodnje, stvara se solidna osnova za preradu tih organskih sirovina na način da se organizira proizvodnja sapuna i kozmetičkih preparata. Na ovaj način, došlo bi i do proširenja asortimana finalnih proizvoda u odnosu trenutno postojeće. Kroz izradu socio ekonomske analize došlo se do saznanja da na području općine Novi Travnik postoje nezaposleni mladi i visoko obrazovani kadrovi neophodni za realizaciju ovog projekta. Realizacijom ovog projekta na direktan način bi se uticalo i na razvoj proizvodnje organskog bilja koje je sirovinska baza za proizvode iz ovog projekta.

❖ **Razvoj plasteničke proizvodnje**

Osnovna karakteristika poljoprivredne proizvodnje na području općine Novi Travnik do 1992. godine bila je proizvodnja za vlastite potrebe koja je omogućavala dopunsko zapošljavanje većeg broja seoskog stanovništva. Cjelokupna proizvodnja se odvijala individualno, za vlastite potrebe, dok je nešto vrlo malo završavalo na lokalnim tržnicama. Danas se na poljoprivrednu proizvodnju gleda mnogo ozbiljnije, te se mnogi poljoprivrednici okreću intenziviranju proizvodnje, odnosno poljoprivreda postaje glavni izvor prihoda. Ovaj projekat treba da poljoprivrednicima približi prednosti proizvodnje povrća u kontrolisanim uslovima, tj. proizvodnje u zaštićenom prostoru, odnosno plasteničke proizvodnje. U tu svrhu, potrebno je osigurati sredstva za obuku poljoprivrednih proizvođača, nabavku plastenika i sadnog materijala. Na ovaj način će se potaknuti poljoprivredni proizvođači koji će plasteničkom proizvodnjom na malom prostoru imati veće i sigurnije prinose, a samim tim će povećati i svoje prihode.

❖ **Pokretanje prerađivačkih kapaciteta-sirara**

Proizvodnja sira je velika šansa ovog područja jer u ovoj oblasti postoji dugogodišnja praksa koja je rezultirala da okruženje Novog Travnika uživa renome proizvođača nadaleko poznatog „Vlašičkog sira“. Značajnu ulogu u iskorištavanju potencijala kojeg nudi ova djelatnost ima oživljavanje lokalnih kapaciteta za preradu mlijeka, odnosno sirara. Ovi pogoni imaju potencijal da apsorbiraju velike količine mlijeka sa ovog prostora, te da obezbijede velike količine kvalitetnog sira za tržište BiH. Budući da je ovo djelatnost u kojoj su zastupljene uglavnom žene to bi zasigurno utjecalo na poboljšanje njihovog ekonomskog položaja u društvu. Za realizaciju ovog projekta potrebno je izvršiti edukaciju, a zatim pristupiti izgradnji kapaciteta i nabavci opreme za proizvodnju sira.

❖ **Poticaj razvoju ženskog poduzetništva**

Primjetno je da na području općine Novi Travnik relativno mali broj žena ima registrirane vlastite obrtničke radnje. Ovo je posljedica niskog nivoa educiranosti žena u ovoj oblasti, kao i tradicionalno shvatanje da je muškarac taj koji treba da obezbijedi egzistenciju svojoj porodici. Od 117 registriranih obrta u periodu od 2006. do 2010. godine njih 36 ili 30,76% je u vlasništvu žena. Da bi se ovo stanje poboljšalo, ovim projektom izvršila bi se edukacija žena u oblasti izrade biznis planova i pokretanja,

odnosno vođenja vlastitog malog biznisa. Cilj je da ovaj projekat rezultira sa 5 biznis planova i najmanje 3 registrirana obrta u vlasništvu žena.

❖ **Unapređenje saradnje između proizvođača mlijeka i zajednički nastup na tržištu**

Proizvođači mlijeka na području općine Novi Travnik nemaju dobru međusobnu saradnju. Formiranje jednog udruženje poljoprivrednika pomoglo bi u daljem radu proizvođača mlijeka od kojih je veliki broj žena. Ovakvim organizovanjem riješili bi se mnogi problemi sa kojima se proizvođači susreću, a otvorila bi im i mogućnost zajedničkog pregovaranja sa otkupljivačima po raznim pitanjima, što bi za rezultat imalo bolju poziciju proizvođača mlijeka od one koju trenutno imaju.

❖ **Edukacija žena za uzgoj organskog bilja**

Riječ je o relativno novoj grani proizvodnje na području BiH radi čega je svjesnost i znanje među populacijom o ovoj proizvodnji dosta niska, a potražnja za ovim proizvodima uveliko nadmašuje obim proizvodnje koji se ostvaruje. U cilju povećanja broja proizvođača ovih proizvoda, potrebno je izvršiti edukaciju o načinu uzgoja, mogućnostima plasmana, prednostima ovih proizvoda u odnosu na konvencionalne proizvode. Da bi se ova proizvodnja unaprijedila neophodno je obezbijediti kadrove, stručnu literaturu, programe koji bi objedinili dobre poljoprivredne prakse iz zemalja sa dugogodišnjim iskustvom u organskoj proizvodnji, te izvršiti prijenos znanja i iskustava na postojeće, ali i novopriključene poljoprivredne proizvođače organskih proizvoda. Ovim projektom postiglo bi se proširenje asortimana organskih proizvoda, kao i otvaranje značajnog broja radnih mjesta na kojima bi se mogle uposliti osobe ženskog spola.

❖ **Zaštita i promocija prava treće životne dobi**

Prema procjenama relevantnih institucija u narednom periodu doći će do povećanja broja osoba treće životne dobi sa sadašnjih 20% na 35% od ukupnog broja stanovnika, što je rezultat poboljšanja uslova života. Ova činjenica direktno pogađa žene jer su one te koje uglavnom vode brigu o starim osobama. Na taj način žene nemaju vremena da se angažuju u društvenom i političkom životu zajednice, zbog čega, između ostalog, imamo i mali broj žena u politici. Cilj ovog projekta jeste stvaranje uslova za dostojanstvenu starost i formiranje centra za cjelodnevni boravak osoba treće životne dobi, a što će u konačnici rasteretiti žene koje će na taj način dobiti vrijeme koje će moći iskoristiti za svoj društveno politički angažman.

❖ **Besplatno vanredno osnovno i srednje obrazovanje za žene između 18 i 25 godina**

Pojava napuštanja srednje škole (a u rijetkim slučajevima i osnovne škole), naročito u ruralnim područjima, stavlja ženu u pasivan položaj gdje je njena uloga zapostavljena i nema mogućnost afirmacije i učešća u političkom i društvenom životu zajednice. Završavanjem osnovne i određene srednje škole, ženi se pruža mogućnost aktivacije i pronalaženja načina doprinosa razvoju zajednice, a i razbijanju predrasuda i stereotipa u vezi sa školovanjem i zapošljavanjem žena. Ciljna skupina ovog projekta su mlade žene između 18-25 godina, jer je to period života u kojem je moguće još uvijek postići željene efekte obrazovanja. Period implementacije ovog projekta je naredne dvije godine, a za njegovo provođenje potrebno je obezbijediti sredstva za osnovno i srednje obrazovanje žena. Projekat bi se implementirao u saradnji sa jednom osnovnom i jednom srednjom školom na području općine Novi Travnik, a uz neophodnu podršku nadležnog kantonalnog ministarstva.

❖ **Savjetodavni centar za afirmaciju žene u političkom životu**

U našem društvu je primjetno da žene nisu dovoljno afirmirane u javnom i političkom životu. Postoje brojne predrasude i stereotipi koji ženu ostavljaju u političkoj izolaciji. Afirmacijom žene u javnom i političkom životu ojačala bi se cijela društvena zajednica. Projekat bi se provodio na način da se oformi tijelo koje će imati cilj osnažiti ženu na način da samostalno nastupa, predstavlja i ima mogućnost donošenja važnih odluka za društvo. Ovo tijelo, odnosno centar, imalo bi zadatak da kroz seminare, okrugle stolove, radionice i sl. kontinuirano radi na političkom osnaživanju žena. Ciljna skupina su žene od 20 do 50 godina. Krajnji rezultat ovog projekta trebao bi da omogući ženama pristup resursima i uključivanje u procese odlučivanja.

❖ **Podizanje svijesti o potrebi skrininga za rano otkrivanje karcinoma grlića materice**

Prema epidemiološkim i statističkim podacima od ginekoloških malignoma rak grlića materice zauzima drugo mjesto, kako po učestalosti javljanja, tako i po smrtnosti. Evidentno je da češće obolijevaju osobe nižeg socio ekonomskog statusa, sa slabijom mogućnošću redovne zdravstvene zaštite i skrininga. Dokazano je da je HPV infekcija prisutna u 93% slučajeva kod raka grlića materice, a što se otkriva skriningom. Ciljna skupina ovog projekta su žene u dobi između 20 i 50 godina starosti, sa akcentom na ruralne sredine, a očekivani rezultati su smanjenje obolijevanja i smrtnosti od ove bolesti. Projekat bi se provodio kroz organizovanje predavanja, okruglih stolova i sl. u saradnji sa zdravstvenim ustanovama, resornim ministarstvima, asocijacijama žena pri političkim strankama i NVO.

❖ **Edukacija na temu javni nastup politički angažirane žene**

Kroz rad sa fokus grupama došlo se do spoznaje da žene nerado javno nastupaju u političkoj kampanji iz razloga nesigurnosti. Radionica bi ukazala ženama na koje elemente trebaju obratiti pozornost u javnom nastupu i kako se osloboditi treme od javnog nastupa. Ciljna grupa ovog projekta su žene političke aktivistice političkih partija koje djeluju na području općine Novi Travnik, sa posebnim akcentom na žene koje se nalaze na izbornim listama kao potencijalne kandidatkinje za sve nivoe vlasti.

❖ **Osnivanje centra za učenje stranih jezika**

Otvaranjem jednog ovakvog centra stvorili bi se uvjeti za zapošljavanje visokoobrazovanih mladih žena. Pored ovog efekta ovaj centar bi omogućio učenje stranih jezika mladim ljudima i uklanjanje jezičkih barijera, a što bi u konačnici poboljšalo njihovu konkurentnost na tržištu rada. Ciljna grupa su mladi koji ne nastavljaju daljnje obrazovanje poslije srednje škole, djeca i žene srednje životne dobi evidentirane kao nezaposlene osobe pri Birou za zapošljavanje.

❖ **Edukacija političkih stranaka o značaju gender komponente u političkom životu**

Podaci iz Gender socio-ekonomske analize pokazuju da je vrlo mali broj žena u politici, a još manji u organima izvršne i zakonodavne vlasti na svim nivoima. To je između ostalog posljedica i nedovoljne educiranosti političkih stranaka o zakonskoj regulativi koja reguliše ovu oblast. Kroz ovaj projekat vršila bi se prezentacija Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH kojom bi bile obuhvaćene sve političke partije koje djeluju na području općine Novi Travnik. Edukacija bi se vršila uz potporu Gender Centra FBiH, SNV Holandske organizacije za razvoj te Gender radne grupe Općine Novi Travnik, kroz organiziranje okruglih stolova, radionica, izradu brošura i drugog informativnog materijala.

❖ **Formiranje sekcije sportašica pri sportskom savezu**

Na području općine Novi Travnik djeluje Sportski savez Općine, ali je primjetno da od 22 članice samo 2 imaju prefiks ženski. Ovo je dovoljan razlog da se pokrenu aktivnosti u cilju promjene trenutnog stanja i afirmacije ženskog sporta, odnosno uključivanja većeg broja žena u sportske klubove. Ciljna grupa ovog projekta su žene svih dobnih skupina, a period implementacije je godina dana, što bi predstavljao testni period razvoja ženskog sporta. Glavni cilj projekta jeste formiranje sekcije sportašica pri sportskom savezu, a što bi trebalo rezultirati uključivanjem znatno većeg broja žena u sportske klubove. Glavne aktivnosti bile bi izrada internih akata u sportskom savezu i registracija sekcije, kao i planiranje posebne stavke u općinskom budžetu za finansiranje ove sekcije.

❖ **Uključivanje u „malu školu“ djece koja su dospjela za prvi razred devetogodišnjeg obrazovanja**

Svako dijete ima pravo na predškolsko obrazovanje, ali iz finansijskih razloga ono nije svima dostupno. Cilj je da sva djeca dospjela za upis u prvi razred devetogodišnjeg obrazovanja budu uključena u proces predškolskog obrazovanja na način da tokom tri mjeseca pohađaju nastavu 4 sata dnevno ili 120 sati ukupno. Osim sticanja potrebnog znanja za kvalitetan početak školovanja, ovim se postiže socijalna uključenost djece, posebno one koja dolaze iz ruralnih sredina. Istovremeno ženama u ruralnim sredinama i porodicama lošeg imovinskog stanja omogućava se pristup predškolskom obrazovanju. Osim ovog efekta žene, majke djece koja pohađaju predškolsko obrazovanje dobivaju vrijeme za bavljenje drugim društvenim aktivnostima.

4.3. Obrazloženje odabira projekata, mjera i rezultata i utjecaja projekata

Projekti iz oblasti ekonomije koji imaju za cilj osnaživanje žena u ekonomskom životu općine Novi Travnik odabrani su nakon izvršene analize stanja u ovoj oblasti i činjenice da je općina Novi Travnik sredina prevashodno pogodna za razvoj poljoprivredne proizvodnje. Pored poljoprivredne proizvodnje kandidirani su i projekti koji treba da rezultiraju razvojem ženskog poduzetništva, jer smo procijenili da i na tom polju postoje određene mogućnosti za jači angažman žena. I na lokalnom i na državnom nivou prepoznat je problem rodno zasnovane nejednakosti u pristupu radu i zapošljavanju, problemu neplaćenog rada u kojem prevladavaju žene. Kroz navedene projekte mogli bi se postići značajni efekti, odnosno smanjenje rodno zasnovane diskriminacije u zapošljavanju i povećanju konkurentnosti žena na tržištu rada.

Opravdanost odabira ovih projekata svoju potvrdu nalazi i u dokumentu „Analiza lanaca vrijednosti u poljoprivrednoj proizvodnji na području općine Novi Travnik“, u kojem se kroz istraživanja i analizu lanaca vrijednosti za najperspektivnije sektore poljoprivredne proizvodnje u općini Novi Travnik, predlaže način optimalizacije kompletnog toka proizvoda od proizvodnje do krajnjeg potrošača u smislu prepoznavanje uskih grla u lancu i poboljšanje odnosa između različitih aktera (dobavljača, prerađivača, proizvođača itd.).

Direktni rezultat predloženih projekata trebalo bi da budu veća educiranost žena u segmentu ekonomije, kao i njihov veći radni angažman na poslovima u kojima će ostvarivati značajne prihode za sebe i svoju porodicu. Pored ovih direktnih rezultata, očekuje se i rušenje predrasuda i stereotipa o mjestu i ulozi žena u društvu. Ovi projekti će dokazati da i žene jednako kao i muškarci doprinose u stvaranju novih vrijednosti i koristi za širu društvenu zajednicu. Kroz ove rezultate ženama će biti

vraćeno dostojanstvo koje je poljuljano u situaciji kada žena nema vlastitih prihoda i ekonomski je ovisna o muškarcu.

Što se tiče projekata iz oblasti politike, oni imaju za cilj jačanje uloge žene u političkom životu zajednice. Ovo bi se moglo postići ukoliko se omogući bolji pristup resursima i mjestima odlučivanja. Upravo iz tih razloga većina predloženih projekata treba da stvori preduslove da bi žene učestvovala u društveno političkom životu, a to su „oslobađanje“ žena od uloge koju joj tradicionalno društvo dodjeljuje i koja je u našoj sredini još uvijek jako prisutna. Takođe, vrlo bitan preduslov za uključivanje žena u društveno politički život zajednice jeste i edukacija iz oblasti jednakopravnosti spolova, a što je prepoznato u predloženim projektima.

4.4. Organizacijska struktura za implementaciju Lokalnog gender akcionog plana

Iz poglavlja Monitoring i evaluacija vidljiv je način na koji će se organizacijski urediti provođenje Lokalnog gender akcionog plana za ekonomsko i političko osnaživanje žena. Glavni nosilac aktivnosti jeste Gender radna grupa koja je kreirala ovaj dokument, dok će podrška implementaciji biti službenici koji rade na poslovima vezanim za projekte i razvoj u Općini Novi Travnik. Gender radna grupa će biti tijelo koje će koordinirati i upravljati ovim procesom, a službenici će davati svu potrebnu pomoć i podršku neophodnu za realizaciju projekata a koja se uglavnom odnosi na tehničke aspekte provođenja plana. Također, u proces provođenja LGAP će biti aktivno uključene i NVO, vanjski saradnici, konsultanti, neformalne grupe građana i ostali zainteresirani subjekti u zavisnosti od odabira projekata koji će se implementirati. Posebnu ulogu u provođenju plana treba da ima Komisija za ravnopravnost spolova koju formira Općinsko vijeće.

4.5. Vremenski plan implementacije LGAP-a

Period 2012.-2014. godine je okvir u kome se planira implementacija LGAP-a. U 2012. godini u planu je implementacija 2 projekta i to jednog koji bi trebao da ojača političku poziciju žena i drugi koji će ekonomski osnažiti žene u Općini Novi Travnik. Period implementacije ostalih projekata zavisit će prvenstveno od donatorskih sredstava i sredstava u budžetima viših nivoa vlasti. Odabrani projekti iz ovog plana imat će detaljno razrađen vlastiti period implementacije, kojim će se tačno utvrditi vrijeme njihove realizacije.

4.6. Finansijski plan Lokalnog gender akcionog plana Općine Novi Travnik za ekonomsko i političko osnaživanje žena

Za realizaciju projekata iz Lokalnog plana Općine Novi Travnik za ekonomsko i političko osnaživanje žena potrebno je angažovanje značajnih sredstava koja u ovom momentu lokalna zajednica ne može sama obezbijediti. Projekti koji se planiraju realizirati u 2012. godini pretežnim dijelom će se finansirati iz donatorskih sredstava (sredstva iz Programa „Lokaliziranje gendera u Federaciji Bosne i Hercegovine) i to u iznosu od 90%, dok je ostatak od 10% planiran u Budžetu Općine Novi Travnik za 2012. godinu. Ostali projekti bit će finansirani, uglavnom donatorskim sredstvima, a Općina Novi Travnik spremna je uzeti učešće u sufinansiranju tih projekata.

4.7. Monitoring i evaluacija

Formiranjem Gender radne grupe Općine Novi Travnik definirani su i zadaci ove grupe. Pored Gender radne grupe u sve aktivnosti u vezi sa poslovima iz ovog dokumenta uključit će se i Odsjek za privredu i razvoj pri Službi za privredu, razvoj, obnovu i stambeno komunalne poslove Općine Novi Travnik. U toku cijelog trajanja i perioda implementacije Gender radna grupa ima određene aktivnosti i zadatke, a to je između ostalog i monitoring nad provođenjem Lokalnog plana Općine Novi Travnik za ekonomsko i političko osnaživanje žena. U okviru toga Gender radna grupa periodično će podnositi izvještaje Općinskom vijeću, kako o kandidiranju i implementaciji projekata, tako i o samom monitoringu u najužem smislu riječi o procesu realizacije projekata. Po završetku određenog projekta Gender radna grupa uradit će evaluaciju i o svojim nalazima pravovremeno informirati Općinsko vijeće.

5. PRILOZI

5.1. Tabela dio akcionog plana

Područje	Politika	Potencijalni nosilac implementacije	Ciljna grupa	Očekivani rezultati	Period implementacije	Ukupno KM	Izvor finansiranja						Komentar
							Budžet %	Kredit %	Viši nivoi vlasti %	Javna preduzeća %	Dona-tori %	Priva-tni sektor %	
Projekti	Formiranje sekcije sportašica pri Sportskom savezu	<ul style="list-style-type: none"> - Sportski savez općine Novi Travnik; - Sportski klubovi; - Osnovne i srednje škole; - NVO; - Neformalne grupe žena; - Privredni subjekti. 	Žene svih dobnih skupina	<ul style="list-style-type: none"> - Formirana sekcija žena pri Sports-kom savezu; -Povećan broj članica sportskih klubova; - Više žena rekreativaca i kornica sportskih terena; - Registrirana dva ženska sportska kluba. 	2013. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta							<ul style="list-style-type: none"> - povećana javna svijest o značaju i potrebi bavljenja žena sportom (aktivno i rekreativno); - promoviran ženski sport; - razbijanje predrasuda o potrebi žena za bavljenje sportom i rekreacijom; - očuvanje psihofizičkog zdravlja žene i održavanje kvaliteta života porodice.

<p>Savjetodavni centar za afirmaciju žene u političkom životu</p>	<p>-Političke partije; -Politički angažirane žene; - Asocijacije žena unutar pol. partija; - Općinsko vijeće Novi Travnik;</p>	<p>Žene u životnoj dobi od 18 do 60 godina starosti</p>	<p>- Formiran Savjetodavni centar; - Veći broj angažiranih žena u NVO i političkim strankama; - Više žena u Općinskom vijeću; - Više žena na izbornim listama pol. Stranaka; - Više žena u vrhu pol. partija;</p>	<p>2012. godina</p>	<p>Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta</p>							<p>Evidentan problem nedovoljnog učešća žena u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti što bi ovim projektom moglo biti korigovano.</p>
<p>Zaštita i promocija prava treće životne dobi</p>	<p>-NVO; -Institucije socijalne zaštite.</p>	<p>Osobe starije od 65 godina</p>	<p>- Uspostavljen Centar za cjelodnevni boravak osoba treće životne dobi; - Stvaranje uslova za dostojanstvenu starost; - Rasterećene žene koje će imati više vremena za društveno politički angažman.</p>	<p>2012.-2013. godina</p>	<p>Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta</p>							<p>Teret brige o starijim osobama uglavnom pada na žene.Ovaj projekat ima za cilj da oslobodi žene od ove obaveze a što će ženama ostaviti više vremena za društveni angažman</p>
<p>Besplatno vanredno osnovno i srednje obrazovanje za</p>	<p>- Osnovne i srednje škole;</p>	<p>Žene u dobi između 18 i 25 godina</p>	<p>- Veći postotak obrazovanih mladih žena;</p>	<p>2013.-2014. godina</p>	<p>Vrijednost će se utvrditi kroz</p>							<p>Zbog tradicionalnih shvatanja i predrasuda primjetan je veći broj žena, naročito u ruralnim</p>

	žene između 18-25 godina	- NVO; - Institucije viših nivoa vlasti nadležne za oblast obrazovanja.		- Lakši pristup upražnjenim radnim mjestima; - Bolja konkurentnost na tržištu rada.		razradu projekta							sredinama, koje ne završavaju osnovno i srednje obrazovanje
	Podizanje svijesti o potrebi skrininga za rano otkrivanje karcinoma grlića materice	- Zdravstvene ustanove; - NVO; - Mediji; - Škole.	Žene u dobi od 20 do 50 godina starosti	- Smanjena smrtnost od ove bolesti; - Veći procenat izliječenih žena; - Produženje životnog vijeka žena; - Veći nivo svijesti o potrebi redovnih zdravstvenih pregleda.	2013.-2014. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta							Uočeno da veliki broj žena ne obavlja preglede grlića materice iako ova bolest zauzima drugo mjesto po učestalosti i po smrtnosti.
	Edukacija na temu javni nastup politički angažirane žene	- Mediji; - NVO; - Političke partije.	- Politički aktivne žene	- Žene spremne za javni nastup	2013.-2014. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta							

Osnivanje centra za učenje stranih jezika	<ul style="list-style-type: none"> - NVO; - Zavod za zapošljavanje; - Škole. 	<ul style="list-style-type: none"> - Žene srednje životne dobi; - Mladi koji nakon srednje škole ne nastavljaju obrazovanje 	<ul style="list-style-type: none"> - Usvojena osnovna znanja stranih jezika; - Bolja konkurentnost na tržištu rada; - Razbijanje jezičkih barijera. 	2013.-2014. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta									U današnje vrijeme neophodno je znanje stranih jezika, što je uslov za lakše zaposlenje, komuniciranje sa ljudima iz drugih zemalja i dr.
Edukacija političkih stranaka o značaju gender komponente u političkom životu	<ul style="list-style-type: none"> - Političke stranke; - NVO; - Gender Centar FBiH; - Gender radna grupa. 	<ul style="list-style-type: none"> - Političke partije 	<ul style="list-style-type: none"> - Educirane političke partije o zakonskoj regulative koja reguliše ravnopravnost spolova; - Veće učešće žena u političkim partijama i vlasti. 	2013.-2014. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta									
Uključivanje u "malu školu" djece koja su dospjela za prvi razred devetogodišnjeg obrazovanja	<ul style="list-style-type: none"> - Predškolske ustanove; - Osnovne škole; - Općina; - Nadležno kantonalno ministarstvo. 	<ul style="list-style-type: none"> - Djeca starosne dobi od 6 godina, sa akcentom na djecu ruralnih područja i lošijeg imovinskog stanja 	<ul style="list-style-type: none"> - Povećan obuhvat djece koja pohađaju "malu školu"; - Više vremena za žene-majke djece predškolskog uzrasta; - Veća mogućnost angažmana na 	2013. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta									

Područje	Ekonomija	Nosilac implementacije	Ciljna grupa	Očekivani rezultati	Period implementacije	Ukupno KM	Izvor finansiranja						Komentar
							Budžet %	Kredit %	Viši nivoi vlasti %	Javna preduzeća %	Donatori %	Privatni sektor %	
Projekti	Ekološki centar Čakići	<ul style="list-style-type: none"> - NVO; - Poslovni subjekti; - Neformalne grupe građana; - Zainteresirani polj. proizvođači. 	Žene u dobi od 15 do 50 godina	<ul style="list-style-type: none"> - Zajednički nastup na tržištu; - Otvaranje radnih mjesta; - Zapošljavanje žena; - Proširena paleta proizvoda. 	2012.-2013. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta	10				90		<ul style="list-style-type: none"> - 6 novozaposlenih žena; - 20 sakupljača bilja (žene); - 10 žena proizvođača; - 10 žena u doradi; - veći broj ekonomski osnaženih žena.
	Prerada jagodičastog voća	<ul style="list-style-type: none"> - Udruženje poljoprivrednika, proizvođača malina«Malina» Novi Travnik; - NVO; - Poslovni subjekti; - Zainteresirani građani; - Zainteresirani individualni proizvođači. 	Nezaposlene radno sposobne žene	<ul style="list-style-type: none"> - Značajnija uloga žene kroz ekonomsko osnaživanje; - Mogućnost samozaposlenja u vlastitom domaćinstvu; - Razbijanje stereotipa o ulozi žene u porodici. 	2012. – 2013. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta	10				90		<ul style="list-style-type: none"> - smanjena stopa nezaposlenosti žena; - veći broj ekonomski neovisnih žena.
	Pokretanje prerađivačkih kapaciteta sirara	<ul style="list-style-type: none"> - NVO; - Proizvođači mlijeka i 	Nezaposlene radno sposobne žene u životnoj dobi od 18 do 50	<ul style="list-style-type: none"> - Educirano 10 žena za pokretanje 	2013. – 2014. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz							<ul style="list-style-type: none"> - uposleno 40 žena; - 40 žena ekonomski

	<p>sira;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poljoprivredne zadruge; - Privredni subjekti 	godina	<p>proizvodnje sira;</p> <ul style="list-style-type: none"> - 5 žena otpočelo sa propizvodnjom sira; - Zaposleno 25 žena proizvođača mlijeka. 		razradu projekta							<p>osnaženo;</p> <ul style="list-style-type: none"> - stvoreni početni impulsi za upošljavanje dodatnog broja žena i omladine.
Formiranje zadruge za otkup poljoprivrednih proizvoda	<ul style="list-style-type: none"> - NVO; - Udruženja poljoprivrednika; - Poljoprivredni proizvođači; - Privredni subjekti. 	Poljoprivredni proizvođači s posebnim akcentom na žene koje se bave poljoprivrednom proizvodnjom	<ul style="list-style-type: none"> - Formirana jedne zadruge za otkup poljoprivrednih proizvoda; - Sigurniji otkup i plasman poljoprivrednih proizvoda. 	2013. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta	10				90		<ul style="list-style-type: none"> - formirana zadruga će biti stimulan za druge žene za pokretanje poljoprivredne proizvodnje
Proizvodnja i prodaja prirodnih sapuna i kozmetičkih sredstava	<ul style="list-style-type: none"> - Zainteresirane stručnjakinje u ovoj oblasti; - NVO; - Neformalne grupe građana; - Privredni subjekti. 	<ul style="list-style-type: none"> - Visokoobrazovani kadrovi sa biroa za zapošljavanje s akcentom na žene; - Proizvođačice / skupljačice organskog bilja. 	<ul style="list-style-type: none"> - Zaposleno 3-5 žena u proizvodnji; - Zaposleno 20 beračica ljekovitog bilja; - Povećana proizvodnja organskog bilja. 	2013. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta	10				90		<ul style="list-style-type: none"> - uvezan sektor skupljanja, proizvodnje i prerade ljekovitog bilja; - žene uposlene i ekonomski osnažene, proširen asortiman finalnih proizvoda.
Razvoj plasteničke proizvodnje	<ul style="list-style-type: none"> - Udruženja poljoprivrednika; - Žene u poljoprivredi; - NVO; - Neformalna grupa građana; - Privredni subjekti. 	<ul style="list-style-type: none"> - Radno sposobne žene; - Poljoprivredni proizvođači. 	<ul style="list-style-type: none"> - Intenziviranje plasteničke proizvodnje; - Ostvarivanje prihoda za žene uposlene u poljoprivrednoj djelatnosti; - Osiguranje redovitijih prinosa 	2013. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta	10				90		<ul style="list-style-type: none"> - Povećan broj plastenika; - Povećan broj angažiranih žena; - Žene ekonomski osnažene; - Povećan pristup resursima.

				i prihoda za 20 žena.									
Poticaj razvoju ženskog poduzetništva	<ul style="list-style-type: none"> - Udruženje privrednika; - Vanjski suradnici/konsultanti; - Privredni subjekti; - Grupa građana; - NVO. 	Radno sposobne, visoko obrazovane nezaposlene žene	<ul style="list-style-type: none"> - 20 educiranih žena; - 5 biznis planova; - 3 registrirana obrta u vlasništvu žena. 	2013. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta	10					90	<ul style="list-style-type: none"> - povećan broj žena registriranih za obavljanje vlastite djelatnosti/biznisa 	
Unapređenje suradnje između proizvođača mlijeka i zajednički nastup na tržištu	<ul style="list-style-type: none"> -NVO; -Udruženje poljoprivrednih proizvođača; -Privredni subjekti; -Grupe građana. 	Radno sposobno stanovništvo s akcentom na žene proizvođače mlijeka	Formiranje udruženja poljoprivrednika koje bi se bavilo plasmanom mlijeka i mliječnih prerađevina	2013. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta	10					90	<ul style="list-style-type: none"> - uvezana proizvodnja i prerada mlijeka; - zajednički nastup na tržištu; - povećan broj žena sa sigurnijim prihodima; 	
Edukacija žena za uzgoj organskog bilja	<ul style="list-style-type: none"> - NVO; - Asocijacija proizvođača organskog bilja; - Certificirane kuće za edukaciju; - Privredni subjekti; - Udruženja poljoprivrednika. 	Radno sposobno stanovništvo sa akcentom na nezaposlene žene u ruralnim sredinama	<ul style="list-style-type: none"> - Educirano stanovništvo za uzgoj i branje organskog bilja; - Povećan broj proizvođača koji se bave organskom proizvodnjom; - Proširenje asortimana organskih poljoprivrednih proizvoda. 	2013. godina	Vrijednost će se utvrditi kroz razradu projekta	10					90	<ul style="list-style-type: none"> - povećana svjesnost i znanje među stanovništvom o organskoj proizvodnji; - veći angažman radno sposobnog stanovništva na uzgoju i branju organskog bilja; - registrovani novi proizvođači organskog bilja; - povećan broj radnih mjesta osobito za žene u ruralnim sredinama. 	

5.2. Zapisnik sa održanih fokus grupa

FOKUS GRUPA SA NEZAPOSLENIM ŽENAMA

Uzorak, 24 nezaopslene:

1. sama majka, II stepen mašinsko-tehničke škole, radila sam prije dva mjeseca, biro me zvao, radila dva mjeseca i napustila samovoljno, nisu bili uslovi, selo, bez primanja, samo mjesec dana radnog staža, dugo na birou, ali sada sam dva mjeseca na birou, nisam aplicirala za posao, nema se gdje, godine su u pitanju 41 god i gledaju se godine;
2. grad, jednu kćerku, razvedena, trenutno materijalno situirana, i ne žirim da nađem posao neogdgovarajuće, kao ekonomsta sam voljna naći posao u svojoj struci i u skladu sa iskustvom, oko 12 mjeseci na birou, zadnji posao radila oko 3 godine u jednoj mikro-kreditnoj instituciji, napustila zbog reketiranja kredita, napustila jer nije htjela da se konfontira sa ljudima da je ljudi ne zamrže, u poslednjih mjesec dana nije;
3. tehnološki višak, sertifikovani računovođa, troje djece, na birou mjesec i po dana, radila 35 godina u federalnom zavodu za PIO/mio, proglašena kao tehnološki višak, konkurisala za posao na dva mjesta, traži posao;
4. samohrana majka sa jednim djetetom, cijelo vrijeme radila, nepunih mjesec dana na birou, tekstilna srednja, nije još konkurisala za posao;
5. sama, radila u trgovini 13 godina, dobila otkaz, 9 mjeseci na Birou, srednja stručna sprema, trgovačka, u poslednjih mjesec dana aplicirala dana tražila posao po trgovinama
6. udata, 2 djece, stručna sprema strojarsko tehnička, radi u školi na ugovoru o djelu, nisu plaćeni doprinosi, radila kod privatnika 15 godina, ima 3 godine radnog staža, poslednjih mjesec dana tražim posao, štrajkovi;
7. diplomirani ekonomista, uskoro magisterijum, 2 do 3 godine na Birou oko 17 aplikacija po javnim pozivima na Biro ne računajuću osobne kontakte, u poslednji mjesec dana oko 10, sertifikovani projekt menadžer, ne može da otvori ništa sama jer joj proračun ne dozvoljava
8. radila, dobila otkaz, na birou mjesec dana studira vanredno, građevinski tehničar po struci, tražila je posao u posljednjih mjesec dana, ali nisu je primili zbog smanjenog obima posla
9. radila davno prije 10-11 godina kada sam rodila prvo dijete isplatilo, što se tiče moje struke elektotehnička, tehničar za računarstvo, sve popunjeno, razmišljala sam o privatnom biznisu, proizvodnje ali nema puno morala da krene, ograničenja na našim prostorima;
10. razvedena, jedno dijete, na birou od 2003., radila u toplani od 96. do 2003., dva razreda srednje škole, radi na crno po kućama, u poslednjim mjesec dana nije nigdje konkurisala za posao;
11. udata, dvoje djece, 96. do 2005. godine radila, pa je morala da napusti zbog bolesti u kući, pa nije radila 5 godina, radila 5 mjeseci napustila u priv. firmi jer nije mogla da izdrži, dva mjeseca na birou, osnovna škola u poslednjih mjesec dana nije konkurisala na posao;
12. dvoje djece, prije 15 dana digla knjižicu i prijavila se na biro, firma nije radila 10 godina, pro forme, srednja stručna sprema, još sređuje dokumentaciju;
13. profesor razredne nastave, na birou 3 godine, s tim što je radila 4 mjeseca, zadnjih mjesec dana nije nigdje konkurisala za posao;
14. udata, 5 djece, šnajderka, radi na crno po kućama, na birou bila pa prestala, pa se opet prijavila zadnjih mjesec dana, posla nema, tražila posao nema, priča o mitu vezanom za studiranje i ko radi u općini dobija stipendiju. Priča o korupciji, dobija podršku od grupe, onaj ko radi dobija stipendije;
15. opća gimnazija, glazben škola. vanredni student pravnog fakuteta, radi tokom studiranja, razne poslove, promoter, komercijalista, anketar, u dječijem vrtiću po ugovoru o djelu, radi kao welnes trener za herbalife honorarno, trenutno aktivno tražim konkretan posao i zadnjih mjesec dana sam konkurisala na 6 pozicija, dobila odbijenice, traži sve što odgovara stručnoj spremi i iskustvu, dobila sam sertifikat iz informatike, engleski jezik, kurs računara, njemački;
16. neudata, radila kao ugostitelj 10 godina, zaposlena, 4 godine na birou, trenutno ne tražim posao, razlog nema posla;

17. *udata, gimnazija, četvero djece, prije 92. Kao slubenica i ond dva puta rodila blizance, radila razne posloveGodine radila poslije rata ne, 8 godina na birou, radila razne poslove, u šivnje obuće, slastičarna prije dva mjeseca konkurisala za spremačicu u oš, 8 žena 2 muškarca, , sve su bodovali an najviše koliko imaš staža, nebitno kog i posao je dobio muškarac koji je bio direktor, interesuje me da li bismo mi žene dobile posao domara, do sada nije apliciralča nemam gdje čim kažem godine, 46 godina godine problem;*
18. *živim na selu, muž penzioner, nikada nije bila zaposlena, na birou 10 godina, imam dovoljno posla ;*
19. *udata, 3 djece7 godina na birou, nikad zaposlena, nikad tražila. Selo, nk, problem godine;*
20. *majka, troje djece, trgovac. 22 godine na birou, radnog staža godinu i osam mjeseci radila u proizvodnji obuće, još se oporavlja, izgubila volju za svaki posao tu, posa mi treba, muž je zaposlen, ne možeš da ostvariš u gradu, nesigurno, na sreću stan, U velike trgovine konkurisala, unaprijed primju u trgovine ili primljeno i kad se otvori trgovina, u trgovini od 11 do 12 bez slobodnog dana, samo da imaš jedan dan slobodno, posao mi baš treba;*
21. *Majka dvoje djece, prije rata na birou 9 godina, za vrijeme rata u vojnoj policiji 7 godina, na birou od 98. godine, srednja ekonomsk školaa, traže radno iskustvo, zbog zdravstvnog razloga ne može da radi, posebno u trgovinama, ne smije ni da nosi;*
22. *20 godina prije rata radila, sada sam na Birou 5 mjeseci, prije toga nije radila, osnovna škola, ne traži posa , osnovna škola;*
23. *22godine staža, nisam tražila posao zbog godina, na birou 3-4 godine, nisam tražila ništa zbog godina, kod privatnika su bitne godine izgled;*
24. *Profesor razredne nastave, zaposlena, bila često na birou, kada se zaposlim to je sve na određeno, ali plaćaju socijalna davanj .*

Status zaposlenosti i stavovi

Sve učesnice, osim jedne koja trenutno radi na određeno vrijeme, su registrirane na Birou. Registrirana je i ispitanica koja radi u javnoj instituciji, po ugovoru o djelu i nema plaćene doprinose niti staž. Uopćeno, među učesnicama je velika razlika u vremenu koje su provele kao registrirane na Birou i stupnja njihovog aktivnog traženja posla. Naime, četiri ispitanice, od kojih su dvije sa sela, udate, bave se poljoprivredom su se izjasnile da nikada nisu bile uposlene i nisu tražile posao, treća koja je neudata i radila 10 godina i tri godine registrirana na Birou i četvrta koja je nk, radila prije rata, registrirana na Birou poslednjih pet mjeseci. Četiri učesnice, srednjoškolskog obrazovanja, dvije udate i dvije same majke, su kratko na Birou i nisu konkurisale za posao u posljednjih mjesec dana jer još uvijek sređuju dokumentaciju i/ili nije bilo odgovarajućeg konkursa. Prema odgovorima, sa povećanjem stupnja obrazovanja, raste i aktivnost za traženje posla, tako da su dvije ispitanice se aktivno informišu i konkurišu na sva radna mjesta koja odgovaraju njihovom obrazovanju i iskustvu.

Učesnice su se složile da su najveće prepreke za dobijanje posla mito i korupcija, i navodile slučajeve oglašavanja, u kojima je, prema njihovim riječima, bilo unaprijed popunjeno radno mjesto ili očigledno da su uslovi određeni da favorizuju određene kandidate. Prema trdnji nekih ispitanica, dešava se da kada pozovu telefonom radi informaciju o konkursu u javnim institucijama, dobijaju odgovor da ne konkurišu jer je konkurs objavljen samo da bi se ispoštovala procedura, i da je radno mjesto već popunjeno.

Zapošljavanje-informacija, podrška i prepreke

Većina ispitanica se slaže da rad Biroa netransparentan i da ne pružaju blagovremene informacije o poslovima, i samo su dvije učesnice kontaktirane radi poslova od strane Biroa. Sve ispitanice koje aktivno traže posao traže ga preko socijalnih mreža, dok upotreba interneta u traženju posla raste sa stupnjem obrazovanja, kao i samoinicijativa u traženju posla, koja je u direktnoj vezi takođe sa finansijskom situacijom u domaćinstvu i potrebama koje su zadovoljavanje osnovnih potreba i obrazovanje djece.

Sve učesnici su mišljenja da je izuzetno teško naći zaposlenje, posebno adekvatno koje se odlikuje dostojanstvenim, neponižavajućim radom, zbog korupcije, male ponude poslova, a velike ponude radne snage, gdje privatni poduzetnici mogu da postavljaju ponižavajuće uslove i niske plaće i, zbog loše ekonomske situacije, uvijem mogu da nađu radnu snagu.

Ispitanice su takođe navele njihove sumnje u nepravednost i neregularnost prilikom dodjele kredita za poljoprivredne djelatnosti i netransparentan i otežan pristup podsticajima od strane Biroa za pokretanje sopstvenog biznisa.

Ravnopravnost i jednake mogućnosti

Pored korupcije, netransparenosti i neadekvatnog rada institucija, učesnice su navele određene faktore koje oslikavaju neravnopravnost žena i muškaraca prilikom traženja zaposlenja. Najčešće su ograničenja u godinama prilikom objavljivanja konkursa, posebno za radna mjesta u trgovačkoj struci, kojom se češće bave osobe ženskog spola, zatim zahtjevi vezani za izgled kao i pitanja, ponekad i tokom inicijalnih razgovora za posao vezanih za bračni status, djecu i planiranje porodice.

Neadekvatni uslovi rada, i nepoštovanje osnovnih prava radnika, od strane privatnika, takođe u sektoru proizvodnje u kojoj uglavnom rade žene, kao što je nepostojanje slobodnih radnih dana, svakodnevnog prekovremeni rad bez naknade, zatim nemogućnost uzimanja slobodnih dana radi brige o porodici i djeci, je razlog što su mnoge ispitanice, među njima i one kojima je posao neophodan, bile prinuđene da daju otkaz. Ispitanice su se složile da je ovakav diskriminirajući tretman ostavio trajne posljedice za zdravlje.

Zbog niskih plaća i nemogućnosti da postignu minimum balansa između privatnog i profesionalnog života, ispitanice prave prekid kada su im djeca mala, jer ne mogu da priušte plaćanje jaslica/čuvanja djece i tek kada ona porastu počnu aktivno da traže posao.

Kulturološki stavovi porodice i zajednice

Većina ispitanica je registrirana pri Birou i aktivno traži posao, što pokazuje da ih porodica i okruženje ne sprečava u traženju posla. Međutim, činjenica da su one te koje prekidaju karijeru da bi vodile računa o djeci i informacija da su na teritoriji općine mogućnosti za žene uglavnom svedene na trgovački sektor i na rad u proizvodnji kod privatnika gdje su jako loši uslovi rada, pokazuje utjecaj prevladavajućih kulturoloških stavova na njihov ekonomski položaj.

Pristup i kontrola resursima

Većina ispitanica se izjasnila da se obim i vrsta kućnih poslova nije smanjio kada su bile zaposlene. Na komentare da bi žena trebalo da organizira vrijeme i da tako stigne sve, učesnice, uglavnom ranije radno aktivne koje su se čak okušale u pokretanju sopstvenog biznisa su se izjasnile da bi trebalo mijenjati stavove mlađih generacija da se uče o podjeli obaveza i odgovornosti.

Očekivanja i aspiracije

Upitane koji je to minimalni iznos za koji bi radile, ispitanice su određivale svoju minimalnu plaću na osnovu ekonomske situacije u kojoj se nalaze, i primjetno je da su same majke spremne da rade za minimalni mjesečni iznos, ispitanice koje još nemaju porodicu su se izjašnjavale za platu oko 500 KM, a one koje su se izjasnile da bi plaću upotrebile za školovanje djece bi radile za mjesečni iznos od 500 do 700 KM, odnosno koliko im je potrebno za troškove školovanja.

Učesnice su iskazale veliku zainteresiranost za pokretanje privatnog biznisa, odnosno samozapošljavanje i udruživanje žena radi. Kao potrebe za ekonomsko osnaživanje su navele zaštitu radnika/ca, edukaciju, bolju informisanost, povećanje mogućnosti dobijanja sertifikata, kao i obezbjeđivanje plasmana.

FOKUS GRUPA SA ŽENAMA AKTIVNIM U POLITICI

Uzorak:

1. *vss, profesor, predsjedavajuća OV-a Novi Travnik, slučajno ušla u politiku, pitala je ravnateljica škole, rekla da ne mora da uđe u HDZ, pa zbog kvota, prošla na listi, nije bila nosilac*
2. *studentica, članica HDZ*
3. *profesorica, članica HDZ-a od 1998. godine, vijećnica 2000-2004. aktivna u HDZ, tehnički tajnik Omladinskog odbora*
4. *mr pedagogogije, aktivistkinja mladeži HDZa, 1 godina društveno aktivna*
5. *profesorka biologije, sa 18 godina se učlanila u političku partiju*
6. *strojarski tehničar, trenutno nezaposlena*
7. *vss, profesorica, direktorica osnovne muzičke škole, u politici od 2004. godine najviše sam se odlučila da okupim žene, jedna žena u izvršnom odboru sda i ja, i pre još jedna, odlučila da osnuje asocijaciju žena i prva predsjedavajuća i sada je predsjednica asocijacije žena na kantonalnom nivou*
8. *diplomirani defektolog, član 10 godina, aktiv žena, aktiv mladih, nakon diplomiranja imala dosta slobodnog vremena, na početku joj bilo kao hobi*
9. *nastavnik razredne nastave, u politici sam da promjenim mišljenje i žena i muškaraca*
10. *apsolvent, tek se učlanila*
11. *od početka u stranci, IO HDZa općine od 19 članova, 6 je žena i IO SDA od 14 članova, 3 su žene*

Političko učešće i motivi

Sve učesnice su članice političkih partija, dvije su studentice, sedam sa završenim fakultetom, jedna sa magisterijumom. Većina je uposlena u školi, i samo jedna, sa srednjom stručnom spremom je nezaposlena. Učesnice koje su duže u stranci zauzimaju važne funkcije u stranci, a Općina ima ženu predsjedavajuću Općinskog vijeća. Motivi za aktivno bavljenje politikom su različiti- od „ispunjavanja broja-kvota“ do promjene položaja žena i muškaraca koje su naglasile dvije učesnice, preko ispunjavanja slobodnog vremena.

Stavovi

Sve učesnice, sem jedne aktivistkinje mladeži stranke i jedne koje je i ušla u politiku da promjeni mišljenje i žena i muškaraca, smatraju da su žene i muškarci ravnopravni. S tim u vezi, najaktivnije žene u političkom životu općine objašnjavaju da ne doživljavaju položaj žena kao neravnopravan i da je neravnopravnost više izražena u ruralnim područjima, zato žene više zavise od muževa i u finansijskom pogledu i manje su obrazovane. Neravnopravnost objašnjavaju razlikama u „jačini spola“, „hormonalnim sistemom žene“ i pitanjem samopouzdanja. Komentarišući rezultate ankete, u kojoj većina žena misli da su neravnopravne u odnosu na muškarce, one komentarišu da, usprkos tome ne glasaju za žene, već za muškarce.

Upitane za mišljenje o utjecaju žena u ekonomiji, komentarišu da sam nejednak kvantitativni odnos pokazuje neravnopravnost. Najaktivnije i najutjecajnije među njima, komentarišu da je to zato što se muškarci više eksponiraju i promovišu. Zatim, da su žene krive jer radije zaokružuju muškarce, a prema ženama u politici i one imaju predrasude. Također, nastavljaju, većina žena radije ostaje kod

kuće, a prema ženama koje su aktivne u politici, sredina je puna predrasuda, čak im je teško i da sačuvaju brak.

Kod podjele poslova kod kuće, počinju objašnjenjem da bi žena trebalo da utiče na supruga, da se sama izbori. Međutim, ipak se pet učesnica složilo da je rijetka podjela kućnih poslova. Na kraju, zaključuju da se njihove osobna iskustva ne poklapaju sa generalnom slikom.

Činjenicu malog broja žena u Općinskom vijeću, pravdaju da je možda bolje da je manji broj žena na višim pozicijama, nego veći broj na manje značajnim. Pored toga, pripadnice različitih političkih partija, imaju različita iskustva, pa kada žene djeluju organizivano uspjevaju da proguraju žene na listu. Kao pozitivno, navode postojanje aktiva žena pri političkoj partiji, a kao negativno to što stranačke kolege ponekad predlažu mlade ženske osobe na liste, jer su one manje nezavisne.

Jedna ispitanica, koja radi u školi je izrekla da je sa djevojčicama teže da riješi problem, i da to pokazuje koliko je sa ženama teže.

Žene i kada su vlasnice privatnog biznisa, to su samo formalno. Dodaju da ženama na značajnom položaju u stranci nije lako i da trpe pritisak od strane muškaraca.

Komentarišu pozitivne pomake o učešću žena u politici, pa npr., prema navodima učesnica, SDA Novi Travnik je prvi u Kantonu u kome se formirala asocijacija žena.

Muškarci imaju veću socijalnu mrežu, više se druže, to bi trebalo da rade žene, da se više druže sa ženama, pa bi lakše i glasale za žene. Sredina svakako ne podržava sastajanje žena u kafani, posle tribine, kao što to čine muškarci, a javne tribine su takođe vid druženja. Asocijacija žena je značajna, i preko nje se predlažu žene.

Mogućnosti osnaživanja žena u politici

Za osnaživanje žena u politici, također je potrebno obrazovanje kao što su seminari iz komunikacije, upravljanja, i javnog nastupa ženama koje su već u politici.

5.3. Spisak članica i članova Gender radne grupe općine Novi Travnik

Rješenjem Načelnika općine Novi Travnik ustanovljena je Gender radna grupa općine Novi Travnik, kao operativno, izvršno i koordinacijsko tijelo zaduženo za vođenje participatornog procesa izrade akcionog plana za osnaživanje žena / gender akcionog plana u okviru Programa Lokaliziranja gendera u Federaciji BiH u sastavu:

- 1.** Nela Levarda, šef Odsjeka za društvene djelatnosti, koordinatorica radne grupe;
- 2.** Jasmin Hodžić, sekretar Općine, član;
- 3.** Mirjana Blažević, pomoćnik načelnika pri Službi za opću upravu i društvene djelatnosti, član;
- 4.** Višnja Čolić, stručni savjetnik za razvoj i projekte u Odsjeka za privredu i razvoj, član;
- 5.** Sonja Nikolić Jurišić, predsjedateljica Općinskog vijeća, član;
- 6.** Muhamed Kopčić, predsjednik Komisije za ljudska prava, mlade i ravnopravnost spolova pri Općinskom vijeću, član;
- 7.** Irhad Šišić, predstavnik nevladinog sektora, član;
- 8.** Tereza Krajišnik, predstavnik nevladinog sektora, član;
- 9.** Mirjana Mehičić, direktorica JU „Centar za socijalni rad“, član;
- 10.** Ekrem Hajrić, direktor Biroa za zapošljavanje Novi Travnik, član;
- 11.** Amra Čejvan, pedagogica u OŠ „Edhem Mulabdić Opara“, član;
- 12.** Jadranka Vukić, voditelj pravne Službe JU „Dom zdravlja“ Novi Travnik, član;
- 13.** Ismeta Ljubunčić, privatna poduzetnica -predstavnica privatnog sektora, član;
- 14.** Jasna Brkić, privatna poduzetnica - predstavnica privatnog sektora, član i
- 15.** Marela Martinović, novinarka na Radio postaji Novi Travnik, član.